رسالت

عبد الغفور پیروز

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پېژندنه :

نوم : رسالت

لیکوال: عبد الغفور پیروز

چاپوار: لومړی

چاپکال: ۲۰۱۷م

لړ : ۱۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسالت

سریزه ۱
قرآن او ساینس ۲
د دیني معرفت تحول او تکامل ۵
اخرت، دنیا او که دواړه؟ ۸
دیني پلورالیزم ۱۱
اسلام او ټروریزم ۱۸
ایا اسلام د تشدد اجازه ورکوي؟ ۲۰
د ناموس قبایلي تصور ۲۳
جګړه یو اسانه انتخاب ۲۶
په اسلامي نړۍ کې د ترهګرو ایډیالوژیک اساسات ۲۸
په اسلامي نړۍ کې مذهبي نرګسیت ۳۱
د نصوصو په تعبیر او تاریخ کې د ټروریزم جرړې ۳۳
ټیکنالوژي او ترهګري ۳۵
د سخت دریځۍ په وړاندې مبارزه څرنګه او ولې؟ ۳۷
د رواني جګړې مذهبي توجیهات ۳۹
د دین په معاصر فکر کې د امت او ملت شخړه ۴۲
ملایان او سیاست ۴۵
ښځه او سیاست ۴۷
د پاکستاني او افغاني ملایانو توپیر ۵۲
د اسلامي زده کړو بهیر ته یوه کتنه ۵۷
دیني ارزښتونه که د ارزښتونو دین؟ ۶۱
دین او انسانیت ۶۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شریعت په تهولنیزو لارښوونو کې د شکل او ماهیت مسله ۶۷
دیني تفکر د شدت او غفلت تر منځ ۷۰
په سختي کې اساني ۷۳
پښتانه ولي زده کړې نه کوي؟ ۷۵
علم او د مالوماتو منابع ۸۹
د اسلامي نړۍ په علمي مرکزونو کې فکري جمود ۱۰۲
د زغم کلتور اړتیا او پیاوړتیا ۱۰۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

د رسالت په نوم دا کتابګوټی زما د هغو لیکنو ټولګه ده چې وخت پر وخت مې د مختلفو دیني، ټولنیزو، سیاسي او علمي موضوعاتو په تړاو په مختلفو انلاین او چاپي رسنیو کې خپرې کړې دي چې ډېره برخه یې د مروج مذهبي فکر له نقد او سمون سره تړاو لري. په تېره پر افراطیت او ترهګریزو فکرونو ډېر تمرکز شوی ځکه زموږ د ټولنې یوه عمده ستونزه د دین په نوم روان خشونت او بغاوت دی.

دا مضامین مې په دې هیله د یوې کتابي مجموعې په شکل چاپ کړل چې هم یې ګټه عامه شي او هم د ډېرو لوستونکو لاس ته ورشي، ځکه زموږ ټولنه د همدغسې بحثونو او مسایلو پراخې شننې او څېړنې ته جدي اړتیا لري او فکر کوم د دغسې لیکنو په خپرولو موږ د تیوریکې بحثونو فرهنګ ته وده ورکولای شو.

د دې کتاب د چاپ لګښت ته د ټولنیزې خواخوږۍ په پار ښاغلي ولي خان اوږه ورکړې. کور یې ودان، عمر یې ډېر او ژوند یې سوکاله.

عبدالغفور پېروز

۲۰۱۶/ ۱۲/ ۲۳ د جومې ورځ

کندهار -افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

قران او ساينس

ډېرى مسلمانان په دې نظر دي چي ساينس له قرانه اخيستل شوى او ځيني خو ان دا خبره کوي چي غرب د قران په ژوره مطالعه وتوانېد دومره پرمختګ وکړي.

دا خبره تر ډېره د هغو کسانو له خوا کېږي چي ځانونه د دين پوهان او رهبران معرفي کوي. ان ادعا يې دا ده چي قران کريم د ټولو علومو سرچينه ده. دا خبره او س نه ده شوې بلکي پېړۍ وړاندي د علامه سيوطي په څېر مشهور کس همدغه ادعا کړې وه چي قران د ټولو علومو سرچينه ده. له ده څخه دا خبره همدغسي نقل شوې او ګڼو کسانو تکرار کړې ده چي د ټولې اسلامي نړۍ په کچه نژدې يو منل شوى نظر ښکاري. په تېره په افغاني بې سواده ټولنه کي خو د هر لوستي او نالوستي پرخوله ده او ملايان يې هم په خپلو خبرو کي هر ځاى زمزمه کوي. مګر پوښتنه دا ده چي ايا دا خبره کوم رښتني بنسټ هم لري؟

که علمي ځواب ورکوو نو بايد لومړى د قران مقام او د ساينس ماهيت وپېژنو. د مسلمانانو له باور سره سم قران د الهي وحې هغه وروستۍ کړۍ ده چي د الله له خوا پر خپل وروستي استازي محمد صلى الله عليه وسلم نړۍ والو په تېره د عربي ټاپو وزمې او سېدونکو ته د اخيري پيغام په توګه رالېږل شوې ده. اصل هدف يې په ديني برخه کي د هغو کسانو لارښوونه وه چي د دين په نوم له سختو ستونزو او تنګونو سره مخ وو. غوښتل يې د دين په نوم جبر، شرک، نفاق، ګمراهي، شوکې، غولونې، مذهبي تفرقې، انسان ضد اعمال او افکار اصلاح کړي. د انسان فردي مسوليت وروپېژني، خپل اصل فطرت ته يې متوجې کړي او د تاريخ په هغه حساسه نقطه کي چي شاته يې په اصطلاح د بې باورۍ دوره پاتي وې او په وړاندي يې د نوي دور نوى څرک وو داسي يوه ټولنه رامنځته کړي چي د مالومې دنيا په مرکزي برخه کي د مذهبي جبر زولنې ماتې کړي او د بشر لپاره د بيان او عقيدې د خپلواکۍ زېرى راوړي. له همدې امله قران ويلي: له دې جګړه مارو سره تر هغه وخته وجنګېږئ چي پر دين ځورونه (فتنه) له منځه ولاړه شي او دين کول د الله لپاره شي. (الانفال: ۳۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(یعني په اسلام کې د جګړې اصل دا دی چې باید بشر د دین په انتخاب کې خپلواک او د جبر له مخې د دین خپلولو ته اړ نه شي) له همدې امله ویل شوي چې په دین کې زور زیاتی نه شته.

مګر ساینس د بشري تاریخ له اولې ورځې هغه تجربې او مشاهدې دي چې انسان یې د خپل ژوند په اوږدو کې ترسره کوي. ساینس د هیڅ دین، قوم، ملت او هیواد ځانګړې سرمایه نه ده. د هر قوم، ملت، دین او هیواد وګړو په ګډه د ساینس په وده او پرمختګ کې ونډه اخیستې او دا لړۍ لا هم روانه ده. ساینس همدومره لرغونی دی لکه انسان، مګر قران د بشري تاریخ په ډېره وروسته مرحله کې نازل شو. نو څرنګه قران د هغه علم سرچینه وګڼو چې وجود یې په میلونونو کاله تر هغه وړاندې دی؟

سمه ده چې قران د ګڼو قضایاوو په تحلیل کې ځینو ساینسي حقایقو ته اشاره کړې، مګر هغه صرف اشاره ده هیڅکله دا مانا نه لري چې ساینس له قران څخه اخیستل شوی. ځکه که یوازې د ځینو یادونو پر بنسټ قران د ساینس سرچینه ګڼو نو بیا خو باید د تاریخ، جغرافیې او دا ډول نورو علومو سرچینه هم وبلل شي. مګر خبره هیڅکله داسې نه ده، قران د الهي دین وروستی کتاب دی چې پکې د دین اساسات او د شریعت ځیني ټولنیز احکام بیان شوي. موږ باید د قران حقانیت په ساینس ثابت نه کړو. د قران حقانیت باید د دینونو تر منځ د پرتلې، اخلاقي اصولو او د مابعد الطبیعاتي قضایاوو په اړه د هغه په منطقي تحلیل ثابت شي.

ساینس ځان ته علم دی او ګڼې څانګې لري، خو په قران کې د ځینو ساینسي نښو یا حقایقو شتون هیڅکله په دې مانا نه دی چې قران د ساینس سرچینه وبولو او یا داسې وانګېرو چې ساینس له قران څخه اخیستل شوی. بلکې په ځینو ځایونو کې د ساینس او قران تحلیلونه له یو ه-بل سره بېل بلکې په تضاد کې دي. که قران د ساینس سرچینه وای ولې به سره ټکر کېدل؟ ساینس انساني تجربې دي چې هر وخت بدلېږي او اوس هم د خپل تکامل پر لور سفر کوي. مګر قران د دین کتاب دی هلته د دین هدف، د الله وجود، ثواب او عذاب او له انسانانو سره د اخلاقي قوانینو پر بنسټ الهي چلند تر بحث لاندې نیول کېږي، په دې ضمن کې که کله-کله خبره د ساینس او نورو علومو پر لور ولاړه شي نو له دې څخه باید هیڅکله د امانا وانه خلو چې قران د دې علومو سرچینه ده او یا هغه علوم له قران څخه اخیستل شوي دي. قران د خپل هدف د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اثبات لپاره د ګڼو علومو بېلګې وړاندې کړې دي، مګر هېڅکله له خپل هدف څخه بهر نه ځي.

په لنډه توګه ویلای شو چې په قران کې ځینې ساینسي حقایق شته خو د ساینس عمر تر قران ډېر اوږد دی او په هېڅ ډول له قران څخه نه دی اخیستل شوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دیني معرفت تحول او تکامل

بدلون او پرمختګ د طبیعت تر ټولو ثابت قانون دی چې همدغه اصل د بشري معلوماتو او معرفت په حوزه کې هم شتون لري. ځکه انسان په بشپړه ډول د خپل چاپېریال تر اغېز لاندې راځي او د نړۍ په اړه د معلوماتو کچه او ډول یې وخت پر وخت بدلیږي. د مَعرِفَت او معرفت پېژندنې په اړه څېړنې او تجربې ښيي چې انسان د خپل ژوند له پیله تر ننه د نړۍ په اړه د معلوماتو ډېر ډولونه خپل کړي او بدل کړي دي. څرنګه چې موږ د خپل ځان، چاپېریال او په مجموع کې د کایناتو او ماوراء الطبیعي مقولو او مفکورو په اړه یا عیني او یا هم انتزاعي تصورات او معلومات لرو، نو له همدې وجې پکښې وخت پر وخت د خارجي او ذهني شرایطو په بدلون سره تحول راځي او تکامل مومي.

پخوا انسانانو ځینو طبیعي مظاهرو ته ډېر تقدس ورکاوه. د ګڼو فرضي او ذهني موجوداتو په اړه یې عجیب او غریب تصورات درلودل او په خپل شاوخوا کې د شته طبیعي پیښو د توجیه لپاره یې رنګارنګ علتونه او سببونه تراشل. مګر د ساینس او تجربو د پرمختګ په رڼا کې ډېرې هغه معضلې حل شوې چې پخوا له رازونو ډکې وې او د توجیه لپاره یې غیبي او میتافیزیکي قوتونو ته پناوړل کېده. دا مهال د شپې او ورځې د تګ راتګ، زلزلو، بادونو، لمر او سپوږمۍ د تندر، ستورو، ژوند، باران، برېښنا، وریځو، سمندرونو، توپانونو او نورو ډېرو طبیعي پیښو په اړه بشري پوهې پرمختګ کړی. په طبیعت کې حاکم قوانین یې کشف کړي او د کایناتو په اړه د بشر پوهې او تصور ژور بدلون موندلی دی چې همدې بهیر ته ــ په کتلو موږ ویلای شو چې انساني پوهه تل د تحول او تکامل په حال کې ده.

د کایناتو په اړه د بشر د پوهې او معرفت د غه ډول تحول او تکامل پر دیني معرفت هم جوت او نه ردېدونکی اغېز لري. څرګند ثبوت یې د انساني ټولنو په مختلفو حوزو کې د دین مختلف رنګونه دي. که څوک په عربي ټولنو کې د اسلام عملي او تیوریکي رنګ ته ځېر شي نو له هغه شکل څخه به یې ډېر بېل ومومي چې په ایران، ترکیه، افغانستان او نورو غیر عربي هیوادونو کې لیدل کېږي. د افرادو، ټولنو او خاصو ګروپونو ذهني حالت، عواطف، داخلي مشاعر، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهي کچه، بېلابېل روابط او تمايلات پر ديني معرفت څرګند اغېز کوي.

موږ هېڅکله نه شو کولای چي دين د انساني ټولنو له طبيعي او ذهني حوزو پرته په يوه داسي خلا کي مطالعه کړو چي هيڅ ډول بشري رنګ او تاثير يې نه وي منلی. هر دين له انساني نړۍ سره د تماس له لومړۍ ورځې بيا د خپل پايښت تر پايه د زمانې په بېلا-بېلو پړاوونو کي له بشر سره په اړيکه کي دی. يا په بل عبارت کله چي انسانانو غوښتي د دين له متن څخه د علم او عمل په ډګر کي استفاده وکړي نو د معرفت په دې مرحله کي انسان نه شي کولای د دين متن هماغسي په خلا کي مطالعه او عملي کړي لکه څرنګه چي يو مذهبي متن په خپل ذات کي دی. ځکه انسان د ځينو مقولو او مصطلحاتو د درک لپاره اړ دی چي له وړاندې ځيني تصورات ولري او د هغو په مرسته د دين ژبه درک کړي. انسان لومړی په خپله ټولنه کي ژوند کوي، هلته ځان ته د افکارو يوه نړۍ جوړوي، ژبه زده کوي، ذهن ته يې د ځينو مفکور او مقولو تصورات انتقالېږي. په خپل چاپېريال کي د ښو، بدو، ګټورو، زيانمنو، ارزښتونو، روا، نارو او دغسي نورو اخلاقي او ټولنيزو مقولو په اړه زموږ افکار تر ډېره د ټولنې او چاپيريال محصول دی.

ديني معرفت هم د بشري پوهنې او درک په مټ د ځانګړو ذهني او عيني شرايطو په منځ کي يو خاص ادراک دی چي تل د تحول او تکامل په حال کي دی. که موږ د هر دين تاريخ وګورو نو راته جوته-به شي چي د زمانې په مختلفو وختونو کي د بشري پوهي له تغيير او پرمختګ سره ديني معرفت هم بل رنګ خپل کړی، پخوانی مذهبي څرګندونې نوري روښانه شوي دي، بدلون يې موندلی، ځيني انګېرنې رد شوې او ځيني نوې تعبيرونه راميدان ته شوي دي.

د اسلامي معارفو د تاريخ مطالعه په ډېر واضح ډول راته ښيي چي په تېرو څو سوو کلونو کي ديني معرفت څه ډول پړاونه تېر کړي، کوم تغييرات پکي راغلي او ان پر يوه مهال د نړۍ په بېلا-بېلو برخو کي څه ډول ديني تفسيرونه او تعبيرونه موجود وو؟ د عقيدې، کلام، عرفان، تفسير، فقهې، سنت، نبوي سېرت، اسلامي تاريخ او نورو ديني معارفو ګڼ مکتبونه د ديني معرفت د تحول او تکامل بېخي ثابت مثالونه دي. د نړۍ په لروبر کي ګڼ فقهي او فکري مکتبونه شته چي ټول يې ځانونه مسلمانان ګڼي او اسلام خپل دين بولي. ان د يوه مسلک تاريخي بهير هم وخت پر وخت بدلون موندلی او ځيني خام يا نيمګړي افکار او مسايل د وخت په تېرېدو تکامل ته رسيدلي دي. په مجموع کي له ديني متونو څخه د بشر فهم او ادراک تل د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحول او تکامل په حال کې دی چې له همدې کبله زاړه تعبیرونه په نویو بدلېږي او د ساینس، فسلفې، تجربې او مشاهدې په برخه کې د انسان د پوهې پرمختګ او انکشاف پر دیني معرفت هم اغېز کوي. نن په عصري پوه سمبال دیندران هیڅکله نه وایي چې ځمکه د غوایي پر ښکار ولاړه ده، یا باران له اسمانه اوري، مار خاوره خوري، ښځه د نارینه له چپه پوښتۍ پیدا ده، د نړۍ عمر لس زره کاله دی، خدای د انسان په څېر دی او داسې نورې هغه مقولې چې پخوا د مذهب له ادرسه وړاندې کېدې. که څه هم له تجربې او مشاهدې سره ټکر مسایل او افکار اوس د منلو نه دي او د دین له ارمتن سره هم تړېره یا تړاو نه لري او یا د خاصو حلقو تعبیر وي. خو د دیني فلسفې پر بنسټ یې د دیني معرفت له ډګره نه شو ایستلای ځکه دیني معرفت د خپل تاریخ هغه ټول بهیر ته شمول کوي چې له انساني نړۍ سره د تماس له اولې ورځې بیا د پایښت تر مودې وخت پر وخت د بشر له خوا دین ته منسوبېږي.

د دیني معرفت تحول او تکامل ته پام نه کول د علم په ډګر کې د پرمختګ پر مهال د دین او دنیا تر منځ د تضاد لامل ګرزي. ځکه د کایناتو په اړه د بشر پوهه هره شېبه بل رنګ خپلوي. په مخکینیو نظرونو او قضاوتونو کې نیمګړتیاوې په ګوته کېږي، خامۍ یې راپورته کېږي، وده کوي، نوي ابعاد پیدا کوي او یا د علمي معیارونو په رڼا کې له منځه ځي. دیني معرفت هم له دین څخه د بشر درک دی چې د نورو علومو په تحول او تکامل سره دیني معرفت هم د هغو له اغېزو خوندي نه دی. زموږ په دیني حلقو کې د ستونزو ریښه همدلته ده چې یو خو د دین او دیني معرفت تر منځ توپیر یا نه پېژني او یا ورته پام نه کوي او بل د هر دیني معرفت لارویان ځان اصیل او بل باطل ګڼي. په داسې حال کې چې هیڅ ډول بشري معرفت وروستی نه دی او هره شېبه یې د تحول او تکامل امکان شته. که موږ د ساینسي، تجربوي او نورو بشري علومو په څېر د دیني معرفت په حوزه کې هم تحول او تکامل درک او منلی وای نن به مو نه د واقیعتونو له دنیا سره بې ګټې جګړې کولې، نه له نورو ملتونو سره او نه-به هم په خپل منځ کې په کرکه، تعصب او دښمنۍ اخته وای. په مجموع کې دیني مَعرفت له دین څخه د بشر درک دی چې اوږد تاریخ لري، تنوع، تضاد او تحول پکښې دی. هره ورځ خپل رنګ بدلوي او لا هم د تکامل په حال کې دی.

یادونه: د دې لیکنې ذهني خاکه مې د عبد الکریم سروش له کتاب قبض وبسط تیوریک شریعت څخه اخیستې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخرت، دنیا او که دواړه؟

کله چي په کومه ټولنه کي وګړي خپلې مادي اړتیاوې په اسانۍ نه شي پوره کولای نو یو شمېر کړۍ د مذهب او دیانت پر بنسټ داسي نظریات وړاندي کوي چي ګواکي دنیوي چارو ته پاملرنه او د مادي اړتیاوو پوره کول له تقوا، اخرت پالنې او دینداري سره تضاد لري. دا ټول تصورات او افکار د ګڼو مذهبي ټولنو په مختلفو دیني کړیو کي شته او ځان ته خپل پلویان هم لري.

مګر کله چي دا ډول تصورات د یوه مذهب یا دین ډېری رسمي مخکښان په خپلو وینا وو کي وړاندي کوي، پر هر منبر او سټېج یې بیانوي، د ښو مادي امکاناتو نه درلودو په صورت کي لا هم عام وګړي موجود وروسته پاتې حالت ته هڅوي او دا ډول افکارو ته دیني رنګ ورکوي نو څرنګه چي له مادي اړتیاوو او عصري پرمختګ څخه چاره نه شته او په رسمیت نه پېژندل یې د الهي سننو پر خلاف ناکامه جګړه او له فطرت سره ډغرې وهل دي، له همدې امله په هغه ټولنه کي د اخرت او دنیا تر منځ د ټکر او په عملي ډول د اخلاقي انحطاط کچه ورځ تر بلې ډېرېږي چي زموږ د موجودو کورنیو، ټولنیزو او سیاسي ستونزو یوه برخه له دې سره هم تړاو لري.

په اسلامي نړۍ کي د منبر او سټېج پر سر د دې فکر دعوت، په تعلیمي مرکزونو او رسمي مدرسو کي تدریس، تلقین او تاکید داسي یو حالت را منځته کړی چي له یوې خوا یې زموږ پر ذهني او رواني حالت اغېز نه دی کړی له بلې خوا د ژبې پر سر دې خبرو خلګ د قول او عمل تر منځ تضاد ته اړ یستي دي. په کومه ټولنه کي چي اړینې مادي اړتیاوې په رسمیت نه پېژندل کېږي او د دیني مشرانو هڅه دا وي چي یوازې د وچو وعیدونو، ګواښونو او عذابونو په وسیله د خلګو فکري او رواني حالت اصلاح کړي، د هغوی باطني مرضونه ورغوي، اخلاقي نیمګړتیاوې یې اصلاح کړي او په ټولنه کي یې ګټور رول ته وهڅوي هلته تل دغه ډول هڅې ناکامه شوې او ټولنه د فکر او عمل تر منځ له یو نا انډوله حالت سره مخ شوې ده.

دا نن هم موږ وینو چي د مذهبي مشرانو له خوا د شپې او ورځې له هر ډول وعظونو او وینا وو سره-سره مسلمانان په پراخه کچه دروغ وایي، په معاملاتو کي ټګي-برګي کوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيز اخلاق يې ډېر ضعيف دي، د کار پر ځای صرف ځان خلاصوي، په ټولنه کې يې مثبت رول سخت کمزوری دی، د خپل مسوليت له ترسره کولو تښتي، تر هر څه ماديات ډېر ورته مهم دي او خپلې لومړنۍ اړتياوې له داسې ناوړو لارو پوره کوي چې هم يې دين ته زيان رسېږي او هم د ټولنې نن او سبا ته.

د دې پر ځای لازمه ده موږ خپل خلک د دين په دې لارښوونه خبر کړو چې هم اخرت مهم دی او هم دنيا ان د اخرت بريا په دې دنيا کې له ښه ژوند کولو سره تړاو لري او ښه ژوند يانې د خپل خالق او مخلوق دواړو په نظر غوره کردار هغه وخت ممکن دی چې موږ خپلې اړتياوې ومنو، مهمې يې وګڼو او د پوره کولو لپاره يې هغه الهي استعدادونه پر کار واچوو چې رابانديې لورولي يې دي، ځکه موږ تل په خپل لمانځه کې له الله څخه غوښتنه کوو چې اللهم ربنا اتنا فی الدنيا حسنةً وفی الاخرة حسنةً يانې اې زموږ پالونکې! موږ ته په دنيا او اخرت دواړو کې ښېګڼه راکړه!

نو چې هره ورځ له خپل رب څخه د لمانځه په څېر يوه لوی عبادت کې دغه ډول غوښتنه کوو بيا د کوم اساس له مخې دا ډنډوری ږغوو چې دا دنيا زموږ لپاره نه ده، د نورو ده زموږ ونډه صرف په اخرت کې ده؟ کوم څوک چې دغه ډول خبرې کوي او دا ډول افکارو ته يوازې د ژبې پر سر ژمن وي هغه دې لږ تر لږه د اخرت او دنيا پر خپل منځي تړاو د څو شېبو لپاره په ارامو مغزو فکر وکړي. ايا داسې ممکنه هم ده چې يو څوک دې د وخت او مکان له غوښتنو او اړتياوو سره- سره بيا هم مادي امکانات نه برابروي خو دين دې کوي، اخرت دې پالي او تقوا ته دې ژمن وي؟

پر دې سربېره په اوس مهال کې د دغه ډول تعليماتو او ويناوو اغېز ځکه ډېر او بېخي ډېر کم دی چې د عصري وسايلو په مټ د نړۍ په هره برخه کې هر ډول شوی پرمختګ سمدستي ټول خلکويني او په دې سره يې په زړه کې يو ډول ارمان پيدا کېږي. غواړي دوی هم هغسې پرمختګ وکړي، ښه هوسا ژوند ولري، د نړۍ له ښکلا خوند واخلي او ان تر اړتياوو ورپورته خپل ذوق هم موړ کړي.

کـه موږ دغه ډول غوښتنې او ضرورتونه صرف په دې ارامه وو چې دا دنيا زموږ نـه ده بايد

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخرت ته پام وکړو ایا کولای شو خپلو خلکو ته قناعت ورکړو او په دې سره یې د هغه څه له تر لاسه کولو راوګرزوو چې په زړه کې یې ارمان لري او په پوره شوق یې غوښتونکي دی؟ په نړۍ کې د نویو هر اړخیزو پرمختګونو له امله اوس یوازې د سهار او ماښام پر عادي خوراک اکتفا کول امکانه نه لري. نن د ځای، خوراک، ښه لباس، ښکلي کور، روغتیایي خدماتو، لوړو زده کړو، کمپیوټر، ټلویزون او دغه ډول نورو شیانو شتون لومړنۍ اړتیاوې او غوښتنې بلل کېږي. د هغو په وړاندې د وچې فتوا مبارزه نفاق، اخلاقي رنځ او د دین په جامه کې بې دینۍ ته لار هواروي.

زموږ مذهبي کړۍ او مشران باید نور له ځمکنیو حقایقو څخه د تېښتې پر ځای خلکو ته په پوره صراحت ووایي چې د دنیا او اخرت د بریا لپاره دې له هر ډول مشروعو او ګټورو مادي امکاناتو کار واخلي، شته وسایل دې پر کار واچوي او د لا نور پرمختګ لپاره دې هڅې وکړي، ځکه مسلمانان د دنیا او اخرت دواړو غوښتونکي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديني پلوراليزم

فکر کوم د ديني پلوراليزم په اړه بحث به د ډېرى پښتنو لپاره نوى وي، ځکه زه چي څومره پوهېږم په پښتو ژبه کي د دې موضوع په اړه هيڅ نه دي ليکل شوي. يوازي يې د استاد محمد محق په اثارو کي ضمني يادونه شوې ده. له همدې امله که د دې موضوع په تشريح کي ځيني نيمګړتياوي وې، نو لوستونکي دي يې را وبخښي، ځکه ما چي دلته د ديني پلوراليزم په اړه کوم څه وړاندي کړي هغه په عربي او فارسي کي زما د مطالعې حاصل دى چي له تاسو سره يې شريکوم. هيله ده لا نور مسلکي او په نورو نړۍ والو ژبو پوهېدونکي کسان د دې موضوع پاتي اړخونه هم را وسپړي.

پلوراليزم معنا او تاريخ

پلوراليزم (pluralism) پر ډېرښت، کثرت او تجمع د باور درلودلو په مانا کارېږي چي د انحصار ګرايي ضد دى. پلوراليزم د ژوند په مختلفو حوزو کي مطرح شوى. له دين څخه نيولې تر سياست، فرهنګ، ادب، قوم، ژبې او فلسفې پوري هر ځاى خپل ځانګړى مفهوم لري، خو په مجموع کي يې هدف دا دى چي يو فرد/ټولنه بايد د اجتماعي ژوند په بېلابېلو ساحو کي د انحصار پر ځاى پر تعدد، کثرت، تنوع، ډېرښت او ګڼو عقيدوي، سياسي، فرهنګي، ادبي او فلسفي فکرونو او کړنو باور ولري.

د پلوراليزم اصطلاح په لومړي ځل د غرب په ادبياتو کي وکارول شوه او د ديني فلسفې په توګه بنسټ ايښودونکى يې انګرېز فيلسوف جان هارورډ هيک (John Harwood Hick) دى.

ديني پلوراليزم ياني څه؟

لکه څرنګه چي مو وړاندي وويل پلوراليزم د ډېرښت منلو په مانا دى، خو کله چي موږ د ديني پلوراليزم خبره کوو نو بيا يې مفهوم څه دى، ياني ديني پلوراليزم څه ته ويل کېږي؟ په ساده ډول يې مفهوم دا دى چي بايد په يوه ټولنه کي تر يوه زيات دينونه وزغمل شي چي دې ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

عملي پلورالیزم وايي. د دې مفهوم له مخې پلورالیزم په ټولنه کې د یو موجود واقعیت په توګه منل شوی دی، ځکه هره بشري ټولنه د بېلابېلو افکارو، عقایدو، باورونو او ارزښتونو درلودونکې ده، نو د دې لپاره چې د مختلفو دینونو او فکرونو پیروان سوله ییز او ګډ ژوند وکړي باید په عملي ډګر کې یو – بل وزغمي، که څه هم په نظري لحاظ هر یو ځان پر حق ګڼي او هغه بل پر باطله. په مجموع کې دغه ډول پلورالیزم له مخالفتونو او شخړو د ځان ساتنې په موخه یو تدبیر دی.

مګر د خپل ځانګړي نظري مفهوم له مخې دیني پلورالیزم یوازې په دې مانا نه دی چې د ټولنیز مصلحت او شخړو د مخنیوي لپاره دې د بېلابېلو ادیانو پیروان په ګډه جامعه کې د سوله ییز ژوند لپاره یو – بل وزغمي، بلکې د پلورالیزم نظري بعد څو اړخونه لري چې دا مفهوم یې په مختلفو ډولونو مطرح کړی دی.

ځیني کسان د پلورالیزم په نظري بعد کې دا تعبیر وړاندې کوي چې هیڅ دین په مطلق ډول باطل او ناحقه نه دی، بلکې هر دین سمې او ناسمې برخې لري. ځیني بیا وايي چې حق او حقیقت یو دی هر دین د همدې حقیقت پر لور تلونکې یوه لار ده.

نور بیا وايي دیني قضایاوې غیبي مسایل دي چې موږ یې محسوسولای نه شو. دغه ډول مسایل یا اصولاً هیڅ مانا نه لري او که یې ولري نو موږ یې ثابتولای نه شو. له همدې امله د ټولو حکم یو دی، انسانان اختیار لري چې کوم دین یې خوښ وي هغه دې غوره کړي. په هر حال د پلورالیزم پیروان په دې اند دي چې د یوه ځانګړي دین په اړه د حقانیت دا فکر سم نه دی چې د نړۍ یو ځانګړی دین پر حقیقت ولاړ دی نور ترې بې برخې دي. مختلف دیني افکار د انساني ژغورنې لپاره رامنځته شوي غبرګونونه او فعالیتونه دي چې هر یو په خپل ځان کې د انسان ژغورنې فلسفه او کړنلاره لري، له همدې امله د انحصار په توګه نه شو ویلای چې دا دین حق او هغه باطل دی.په اسلامي نړۍ کې تر دې دمه دا مفکوره چندان ملاتړې نه لري، یوازې الجزائری محمد ارکون او هندی فضل الرحمان هغه دوه مسلمان دینپوهان دي چې ویل کېږي دوی پر دیني پلورالیزم باور درلود.

په غرب کې د پلورالیزم یا ګڼ دینیز فکر ذهنیت هغه مهال راوټوکېد چې د کلیسا د لارښوونو برخلاف ځینو عیسوي مفکرینو ولیدل د نورو ادیانو پیروان هم ښه کړني تر سره کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او نېک انسانان دي. نو که د کليسا له باور سره سم اخروي نجات يوازي تر مسيحيت پوري محدود وي ايا د نورو دينونو نېک کسان به له دې بې برخې وي؟. پر همدې بنسټ جان هيک او نورو مسيحي علماوو د پلوراليزم فکر رامنځته کړ او ويې ويل: اخروي نجات يوازي په دې پوري نه دی تړلی چي حتما بايد يو سړی مسيحي واوسي، د نورو اديانو نېک پيروان هم د خپل دين په پيروي اخروي نجات تر لاسه کولای شي.

پر دې سربېره د نړۍ په لروبر کي د دين په نوم فرقه ييزو شخړو هم خلک دي ته مجبور کړل چي د اديانو پر حقيقت يو ځل بيا له سره غور وکړي، څو وپوهېږي چي د اديانو د پيروانو تر منځ د شخړو عوامل څه دي؟ تر غور او فکر وروسته ځيني مفکرين دې پايلي ته ورسېدل چي حق يوازي د خپل ځان شخصي ملکيت ګڼل او نورو ته د ناروا او باطل په سترګه کتل د دې لامل ګرزي چي د خاص دين پيروان د نورو اديانو له پيروانو کرکه وکړي او په وړاندي يې په خشونت لاس پوري کړي. دغه ډول تاوتريخوالی هغه مهال لا قوي کېږي چي دين د سياسي، ټولنيزو او مالي ګټو د تر لاسه کولو لپاره د يوې وسيلې په توګه وکارېږي.

په اسلامي نړۍ کي ډېرو کمو کسانو پر دې موضوع بحث کړی او د هغې بېلابېل اړخونه يې څېړلي دي، په عربي او فارسي کي دا مهال د پلوراليزم په اړه ځيني کتابونه او مقالې شته چي پر دې موضوع يې کافي بحث کړی دی، اړتيا دا ده چي زموږ ادبياتو ته هم لار ومومي او په اړه يې څېړنې او پلټنې وشي.

د پلوراليزم کورنی او بهرنی اړخ

کله چي موږ د ديني پلوراليزم خبره کوو نو له دوه ډوله پلوراليزم سره مخ کېږو چي يو يې په دين کي دننه دی او بل يې بهر. يا په بل عبارت هر دين هم په خپل ځان کي دننه ګڼ تعبيرونه او فکري مکتبونه لري او هم له دينه بهر د نورو اديانو په وړاندي واقع دی.د ديني پلوراليزم د څېړنې او پر هغه د بحث پر مهال بايد دواړو ته پام وشي. د اسلام په څېر نور دينونه هم بېلابېلي ډلې لري چي هره يوه ځان د خپل دين اصلي منوونکې او عملي کوونکې بولي، څرنګه چي د دې ډلو تر منځ د طبعي او عيني غوښتنو له امله مطلق اتحاد ممکن نه دی او ان ډېر وختونه تر خپل منځ ګڼ تضادونه لري، له همدې امله د هر دين لوی پوهان او ډېری پيروان دې ته اړ شوي چي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کور دننه پلوراليزم په رسميت وپيژني.

په اسلامي نړۍ کي شيعه او سني دوې لويي مذهبي ډلې دي چي په ميلونونو پيروان لري او بيا په هره فرقه کي دننه نور فرعي مذهبونه دي چي په سنيانو کي څلور مذهبونه حنفي، مالکي، شافعي او حنبلي يې خورا مشهور دي او د اسلامي نړۍ په لروبر کي په لکونو پيروان لري.

لنډه دا چي د هيڅ دين پيروان له داخلي پلوراليزم څخه انکار نه شي کولای. البته ځيني داسي وړې ډلې او يا ځيني اشخاص به حتما په هر دين کي وي چي داخلي پلوراليزم نه مني او که يې وس ورسېږي پر ضد يې مبارزه هم نه سپموي. په لوېديځ او پرمختللي جهان کي عام وګړي او مذهبي ګروپونه د دې اجازه نه لري چي د نورو مذهبي ډلو د حذف او يا له منځه وړلو لپاره عملي اقدامات وکړي، ځکه هلته د قوي حکومتونو له امله دغه ډول چارو ته په هيڅ صورت اجازه نه ورکول کېږي.

مګر په نظري ډول داسي ډېر افراد شته چي د خپل دين په داخل او بهر کي د پلوراليزم خلاف دي او له مجبوريته يې پر خلاف د خشونت مبارزه نه شي کولای، مګر د تبليغ په ساحه کي تل وايي چي حق يوازي له دوی سره دی. خو په اسلامي نړۍ کي بيا داسي ډلې او اشخاص شته چي په نظري او عملي توګه د هر ډول پلوراليزم خلاف دي. دوی حق او حقيقت يوازي هغه څه بولي چي دوی ورباندي باور لري او د خپلو مشرانو، کتابونو، امامانو او رهبرانو له خوا ورته ښودل شوي دي. ډېری افراطي ګروپونه په همدې اند دي چي د دوی تګلاره او عقيده پر حق ده هر څوک چي يې نه مني هغوی پر باطل دي بايد له منځه يوووړل شي.

په هر حال داخلي پلوراليزم په مجموع کي د عمل او تيوري له مخې يو منل شوی حقيقت دی. مګر پاتي شو له يوه ځانګړي دين څخه بهر پلوراليزم، په دې اړه د غرب ډېری دين پوهان دې پايلي ته رسېدلي چي هم د اوسنيو ټولنو موجود حقيقت دی او هم بايد د ځينو منطقي او فلسفي دلايلو له مخي ومنل شي، خو پوښتنه دا ده چي د بهرني پلوراليزم په اړه اسلام او مسلمانان څه وايي؟ په لاندې سرليک کي به د دې پوښتنې د ځواب هڅه وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلوراليزم او اسلام

لکه وړاندې چې مو يادونه وکړه په اسلام کې کورنی پلوراليزم په عمل او تيوري کې منل شوی دی او په دې اړه د ډېر بحث ته اړتيا نه ليدل کېږي. خو خبره د اسلام او نورو دينونو ده. مطلب دا چې اسلام نورو دينونو ته په کومه سترګه ګوري؟ مني يې، ردوي يې او که يې د يو ټولنيز واقعيت په توګه زغمي؟

په دې کې شک نه شته چې د اسلام له پيله تر ننه د تاريخ په بېلابېلو پړاوونو کې مسلمانانو د نورو دينونو پيروان منلي دي او له هغوی سره يې ګډ ژوند کړی دی. نن هم په ګڼو اسلامي هيوادونو کې د مختلفو اديانو پيروان ژوند کوي او د مسلمانانو له خوا ورته چندان جدي خطر متوجې نه دی. له دې ښکاري چې مسلمانان د يو موجود حقيقت په توګه د نورو دينونو پيروان زغمي، ځکه له دې پرته بله هيڅ چاره نه شته او دا يو اجباري حقيقت دی. د اسلام په اساسي سرچينو قران او سنت کې هم داسې ګڼې بېلګې شته چې مسلمانانو ته د نورو دينونو له پيروانو سره د سوله ييز ژوند کولو اجازه ورکوي.

د ځينو افراطيانو کړنې د هغوی خپل شخصي برداشت دی، که د اسلام تاريخ او د دين اساسي سرچينې مطالعه کړو هلته د يو ټولنيز واقعيت په توګه د نورو دينونو له پيروانو سره سوله ييز او ارام ژوند بالکل منل شوی حقيقت دی. د لا اکراه فی الدين، لکم دينکم ولیَ دين او داسې نور قراني او نبوي ارشادات د پورتنۍ ادعا د ثبوت ښې بېلګې دي. خو ايا اسلام په نظري ډول يوازې ځان حق ګڼي او که نور دينونه هم له حق او حقيقت څخه برخمن بولي؟

که د دغې پوښتنې د دقيق ځواب لپاره په اول سر کې قران ته رجوع وکړو نو هلته ځينې داسې نصوص شته چې ښيي نور دينونه هم د حق او حقيقت ځينې برخې په لاس کې لري. په تېره د عيسويت او يهوديت په څېر اسماني دينونه چې اسلام د هماغو ابراهيمي دينونو اپډيټ يا اصلاح شوې بڼه ده. په داسې حال کې چې د هغو له ځينو احکامو او لارښوونو سره مخالفت هم کوي، خو دا په دې مانا نه ده چې اسلام نور دينونه په مطلق ډول ردوي او خلاف يې دی. پر دې سربېره اخروي نجات يوازې د اسلام په عقيده او عمل پوره نه غوټه کوي بلکې د اسلام پر اساس اخروي نجات هم په دې پورې مشروط ګڼي چې کوم څوک مسلمان نه دی هغه ته به د اسلام

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعوت په مکمل او واضح ډول رسېږي، د هغه شکونه او شبهات به ځوابېږي او په مجموع کي به پر هغه حجت تامېږي، له دې پرته اسلام د نورو دینونو پیروان ګرم نه بولي او ان په یوه ایت کې خو یې ویلي: (وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا)(الاسراء: ۱۵) یاني موږ تر هغو چا ته عذاب نه ورکوو چي رسول مو نه وي ورته لېږلی.

که د دې قراني اصل له مخې د نړۍ وضعیت ته وګورو نو ډېرو کمو سیمو او قومونو ته رسولان راغلي له همدې امله ویلای شو چي اخروي نجات او له عذابه خلاصون صرف په دې پوري نه دی تړلی چي اسلام به مني. که څه هم د بهرني پلورالیزم د نظري او تیوریکي اړخ په اړه د ډېری مسلمانو دینپوهانو غبرګون چندان مثبت نه دی، خو د قران متن ته په رجوع کولو سړی ډېر داسي ایتونه موندلای شي چي ښیي د اسلام پر بنسټ اخروي نجات یوازي هغه مهال مطرح دی چي د دعوت، استدلال، معارضې، پوښتونو او وضاحت ټول پړاوونه د روښانه تګلارې په رڼا کي ترسره شي او دا هم هغه مهال چي د اسماني پیغام راوړونکی رسول ژوندی وي او د خپلو مخاطبینو هر ډول نیوکو ته قناعت کوونکي ځوابونه ورکړي. د رسول تر مړینې وروسته د نجات اساسي ټکی نېک اعمال دي، عقیده یا د هر چا خپله شخصي تجربه ده چي د همده په انتخاب پوري تړاو لري.

د پلورالیزم مخالف مکتبونه

په غرب کي د پلورالیزم په وړاندي ځیني نور ایزمونه یا مکتبونه هم شته چي لاندي به په لنډ ډول وربانديي رڼا واچوو:

۱) انحصار پالنه (Exclusivism)

انحصار پالنه یوازي د یوه دین پر حقانیت باور لري. یاني یو خاص دین په دې عقیده وي چي هر ډول نېکمرغي او حقانیت له ده سره دی او بل هیڅ دین دغه ښېګڼه نه لري.

۲) شمولیت(Inclusivism)

دا فکر د مطلق دین پر حقانیت باور لري او د دینونو نسبي حقانیت مني. یاني یو دین په دې باور ولري چي نور دینونه هم زما په څېر له حقانیت او سعادت څخه برخمن دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳) بطلان پالنه

دا مفکوره ټول دینونه باطل ګڼي او بېلابېل اسماني او ځمکني دینونه د بشري ذهنیت پیداوار بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلام او ټروریزم

که کوم څوک د عیسایي ټروریزم اصطلاح وکاروي نو یو څوک به ووایي چې ته متضاد ترکیب(contradictory term) کاروې، عیسایت له ټروریزم سره هیڅ اړیکه نه لري عیسی علیه السلام ویلي چې تاسو له خپل دښمن سره مینه وکړئ: (Love your enemy)د عیسایت لارښوونې پر مینه (Love) بنا دي نو په داسي حال کي عیسایي ټروریزم هیڅ معنا نه لري مګر دا نیمه ربښتنولي ده، سمه ده چې عیسی علیه السلام ویلي تاسو له خپل دښمن سره مینه وکړئ مګر د نیو ټیستهمینټ له روایت سره سم عیسی علیه السلام دا هم ویلي چې داسي فکر ونه کړئ زه د سولي کولو ته راغلی یم بلکي جګړې ته راغلی یم.

Do not think that I came to bring peace on earth. I did not come to bring peace but a sword. (۱۰:۳۴)

نو بیا وجه څه ده چې د عیسی علیه السلام له دې ښکاره لارښوونې سره – سره هیڅوک پر عیسایانو د ټروریزم تور نه پوري کوي؟ د دې وجه دا نه ده چې عیسایان جګړې نه کوي، ساده وجه یې دا ده چې دوی خپلې جګړې د ملي ګټو (national interest) په نوم کوي، نه د عیسایي مذهب په نوم. مثلا هټلر یو عیسایي وو هغه دویمه نړیواله جګړه وکړه خو دا جګړه یې د عیسایت په نوم نه بلکي د جرمني قوم په نوم وه، همدا راز امریکا په ویټنام کي تر لسو کلونو زیاته جګړه وکړه خو هغوی هم داسي ونه کړل چې دا یې د عیسایت جګړه وبلله بلکي د دې بر خلاف یې وویل چې دوی د امریکایي ګټو لپاره جنګیږي.

ځیني خلګ دا ګیله کوي چې رسنۍ غواړي اسلام ته د ټروریزم د نوم په ورکولو هغه بدنام کړي خو زه به ووایم چې په دې کي پړه د رسنیو نه ده ځکه مسلمانانو په خپله هر ځای د اسلام په نوم زور –زیاتي ته دوام ورکړی او د جهاد په نوم یې یادوي. په داسي حالت کي د رسنیو رول له دې پرته بل څه نه دی چې د مسلمانانو وینا او عمل د دوی له خپلې دعوې سره سم بیانوي. که مسلمانان خپلې جګړې ته د ټولنیزو ګټو نوم ورکړي نو د مسلمانې ټولنې نوم به ورسره پیوست شي خو کله چې دوی خپل تاوتریخوالي ته د اسلام نوم ورکوي نو دا بېخي طبعي ده چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسنیو کي به د اسلامي تشدد په نوم یادېږي.

اصل حقیقت دا دی چي د اسلام ټولي لارښووني د سولي پر اصولو بنا دي. د اسلام ۹۹ سلنه ایاتونه په مستقیم یا غیر مستقیم ډول له سولي سره تړاو لري مګر له دې سره – سره ځیني یا یو څه ایاتونه له جګړې سره هم تړلي دي خو په اسلام کي سوله عمومي حیثیت لري او جنګ استثنایي.

د امضمون د مولانا وحید الدین خان له کتاب امن عالم څخه چي د پښتو ژباړې نوم یې اسلام سوله که جګړه ؟ دی، ژباړل شوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا اسلام د تشدد اجازه ورکوي؟

ایا اسلام د تاوتریخوالي اجازه ورکوي؟ د دې ځواب دادی چې نه! دا سمه ده چې په اسلام کي د دفاع لپاره د جګړې اجازه شته، دا اجازه په هر مذهبي او غیر مذهبي سیستم کي هم شتون لري خو زما په اند تاوتریخوالی له دې څخه د جلا یوه بل کار نوم دی. په اسلام کي هیڅکله د هغه اجازه نه شته، په عمومي ډول چې د تاوتریخوالي یا تشدد لفظ د کوم مفهوم لپاره کارېږي هغه دادی چې د خپل دښمن یا مخالف د ختمولو لپاره له زوره کار واخیستل شي او په اسلام کي دا تصور هیڅ ځای نه لري. که یو څوک بل کس خپل مخالف ګڼي نو پر همدې بنسټ د ده لپاره دا نه ده روا چې د هغه د ختمولو په نوم یې پر خلاف تاوتریخوالي ته لاس کړي.

د قران کریم له مطالعې ښکاري چې په اسلام کي د دښمن او یرغلګر ترمنځ توپیر شوی، که یو ډله د بلې پر خلاف په یو اړخیز ډول تاوتریخوالي ته لاس کړي نو له قران سره سم هغه بل لوری اجازه لري چې د یرغلګرو پر خلاف د ځان دفاع وکړي او د اړتیا په کچه له تاوتریخوالي کار واخلي. په قران کي ویل شوي چې د جګړې اجازه هغه چا ته ورکول شوې چې د دوی پر خلاف جګړه شوې ده.

Permission of fighting is given to those who are attacked. (۲۲.۳۹)

مګر د دښمن یا مخالف معامله له دې جلا ده، د دښمن په اړه د اسلام لارښوونه عیني هماغه ده چې په بایبل کي د عیسیٰ علیه السلام په ژبه داسي راغلې او ویلي یې دي چې تاسو له خپل دښمن سره مینه وکړئ.

Love your enemy (Luke ٦-٣١)

په قران کي له دې منعه شوې چې د دښمنۍ ځواب په دښمني ورکړل شي. قراني وینا ده چې بدي او نېکي سره برابر نه دي، تاسو یې په ځواب کي هغه څه وواياست چې غوره وي بیا به وګورئ چې ستاسو او د کوم چا ترمنځ دښمني وه هغه داسي بدل شوی لکه نژدې دوست. (حم

(c) ketabton.com: The Digital Library

السجدة: ٣۴)

له دې څخه معلومه شوه چې د اسلام له لارښوونو سره سم له دښمن سره جګړه نه ده په کار بلکې هغه باید دوست شي، د اسلام له وینا سره سم هر انسان په حقیقت کې پر طبیعت پاتې دی یوازې په موقت ډول کله–کله ترې دښمن جوړېږي. که له هغه سره په یوه اړخیز ډول ښه چلند وشي نو خپل فطرت ته به را وګرزي او پخوانی دښمن به په اوسني دوست بدل شي.

تاسو پر دې غور وکړئ چې یو شخص ولې تشدد کوي؟ د دې یو سبب آیډیالاجیکل ایکسټریمیزم (ideological extremism) دی. په کوم ځای کې چې ایکسټریمیزم نه وي هلته به تشدد هم وجود ونه لري، په اسلام کې ایکسټریمیزم (افراطیت) ممنوع بلل شوی او د دې ډول تاوتریخوالي جرړې غوڅې شوې دي. اسلام ویلي چې په دین کې هیڅ ډول غلو نه شته. (النسایي، ابن ماجه، احمد)

There is no extremism in the religion of Islam.

د همدې ډول تاوتریخوالي یو بل سبب غوسه ده او غوسه په اسلام کې یوه ډېره لویه اخلاقي ناولتیا بلل شوې. په قران کریم کې مومنان په دې ستایل شوي چې کله هغوی په غوسه شي نو بخښنه کوي. (الشورى: ٣٧)

دا یو څرګند حقیقت دی چې که د اسلام له دې لارښوونې سره سم خلګ د غوسې پر مهال له بخښنې کار واخلي نو تاوتریخوالي یا تشدد ته به اړتیا پیښه نه شي. د تشدد یا تاوتریخوالي یوه بله وجه داده چې انسان فکر کوي دا یوه پیاوړې وسیله ده او په کارولو یې خپل هدف تر لاسه کولای شي خو په قران کریم کې د دې ذهنیت د ختمولو هڅه شوې ده. د قران له وینا سره سم تاوتریخوالي یوازې بې ګټې منفي عکس العمل دی. د کوم مقصد د تر لاسه کولو اغېزناکه او ګټوره ذریعه نه ده. د قران لارښوونه داده چې که کوم وخت ستاسو تر منځ شخړه پیدا شي نو لانجې ته یې مه رسوئ چې بالاخره په تاوتریخوالي واوړي بلکې د سولهییزې لارې په غوره کولو شخړه په لومړۍ مرحله کې له منځه یوسئ. له همدې امله په قران کې ویل شوي چې سوله غوره ده. (النساء: ١٢٨)

Reconciliation is the best.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې معلومه شوه چې د اسلام لاربنوونه داده چې کله مو له کوم چا سره د يوې معاملې په اړه شخړه راشي نو د حل لپاره يې سوله ييزه تګلاره (conciliatory course of action) غوره کړئ، نه د شخړې تګلاره (confrontational course of action). څرګنده ده چې که د اسلام دا لاربنوونه عملي شي نو د شخړې له پيدا کېدو سره-سره به خبره تاوتريخوالي ته نه رسېږي. په دې مسئله د پوهېدو لپاره د رسول الله يوه وينا ډېره مرسته کولای شي، هغه داده چې ان الله يعطى على الرفق ما لا يعطى على العنــف (صحيح مسلم) يعني الله په نرمي هغه څه درکوي چې په سختي يې نه درکوي.

د رسول الله په دې وينا کې د فطرت قانون بيان شوی دی. په دې دنيا کې چې خدای د فطرت کوم نظام را منځ ته کړی دی هغه پر داسي اصولو ولاړ دی چې دلته د هر هدف د تر لاسه کولو لپاره سوله ييزه طريقه ډېره اغېزناکه او منتجه ده. د دې بر خلاف د تاوتريخوالي طريقه ويجاړې را منځ ته کولای شي خو د کوم مثبت هدف لپاره ګټوره نه ده. دلته دا زياتونه هم ضروري ده چې اسلام او مسلمانان دوا ړه يو شی نه دي. اسلام د يوې ايډيالوژۍ نوم دی او مسلمانان د هغې ډلې نوم دی چې اسلام يې د دين په توګه غوره کړی دی. په داسي حالت کې بايد د مسلمانانو کړنې د اسلامي لاربنوونو له مخې وارزول شي نه دا چې مسلمانان څه کوي هغه اسلام وبلل شي.

که کوم مسلمان يا د مسلمانانو کومه ډله تاوتريخوالی ترسره کوي نو دا يې خپل شخصي کار دی. د داسي خلګو په اړه بايد د قران کريم په ژبه وويل شي چې که څه هم دوی د اسلام دعوه کوي خو اسلام يې له زړه نه دی منلی. (الحجرات: ۱۴)

يادونه: دا ليکنه ژباړل شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ناموس قبايلي تصور

د ناموس لفظ د اسلامي نړۍ په اخلاقي نظام کې هغه تصور دی چې له کبله يې يو نارينه ځان د ښځينه صنف په وړاندې د ځينو خاصو واکونو څښتن ګڼي. د عربي او فارسي ژبو په قاموسونو کې ناموس د الهي شريعت، قانون، عفت او عصمت په مانا بلل شوی دی.

د ناموس ساتنه په وروسته پاتو او قبايلي ټولنو کې د شرافت، غيرت او وياړ معيار ګڼل کېږي. د ناموس ساتنې له تصور څخه د ښځو په وړاندې د فرهنګ او مذهب له يو ځای شويو احکامو داسې قيودات رامنځته شوي چې ښځې د کور له څلورو دېوالونو پرته د بل هيڅ ډول بهرني فعاليت واک نه لري. په موږ کې د غه ډول افکار هغه وخت نور هم حساس شول چې هيواد ته پر فرهنګي دوديز مذهبي فکر سربېره جهادي ايډيالوژي هم راوړل شوه. ځکه د يوه مرکزي حکومت په له منځه تلو ځينو فقهي او فرهنګي تصوراتو د قانون بڼه ومونده او هر هغه سياسي نظام او نظر له دې امله مردود وګڼل شو چې د ناموس په اړه يې تګلاره او نظر د قبايلي تصور خلاف وو.

په افغانستان او ټوله اسلامي نړۍ کې د اسلامي انقلاب د راوستونکو -غوښتونکو لويه ستونزه دا ده چې له يوې خوا په ديني فکر کې د حکم تر منشا او هدف په شکل پسې ډېر منبلي او پر دې سربېره د دين په اساسي لاربښوونو کې د فردي او مدني احکامو موقت او ثابت احکام نه تشخيصوي. د اسلام له پيله تر دې دمه چې دا دين له کومې فرهنګي -ټولنيزې حوزې د زمانې يون په اوږدو کې له يوه ځايه بل ځای ته لېږدېدلی او په مختلفو سيمو کې يې د بېلابېلو فرهنګي، تاريخي او سليقوي اغېزو له امله کوم رنګ خپل کړی هغه پر يوه مهال په مختلفو سيمو کې د ګڼو برداشتونو له امله ډېر وخت د يو -بل ضد دی چې دا ډول تعبيرونه په خپل ذات کې رانښيي د فرهنګ او زمانې په يوه خاصه مقطع کې د دين عملي شوی شکل د هغه جوهر يو خاص څرګندوی دی چې د هغه له منشاء سره تړاو لري.

تر ډېره د ښځينه قشر په پر تله د نارينه جنسي، فرهنګي، اجتماعي او مذهبي برلاسی د دې سبب شوی چې د غه حالت د دين او فطرت تقاضا وګڼل شي. له همدې امله موږ وينو چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېيمي نړۍ په هيوادونو کي نارينه هر څه ته ازاد دی او په هيڅ حقوقي او قانوني تړون کي له ښځو سره سلا مشورې او نظر اخيستلو ته اړتيا نه ويني. همدغه ذهنيت د دې لامل ګرزي چي ښځه د ناموس په نوم سنګسارېږي، د نارينه د کړيو ګناهونو د جبيرې وسيله ده، د فحشا له قبايلي تصور سره سم يې مرګ روا دی، د خپل ژوند او ملګري د انتخاب حق نه لري او د نارينه د هر ډول شهواني غريزو قرباني ده. د ورور، پلار او انزوی د جنسي غريزې د اشباع لپاره د ښځې قرباني هيڅ د شرم او اخلاقي ارزښتونو مخالفت نه ګڼل کېږي، خو کـه يوه مېرمن د ديـن او انسانيت پر بنسټ د شخصي ژوند د خپلواکۍ، کار او زده کړو غوښتنه وکړي نو د ناموس له قبايلي تصور سره سم ورته ډول – ډول سزاګانې ورکول کېږي.

کله چي د دين متن د تاريخ په يوه پړاو کي د انساني فرهنګ او تعامل حوزې ته داخلېږي نو د وخت غوښتني او برداشت په کي مهم او اساسي نقش لري. په تېره کله چي د دين مخامخ تعبيروونکی مري او پر ځای يې نور تعبير کوونکي د ديني تشريح دنده پر غاړه اخلي نو ستونزه نوره هم ژورېږي، ځکه په دې وخت کي د يوې طبعي پديدې په توګه ګڼ تفسيرونه د دين د متن ځای نيسي او له امله يې دويم او درېيم لاس داسي مواد د خلکو لاس ته رسېږي چي په حقيقت کي هيڅکله تر نقد او کره کتني لوړ نه دي. په بل عبارت دغسي تعبيرونه د هغه وخت د سياسي، فرهنګي، ټولنيزو، ذهني سطحې او نورو عواملو غوښتنه وي. مګر کله چي وخت تېرېږي نو د وروسته وخت مذهبيان دغسي تعبيرونه وروستي ګڼي، تغيير يې نه مني او څرنګه چي د نوي عصر غوښتني بېلې وي نو له همدې امله د دين او عصري تقاضاوو تر منځ يو طبعي ټکر رامنځ ته کېږي.

د ناموس په اړه د قبايلي تصور ريښه هم اصلا په دې کي ده چي په دغه ډول ټولنو کي لوی شوي وګړي او اجتماعي جوړښتونه د خپل فرهنګ او مذهبي تعبير له مخې ښځه يو محکوم، بې اختياره او د کور په انګړ کي ايسار شوی مخلوق ګڼي او همدا حالت د دين او اخلاقي اصولو غوښتنه بولي. مګر که دولت او يا د بشري حقوقو نور مدافعين غواړي دې بد حالت ته تغيير ورکړي نو د سنتي او قبايلي ټولنې وګړي دغه تغيير د خپل دين تخريب ګڼي او فکر کوي چي پر ناموس يې تېری کېدونکی دی، له همدې امله د ښځو د ژوند ښه کولو او هغوی ته د واقعي ديني او بشري حقوقو هغه ټولې هڅې شنډېږي چي بېلابېلې کړی يې تر سره کوي. په مجموع

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي لـه ښځو سره د خشونت چلند، د هغوی د فردي، اقتصادي، سیاسي، تعلیمي او ټولنیزو حقوقو غصب او د ناموس، عصمت او عفت په نوم وژل، خرڅول، د جنسي اشباع لپاره د هغوی کارول او د څاوریو په څېر پیرو پلور د همدغسي فرهنګي-مذهبي وروسته پاتیو الي پایله ده.

که ښځه تر ناموس او مروج مذهبي وفرهنګي فکر ورها خوا د یوه انسان په توګه ومنو، له صنفي ځانګړنو او د ټولنې په منځ کي د روابطو له خاصیتونو پرته یې د خپل ذات او جوهر په ساحه کي یو داسي څوک وګڼو چي د یوه نارینه په څېر ټول انساني او بشري استعدادونه لري او په هیڅ ډول د انسانیت په ډګر کي تر هغه کمه نه ده (د ناقص العقله موجود په توګه خوله په خوله کېدونکی روایت د روایت او درایت په رڼا کي ناسم دی) نو هغه وخت ممکنه ده چي ښځه د ښځې په توګه انساني او فطري حقوق تر لاسه کړي. د تاریخ په اوږدو کي چي فرهنګونو او مذهبي دریځونو ښځې ته کوم مقام ورکړی هغه دي یو ځل بیا د نن عصر اړتیا ته پام د بحثونو او نقد محور وګرزي.

د ناموس په اړه موږ ته راپاته تصورات او افکار د بېلابېلو تاریخي دورو پاتي شوني دي چي هیڅکله مقدس او دایمي نه شي کېدای. د دین متن په تاریخي حوزه کي تل خپل رنګ بدلوي او نوي تعبیرونه یې ځای نیسي، که موږ د شکل پر ځای د ماهیت اصلیت ومنو نو بیا ډېره اسانه ده چي د فقهي متونو زړو پرېکړو ته د متن پوهنې له نویو اصولو سره سم د حکم له ماهیت سره موافق داسي تعبیر پیدا کړو چي هم هدف پوره کړي او هم د عمل په ډګر کي د زاړه شکل ځای ونیسي.

قبایلي تصورات د جامد ټولنیز حالت څرګندوی دي، کله چي د علم او بحث په وسیله د غه جمود مات شي نو هله ممکنه ده چي د ناموس په اړه دا ډول تصورات هم پر خوځښت راځي، شنل کېږي او د معقولو حقوقي، قانوني او بشري اصولو په رڼا کي خپل ځای نویو مقولو او اندونو ته پرېږدي. دلته یوازینی خلا دا ده چي ذهنونه جامد او قلمونه په وېره کي دي. یو ځل باید دواړه وخوځېږي چي د ناموس په نوم د ښځې پر غمل شخصیت بېرته هغې ته وسپاري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګړه یو اسانه انتخاب

په ټولنه کي ځان مطرح او مهم ښودل د هر انسان یوه طبعي غوښتنه ده. هر انسان په خپل ژوند کي هڅه کوي چي نور يې قدر وکړي، اهميت يې ومني، شخصيت يې تسليم کړي او لږ تر لږه په خپله حلقه کي دومره ارزښت ولري چي خبره يې واورېدل شي او نظر يې اورېدونکي ولري. په ولسواکو او پرمختللو ټولنو کي د انسان پر دې فطري غوښتنه له علمي پلوه ګڼې څېړني شوې دي او د پر ځای کولو لپاره يې اقدامات کړي دي.

زموږ په څېر يوه سرپټې او ديکتاتوره ټولنه کي هرڅه تر پشار لاندي دي. د انسان فطري غوښتني يا په رسميت نه پېژندل کېږي او يا يې په وړاندي مذهبي، فرهنګي، ټولنيز او سياسي خنډونه موجود دي.

موږ چي په عنعوي ډول له معاصر جهان څخه د ژوند په هر ډګر کي وروسته پاتي يو نو د نوي عصر سا‌ينسي او فکري پرمختګ له نويو ننګونو او ستونزو سره مخ کړي يو. ځکه موږ د خپل تاريخ په هر پړاو کي تر هغه مهاله خوبولي پاتي شوي يو چي نورو د خپلو موخو د ترېدو په لار کي راڅخه د کار اخيستلو او يا له خپلې مخې د لري کولو پر مهال خوځولي يو. زموږ ټولنې ته تل نوي توکي او افکار په وارداتي ډول راغلي چي ځينو کسانو منلي او اکثريت د خپل فرهنګي ذهنيت، قبايلي نظام، تقليدي مذهبي اند، له نوري نړۍ د نه خبرتيا، لوړې کچې بې سوادۍ او په ځينو مواردو کي د نورو د مداخلو او دسيسو له امله ورسره مخالفت کړی دی.

څرنګه چي د هر مهال په ماډرن سيستم کي اکثريت وګړو ځانونه بې ګانه ګڼل او په هغه کي يې ځان ته د لنډ مهال لپاره په اسانۍ ځای نه شوای موندلای نو له همدې امله د نوي عصري وارداتي سياسي، اداري، علمي، ټولنيز، فکري او سا‌ينسي پرمختګ د فرهنګ، مذهب، ملتپالنې، هيواد ساتني او ملي مسايلو په نوم سخت ځپل شوی چي په دې مبارزه کي تل د منلي ملي قيادت پر ځای له قبايلي دود سره سم قومونو او مذهبي ډلو پر خپل سر مقاومت کړی او هر هغه چا ښه نوم تر لاسه کړی چي په اصطلاح ښه جنګيالی او توريالی وو. مګر دې مبارزې او اتلولۍ که د مقاومت په شپو-ورځو کي لنډه ګټه درلوده خو، د هيواد او ملت لپاره يې دايمي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدمرغي هم راوړې ده. ځکه په داسي شرایطو کي هر هغه چا ارزښت او لوړ ټولنیز، سیاسي او پوځي مقام ترلاسه کاوه چي پخپله به ښه جنګیالی او د زور خاوند وو. په داسي حالاتو کي د زیار، خدمت، علم او غوره ټولنیز او سیاسي فعالیت په پرتله جګړه یو اسانه انتخاب وو، دا اوس هم ډېری د ملت او دولت ضد کړی د حکومت په داخل او بهر کي ځکه وسلې، خشونت، فساد، قاچاق، خیانت، غلا او جګړې ته لاس اچوي چي د دوی لپاره په مالي، سیاسي او ټولنیز لحاظ د واک او ځواک اسانه لار ده. په وروسته پاتو ټولنو کي وګړي د مشروع پرمختګ پر ځای هڅه کوي د لنډو ناقانونه لارو په وسیله خپل هغه هدف ته ځان ورسوي چي دوی ته په ټولنه کي لوړ سیاسي او ټولنیز اعتبار ورکوي. په تېره بیا هغه مهال چي له دغه ډول ناوړه کړنو سره د ځینو مذهبي کړیو، اشخاصو او استخباراتي شبکو له خوا مذهبي فتوا هم ونښلول شي. مذهب هغه حساسه پدیده ده چي که یو ځل په نا سم ډول د ډلو او اشخاصو لاسونو ته ولوېد نو له دې لارې بل شوی او رنه یوازي خپل پیروان سوځي بلکي ټولې سیمې ته یې زیان رسېږي.

اسلامي نړۍ په تېره افغانستان نن د مذهبي جنون په ګرمه بټۍ کي د هغو ډلو او اشخاصو په لاس د خپلو وګړو، سیمې او دنیا لپاره سور تنور دی چي له یوې خوا سخت ساده دي او له بلې خوا د نړۍ او سیمې د استخباراتي لوبو په داسي جال کي ښکېل شوي چي یو ځل یې د واک او ځواک د خوند تر کتلو وروسته زړه نه غواړي د دې لوبې په ډګر کي خپل تر لاسه شوی نوم او ارزښت له لاسه ورکړي. یاني په ټوله کي جګړه د قدرت او قوت پر سر ده، مګر شعارونه د دین او وطن ورکول کېږي. ځکه موږ وینو چي د دین او وطن لپاره جګړه کوونکي تر بل هر چا همدغو دوو ته ډېر زیان اړوي، له کومه وخته چي د دین او وطن د ساتنې په نوم جګړه پیل شوې نه دین خوندي شوی او نه وطن، بلکي د ټولې نړۍ په سطحه افغانان بدنامه شوي، ملي ګټې له خطر سره مخ شوې دي، ملي تاسیسات ویجاړ شوي، په میلونونو افغانان وژل شوي، معیوب شوي، له هیواده وتلي، ورک شوي او بندیان شوي دي، دین دومره بدنام شوی چي په داخل او بهر کي هر مسلمان او اسلامي شعار ته د شک په سترګه کتل کېږي.

دې ټولو ته په پام هر د عقل خاوند په ډېره اسانۍ درک کولای شي چي د دین او وطن د شعار ورکونکو اصل هدف د واک او ځواک تر لاسه کول دي، نه دین او وطن ساتنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اسلامي نړۍ کې د ترهګرو ایډیالوژیک اساسات

ایا قران د ترهګرۍ کتاب دی او اسلام ترهګري غواړي؟ که داسې نه وي نو ولې د ټولې نړۍ ترهګرې ډلې د خپل دریځ په دفاع او توجیه کې قراني ایتونه او نبوي سنت وړاندې کوي او ترهګري یوازې په اسلامي نړۍ کې محدوده ده؟ دا هغه پوښتنې دي چې د دین په اړه خبرې کوونکی هر مسلمان ورسره مخ کېدای شي. لاندې به د همدې پوښتنو پر ځواب تم شو.

تر ټولو لومړی باید په دې پوه شو چې عموما د ترهګر فکر او ترهګریزو کړنو تر شا دوه عمده عوامل دي چې یو یې د محرومیت احساس او بل یې د واک غوښتنې مفکوره ده. څرنګه چې د هر دین یو شمېر مخکښانو د زمانې په یوه خاص پړاو کې د خلګو پر هرڅه پراخ واک درلود او د دین تر سیپڅلې پوښښ لاندې هیچا نه شوای کولای چې د دوی د واک سلطه وننګوي، له همدې کبله چې یې کله د بېلابېلو عواملو پر بنسټ دغه پراخ واک یا کم او یا بېخي ختم شو نو د دوی کړکه راوپارېده او د خپل واک د بیا ترلاسه کولو لپاره یې وسله واله ترهګري پیل کړه چې په اروپا کې همدا رول کلیسا لوباوه او د صنعتي انقلاب په راتلو سره ساینس ورو-ورو د کلیسا د خاوندانو سیاسي واک له منځه یووړ او د کلیسا اربابان یوازې تر رسمي مذهبي چارو محدود شول. په پرمختللې نړۍ کې هم د اسلامي ډلو په څېر سخت دریځي شته، خو هلته د پیاوړو حکومتونو له امله نه شي کولای چې له وسلې څخه په کار اخیستو د خلکو سیاسي، ټولنیز، تعلیمي، مالي، فردي او نور حقوق وګواښي.

له بله پلوه چې په کومه ټولنه کې عام وګړي فقر ځپلي وي، کار او روزګار نه وي، خلګ ټولنیز عدالت او غوره دولتي خدماتو ته لاس رسی نه لري، ملي ثروت او د هیواد عامه شتمنې په مساوي ډول نه ویشل کېږي، پانګه او واک د څو محدودو کسانو او کړیو په لاس کې وي نو هلته ګڼې پرګنې او ډلې ځان محروم احساسوي چې له امله یې په لوږه او فقر د اخته وګړو او ملي غاصبینو تر منځ ټکر حتمي دی، په تېره بیا چېرې چې د دغسې شخړو لپاره د مذهب په څېر د مقدسې سرچینې احساس پاروونکې ناسم توجیهات هم موجود وي. نو هلته د ټولنیز توپیر دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړودوړ ډېر خطرناک شکل خپلوي چي همدا اوس موږ لـه الجزايره ترصوماليې او لـه عراقـه تر افغانستانه ورسره مخ يو.

کله چي د غربي ځواکونـو پـه لاس د عثماني ترکانو واکمني يا د مسلمانانو پـه اصطلاح خلافت ختم شو (چي د اسلامي فقهي له معتدل تعبير سره سم خلافت هم نـه شي بلل کېدای) لـه همغه وخته تر ننه مسلمانانو د خلافت د نظام بيا احيا کولو پـه موخه د اسلامي نړۍ په ګڼو سيمو کي د شته ټولنيز- سياسي نظام پر خلاف وسله وال بغاوتونـه کړي دي. د دوی د استناد لويـه سرچينه د اسلامي فقهې هغه ذخيره وه/ده چي اسلامي پوهانو د مسلمانانو د عـروج پـه زمانـه کي د خپل وخت له سياسي او ټولنيز فکر سره سمه ليکلې وه. څرنګه چي د عروج او زوال وختونه بېلابېلې تقاضاوې لري، لـه همدې امله د اسلامي نړۍ هغو فقهي مخکښانو پـه دې سره لويـه تېروتنه وکړه چي د مسلمانو د عروج پر مهال تدوين شوې فقه يې هغه مهال هم د تطبيق وړ وبلله چي سيمه يې د نورو له خوا ونيول شوه او د مسلمانانو تر واک لاندي پراخه خاوره د نورو لاس تـه ولوېده.

پـه دې کي شک نـه شته چي پـه قران کريم او نبوي سنتو کي پـه پراخه پيمانـه د جهاد او قتـال يادونه شوې، د دې کار د تر سره کوونکو لوړې درجې يې بيان کړې او ان پـه ځينو وختونو کي يې فرض او لازمي بللی دی، مګر ستونزه دلته ده چي د جهاد پـه اړه د قران او نبوي سنتو اصل روح او مراد سم نـه دی درک شوی، ځکه پـه قران کريم او نبوي سنتو کي د جهاد يو ډول هغـه دی چي نېغ پـه نېغه د الله له اجازې سره تړاو لري او پر هغه قوم پلی کېږي چي هغوی تـه رسول راغلی وي او د رسالت د ټولو مراحلو يـاني دعوت، انذار ، بشـارت او هجرت وروسته د الله پـه مستقيمه اجازه رسول او د هغه ملګري د حق د منکرينو پر خلاف وسله اخلي او د خدای د اخلاقـي قـانون له مخې هغوی د خپل ناوړه کردار پـه سزا محکومـوي چي د جهاد دغـه ډول يـوازې اويـوازې د رسول له وخت او شخصيت سره تړاو لري او بل هيڅوک نـه شي کولای د دغـه جهاد پـه استناد د نړۍ د ملتونو پـه وړاندې وسله پورته کړي او ورتـه ووايي چي يـا بـه زمـا عقيده منې، يـا بـه جزيـه ورکوې او يا به وژل کېږي، دغـه ډول لارښوونې د رسول پـه وخت کي د اهل کتـابو لـه خاصو ډلو سره تړلې د هغه وخت يو حکم وو چي نن هيڅوک د هغه د تطبيق حق نـه لري، ځکه چي دا د الله لـه اخلاقي قانون سره د مخامخ تړليو مخاطبينو پـه اړه دی، نن بـه کوم د عقل خاوند پـه داسي حال

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي اسلام د سولي او نورو ملتونو او دينونو د زغم دين ومني چي په متن کي يې دغه ډول تنګ نظري موجوده وي؟ د اسلامي فقهې ستونزه همدغه ده چي د رسول له شخصيت سره تړلي ځيني خاص زماني احکام يې له هغو لاربنوونو نه دي بېل کړي چي عموم پکې دی، نه تر رسول پوري تړاو لري او نه تر ځانګړې زمانې او خاصو مخالفو او يا موافقو مخاطبينو پوري. د جهاد بل ډول د ظلم او تېري پر خلاف د خپل حق او ځان دفاع ده چي د نړۍ د نورو حقوقي مراجعو تر څنګ يې قران کريم هم له منلو انکار نه دی کړی، خو د دې لپاره يې ځيني شرطونه اړين بللي دي چي د مسلمانانو د عامه نظر توافق او د منظم دولت له خوا اعلان او ملاتړ يې اساسي شرطونه دي، که دغه شرطونه نه وي هغه جګړه او وسله وال خوځښت ترهګري، فتنه او په ځمکه کي فساد دی چي قران کريم د دغسي کړنو د ترسره کوونکو لپاره سخته سزا وضعه کړې او بايد د وخت واکمن هغوی ته سخته او داسي عبرتناکه سزا ورکړي چي بل ځوک بيا دغسي بشر او دين ضد کړنو ته لاس وانه چوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اسلامي نړۍ کې مذهبي نرګسيت

نرګسيت په افرادو او ټولنو کې هغه نفسياتي او فکري ناروغي ده چې که يې مخه ونه نيول شي نو شونې ده چې ناوړه پايلې به يې بشپړ ملتونه د هلاکت کندې ته وغورځوي. په مجموع کې هره مذهبي او پر ميتافيزيکي باورونو ولاړه ټولنه د فرهنګي او مذهبي نرګسيت ښکار ګرزي. په کومه ټولنه کې چې د عقلانيت، منطق او پراخ، سالم او هر اړخيز نقد وجود ته زمينه نه وي مساعده، ټولنيزې، ديني، کولتوري، سياسي، تعليمي، مالي او...چارې صرف د تقليد او پخواني دود پر بنسټ تر سره کېږي، هلته د نرګسيت ناروغي حتمي ده.

دا مهال اسلامي نړۍ د تهذيبي نرګسيت تر څنګ له مذهبي نرګسيت سره هم مخ ده، په مسلمانانو کې ډېرى په دې عقيده دي چې دوى اصيل، جنتيان، د الله دوستان، د نړۍ پر مخ تر ټولو افضل، د لوړ باور څښتان، د دنيا او اخرت سرداران، په هر حالت کې د نورو د مرګ او ژوند واک درلودونکي، په هر ډول سياسي او ټولنيزو چارو کې د بشپړ او تل پاتي سيستم خاوندان او د هغه امت غړي دي چې هره کړنه يې د لوى رب له خوا تاييد شوې ده. په داسې حال کې چې د علم، تمدن، بشرپالنې، عقلانيت او يو متوازن پرمختګ له کاروانه ډېر شاته پاتې دي.

د مذهبي نرګسيت له امله ډېرى مسلمانان فکر کوي چې د دوى نوم او عقيده د همدې لپاره کافي ده چې هم په دنيا او هم په اخرت کې بريالي شي.

د خپل همدې نرګسيت له امله د معيار پر ځاى صرف پر انحصار او نوم تکيه کوي. د محسوسو لاس ته راوړنو پر ځاى هغه څه ته پنا وړي چې يا په تېر تاريخ کې د دوى د ځينو اشخاصو او ډلو له خوا شوي او يا د ميتافيزيکي نړۍ هغه ښېګڼې يادوي چې د مادي نړۍ په موجود بهير کې يوازې لېونيان پرې قناعت کولاى شي. که يې ټولنيز اخلاق، شخصي سلوک، کورنى ژوند او له نورو سره د مشترکو چارو تګلاره ووينئ نو له دوى سره صرف د خولې خبرې او پوچې ادعاوې دي، دا ځکه چې د خپلو ځينو باورونو پر بنسټ يې د دې نړۍ علمي پرمختګ ته شا کړې او د خپل تش نوم پر بنسټ په راتلونکې کامله نړۍ کې د دايمي جنتونو خوبونهويني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهبي نرګسيت د دين پر بنسټ د داسي انحصاري تفوق ادعا ده چي نجات، الهي رحمت، اخروي بريا، ټولنيز سيادت او سياسي مسؤوليت يوازي د ځانګړې مذهبي طبقي اجاره ګرزي. همدا اوس هم موږ وينو او اورو چي ډېری مذهبپالي په لوړ اواز دا شعار ورکوي چي نوره نړۍ به يا اسلام مني، يا به د دوی له خپل ځانګړي تعبير سره سم د هغوی ايډيال اسلامپالي حرکت ته جزيه ورکوي او يا به وژل کېږي. همدغه فکر په اسلامي نړۍ کي يو ډول فکري او عقيدوي ريا رامنځ ته کړې او د دين پالنې ټول عقايد او باورونه په همدغو ادعايي شعارونه ډک دي.

دا مهال نوره نړۍ په علمي او عملي ډول د خپلې ټولنې اجتماعي سلوک ارزوي، پر نظرياتو يې کره کتنه کوي، انسان شموله قوانين جوړوي، بشرپالنې ته دعوت کوي، خپله شتمني پر تحقيقي چارو لګوي، د خرافاتو پر بنسټ رامنځ ته شوې سرې کرښې ماتوي، د کايناتو پټو رازونو ته د سرورايسته کولو هڅې کوي، د فردي-اجتماعي خپلواکۍ پر لور مزلونه وهي او لګيا ده د ژوند ټول اړخونه د سالم عقلانيت پر بنسټ ودانوي. مګر مسلمانان لا هم د پوهې، پرمختګ، بشريت او عملي اخلاقو پر ځای يوازي د انحصاري فکر څښتان دي، نوره ټوله نړۍ بې لارې ګڼي، جنت يې په ټيکه اخيستی، د خدای رضا يوازي په تخريب او د هر نامسلمان په وژنه کي ويني، د خپل خاص تعبير پر بنسټ هر هغه مسلمان ورته واجب القتل ښکاري چي د خاصو ډلو خاص تعبيرونه ونه مني، مذهبي سيادت د هرې ستونزې حل ګڼي، له خدای ورکړې عقل څخه کار اخيستل ورته حرام ښکاري، د ماهيت پر ځای د شکل او مفهوم پر ځای د الفاظو غلامان دي او اخروي نجات يې يوازي تر دې پوري محدود کړی چي د عملي تقوا پر ځای شکلي او لفظي پرهيزګاري ترسره کړي. زموږ د ټولو ناخوالو حل په همدې کي دی چي نور نو د مذهبي نرګسيت دې ناروغۍ ته د عقلي او علمي اصولو په رڼا کي داسي درمل ومومو چي د ټولو لپاره ابدي روغتيا شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نصوصو په تعبیر او تاریخ کې د تروریزم جرړې

له دې څخه هیڅوک سترګې نه شي پټولای چې موږ د اسلامي نړۍ په تېره د افغانستان په کچه دا څو لسیزې د تروریزم له لاسه رنځ وړو او د مذهبي تروریزم هر اړخیز قربانیان یو. دا په داسي حال کې چې دلته هره ناروا د مذهب په نوم ترسره شوې او ګڼو قتلونو ته د دین مقدسه جامه وارغوستل شوې ده. که پرون حکمتیار پر کابل راکیټونه اورول، په ځواب کې یې نورو ټوپک سالارانو ناروا وژنې کولې، یا نن طالب په ځانمرګو بریدونو، سرک غاړې ماینونو، مخامخ جګړو او غلچکي بریدونو کې بې ګنا افغانان وژني او د دین، ملي اصولو او نړۍ والو قوانینو پر بنسټ جوړ اسلامي دولت نه مني، د دې هر څه لپاره زموږ په خپل تاریخ او د نصوصو په تعبیر کې توجیهات لري. له تروریزم سره د مبارزې یو مهم اړخ همدا دی چې د ترهګرو د هغو تبلیغاتو مخه ونیول شي چې له امله یې ساده مسلمانان غولېږي او داسي انګېري چې د اسلامي نړۍ په لروبر کې روان فساد هغه اسلامي جهاد دی چې الله یې په قران کې امر کړی او رسول په خپل وخت کې عملي کړی دی، ځکه د دین په اساسي سرچینو کې هم د جهاد او وسله والې مبارزې نه یوازې یادونه شوې بلکې په ځینو وختونو کې یې وسله واله مبارزه اړینه بللې ده، مګر د افسوس ځای دا دی چې له لسیزو راهیسې د جهاد په نوم شوې فعالیتونه د دین له ار هدف سره اړخ نه لګوي. له بده مرغه زموږ تاریخ، فقهي متون، د احادیثو مراجع، شروحات، د دین په رڼا کې لیکل شوي ټولنیز اثار، سیاسي افکار، ادبیات، د مسلمانو اشخاصو ژوند لیکونه او د شریعت له مختلفو اړخونو سره تړلې بېلابېلې لیکنې ټول خپلو لوستونکو ته همدا پیغام ورکوي چې په دې نړۍ کې د مسلمان د ژوند یوازینی هدف د شریعت په رڼا کې د سیاسي واک تر لاسه کول او د زور زیاتي له لارې پر خلکو د ځانګړې ایډیالوژۍ تحمیلول دي. د دوی سیاسي فلسفه ټوله نړۍ یو کلی ګڼي چې باید اوسېدونکي یې د یوه مرکز او یوه واکمن تر مستقیم تسلط لاندې د هغه نظام په سیوري کې ژوند وکړي چې د سیاسي مذهبي مشرانو له خوا ورته وړاندې کېږي، که څوک له دې فلسفې سره مخالفت ښیي نو د هغه وژل دیني فریضه ده، د داسي یوه نظام د نه شتون په صورت کې باید مسلمانان وسلې ته لاس کړي او د قوې په زور هر هغه خنډ له منځه یوسي چې د داسي نظام مخه نیسي. په قران کریم کې چې د کوم جهاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه شوې هغه دوه ډوله دي یو یې د رسول له زمانې او د هغه له شخصیت سره تړاو لري چې د خدای د اخلاقي قانون په رڼا کې د رسول په مشرۍ له حق څخه د هغو منکرینو پر خلاف تر سره کېږي چې د حق دعوت په وړاندې خنډونه جوړوي، د خپل واک په دایره کې د خلګو فکري، فردي او مذهبي ازادي نه مني او هغه چا مخالفت کوي چې انسانان مساوات، روا بشري حقوقو او د منطقي لاربښوونو په رڼا کې د یوه الله لمانځنې ته رابولي. بل ډول یې له خپل ځان، مال، عقیدې او خاورې څخه د دفاع هغه مشروع حق دی چې د نړۍ ټول قانوني مراجع یې مني او دین هم جواز ورکړی دی. مګر دغه ډول جهاد ځو لازمي شرایط لري چې د هغو له شتون پرته یې تر سره کول جهاد نه فساد دی. لومړی شرط دا دی چې د جهاد دغسي حکم د مسلمانانو افرادو او یا مختلفو ډلو ته نه دی متوجې، بلکې د دوی ټولنیزې ادارې او یا په اوسنۍ اصطلاح رسمي دولت ته راجع دی چې په دې اړه د تصمیم نیولو او ګام اخیستلو لپاره باید له ټولو مسلمانانو سره مشوره وکړي او کله چې هغوی ټول او یا یې اکثریت د دغسي ګام اخیستلو اجازه ورکړي نو دولت کولای شي چې د خپل ځان د دفاع په خاطر جهاد وکړي. مګر له دې سره یو بل شرط دا هم دی چې باید د خپل دښمن د مخنیوي او ځان د دفاع توان ولري او دغه ډول جهاد د دین، هیواد او ملت په ګټه وي، تر یوه قومانده لاندي وي، د اړوندې سیمي خلګ یې ملا تړ وکړي او نتیجه یې هم پخپله د هغې سیمې خلګ تر لاسه کړي.

زموږ بد مرغي دا ده چې د قران کریم او نبوي سنتو وروستی معقول جهاد مو په تروریزم بدل کړ او د خدای د اخلاقي قانون پر بنسټ د رسول له شخصیت سره تړلي ځیني اختیارات او اصول مو په خپل لاس کې واخیستل. که موږ خپل تاریخ، روایات او فقهي تعبیرات مطالعه کړو نو هلته هم ستونزه د همدې دوو جهادونو له نه توپیر او ناسم تعبیر څخه راولاړه شوې ده. زه یو ځل بیا پر دې ټینګار کوم چې که د اسلامي نړۍ حکومتونه په خاص ډول افغان دولت غواړي چې د تروریزم جرړې له منځه یوسي او د ترهګرو ایډیالوژیک ځواک وځپي نو اړینه ده چې تروریستان زموږ په شرعي اثارو کې له کوم ځه څخه د ځان لپاره استفاده کوي هغه یو ځل بیا له سره وارزوي او په دې برخه کې مسلکي دین پوهانو ته دنده وسپاري چې د ترهګرو ناسمو توجهیاتو ته د دین د اصیلو لاربښوونو او روح په رڼا کې منطقي ځواب ورکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټيکنالوژي او ترهګري

طالبانو د خپلې واکمنۍ په وخت کې پر انځورونو بنديز لګولی وو. سينما، فلم، ويډيو، د کيمرې کارونه او ټلويزون ممنوع وو، موسيقي خو نو ښځې کفر ګڼل کېده او انټرنيټ ته يې نه لېوالتيا درلوده، نه موجود وو. مګر کله چې په دوه زره لومړي مېلادي کال کې د نړۍ والو ځواکونو په مرسته د دوی واکمني نسکوره شوه او دويم ځل بيا د پاکستان، سيمې او نړۍ والو استخباراتو په مټ د دې جوګه شول چې د هيواد په دننه کې د موجودې ادارې له ضعف او خلکو له عقيدې په ګټه اخيستلو ځان ته ځای پيدا کړي، نو مجبور شول چې يو وخت يې کوم څه ناروا، د شريعت خلاف او حرام بلل له هماغو شيانو څخه د خپلو تبليغاتو او پروپاګند لپاره کار واخلي.

نن موږ وينو چې طالبان د خپلو عملياتو ويډيوګانې خپروي، له ترانو سره ډېره نرمه کمپيوټري موسيقي يو ځای کوي، په خپلو چاپي، ږغيزو او برېښنايي رسنيو کې له انځورونو پراخ کار اخلي، انټرنيټ کاروي او ډېری غړي يې نن له ټلويزون څخه استفاده کوي. دې حالت که له يوې خوا د نړۍ او نوې ټيکنالوژۍ په اړه د طالبانو پخوانی دريځ سخت باطل کړ او دوی يې اړ ايستل چې د شريعت له ادرسه يې د دې شيانو په اړه کومه فتوا صادره کړه وه بيرته يې په خپله ونه مني او د هغه څه کارونې ته اړ شي چې يو وخت به يې د هغو د کارونې له امله نورو ته سزاوې ورکولې.

له بلې خوا يې دا هم ثابته کړه چې ټيکنالوژي د ترهګرۍ له خپرولو سره ښه مرسته کوي، نن ترهګر په دې ښه پوهېږي چې د دوی لپاره ويډيوګانې او نورې رسنۍ څومره مهمې دي، ټويټر، فېسبوک او هر ډول ټولنيزې شبکې په څومره اسانۍ د هغوی پيغام د نړۍ ګوټ-ګوټ ته رسولای شي؟ همدا وجه ده چې هره ترهګره ډله پوره هڅه کوي چې د پيغام رسونې او اړيکو له نويو اسانتياوو پوره ګټه واخلي.

په پر مختللې نړۍ کې ساينس او ټيکنالوژي د خلکو د سوکالۍ، ذهني ودې، هيواد جوړونې، رغنيزو چارو، طبي پرمختګ، تعليمي هڅو، اقتصادي ګټو او نورو ښېګڼو لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارېږي، خو په وروسته پاتي نړۍ خصوصا افغانستان کي له پرمختللې نړۍ راغلي ټيکنالوژي د ترهګرو او مذهبي مافيا لاس ته لوېدلي او د هغه څه لپاره يې کاروي چي دا پېړۍ-پېړۍ يې زموږ خلګو او هيواد ته له بدمرغۍ پرته بل څه نه دي راوړي، د همدې ټيکنالوژۍ په مټ يا د هيواد ورانولو پلانونه طرحه کېږي او يا يې په مټ د کفر، ارتداد او ضلالت کرکجنې فتواوې خپرېږي.

موږ ته هغه وخت ټيکنالوژي مثبته ګټه کوي چي تر څنګ يې اساسي فکري بدلون هم رامنځ ته شي، له فکري بدلون پرته به نوي ټينکالوژي هره ورځ نړۍ ته زموږ د وحشت صحنې رسوي او له دې لارې به پر خپلو خير غوښتونکو د تکفير فتواوې خپروو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سخت دریځی په وړاندې مبارزه څرنګه او ولې؟

سخت دریځي هغه بد مرغي ده چې د افغاني ټولنې د ژوند هره برخه یې سخته ځپلې ده. دې تحمیل شوې مذهبي مافیا عاطفه له منځه وړې، مینه کفر ګڼي، د ژوند دایره یې تنګه کړې او هر ډول اخلاقي چوکاټونه یې مات کړي دي، نه فرهنګي دودونه مرعاتوي، نه قبیلوي جوړښتونه مني، نه سیاسي تعامل پېژني او نه د علم، منطق او عقل پر بنسټ ولاړو اصولو ته ژمن دي. له دین او مذهب څخه یې د کرکې، وحشت او تعصب یوه داسې اله جوړه کړې چې د نن سبا عملي – فکري الحاد ډېره پړه د همدې جهاد او جهادیانو پر غاړه ده.

سخت دریځي نه یوازې زموږ سیاسي او ټولنیز نظامونه ننګوي بلکې زموږ په فردي او کورنیو چارو کې هم مداخله کوي.دوی داسې عادت خپل کړی او ځان ته داسې واک ورکوي چې که ته ورسره کار نه لرې نو هغوی دې نه ایله کوي او تر هغو به درپسې وي چې یا د دوی ومنې او یا له دوی وتښتې یا ووژل شې، له همدې کبله د سخت دریځی په وړاندې مبارزه ډېر لومړیتوب لري.

څرنګه چې زموږ په ټولنه کې د سخت دریځی لویه سرچینه د دین په اړه ناسم پوهاوی دی له همدې امله باید تر ډېره بریده همدې اړخ ته جدي پاملرنه وشي، ځکه موږ د ژوند د نورو برخو په څېر د دین په زده کړه او ښوونه کې هم پر وارداتي مرکزونو، نصاب او ښوونکو تکیه کوو، تر څو چې په خپل هیواد کې دننه د دیني زده کړو ملي – افغاني مرکزونه، هیواد پال دیني او په عصري زده کړو سمبال علما او د وخت له غوښتنو سره سم دیني نصاب ونه لرو تر هغو به موږ د پردیو د دیني ایډیالوژیو، فتواوو، خوځښتونو، وسله والو باغیانو او د دیني مافیایي کړیو له انحصار سره مخ یو. فکر کوم افغان دولت او افغان ولس هیڅکله دې تشې ډکولو ته د یوې جدي مسلې په سترګه نه دي کتلي.

دا د حج او اوقافو، اطلاعاتو او کولتور او پوهنې د وزارتونو دنده ده چې په ګډه پر دې ستونزه کار وکړي او د یوه ګډ پروګرام په جوړولو د سخت دریځی ریښې وباسي. داسې دیني علما کم نه دي چې روان حالات یې ځوروي، په خپل دین، ولس او هیواد یې خوا بدېږي، د نوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

عصر په غوښتنو خبر دي او د بدلون اړتيا احساسوي خو له بده مرغه دولت يا له هغوی سره تماس نه لري او يا نه غواړي چي د سخت دريځی او ترهګرۍ لپاره په اوږده مهال کي دايمي حل ولټوي، ځکه دا يو واضح حقيقت دی چي دلته د هيواد د دښمنانو له خوا روان ناروا بغاوت په ظاهره ديني اړخ لري، ديني فتوا ورسره ملګرې ده، په اصطلاح مذهبي کړۍ او اشخاص يې ملاتړ کوي او د طالب، القاعدې او داعش په نوم د نورو د ګټو لپاره په شعوري او غير شعوري ډول استخدام شوي باغيان د خپلې ناروا جګړې هدف دا ښيي چي غواړي په هيواد کي يو شرعي–اسلامي نظام رامنځ ته کړي، څرنګه چي په هيواد کي د سواد کچه ډېره کمه ده نو د دغو کړيو د تبليغاتو تر اغېز لاندي راځي او ورسره ملګري کېږي، په تېره بيا چي اقتصادي، ټولنيز او تبليغاتي عوامل هم ورسره ملګري وي.

د سخت دريځی په وړاندي مبارزه د اقتصادي، ټولنيزو، سياسي او نظامي هڅو تر څنګ کلکو او منطقي ديني هڅو ته هم اړتيا لري، دا هغه سنګر دی چي دا ډېره موده بې جنګياليو پاتي شوی او دا مهال سخته اړتيا ده چي د دين، ملت او هيواد خواخوږي دين پوهان يو ځل بيا خپل دا مورچل د هغو شيطاني کړيو په وړاندي د مبارزې لپاره ګرم وساتي چي غواړي د شخړو، لانجو او وحشتونو له لاري زموږ دين بد نامه، هيواد مو کمزوری او ولس مو ټوټه–ټوټه کړي، مګر په دې برخه کي د دولت پوره پاملرنې او همکارۍ ته هم اړتيا ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رواني جګړې مذهبي توجیهات

په هیواد ، سیمه او اسلامي نړۍ کې د ټولو روانو جګړو ظاهري شعار دا دی چې پر مخ بوونکي یې ځان مجاهدین ګڼي او خپله جګړه د جهاد په نوم د دین اساسي لاربښوونه بولي. په دې مانا چې د روانو خونړیو جګړو جګړه مار ځانونه د رسول په وخت کې له هغو صحابه وو سره پرتله کوي چې په مکه کې د نبوي دعوت تر لومړنۍ مرحلې وروسته یې د هجرت په مدني دوره کې د خپلو دښمنانو پر خلاف وسله واله جګړه پیل کړه، هغوی ته یې پر له پسې ماتې ورکړې او له کومه ځایه چې دوی شړل شوي وو د خپلې وسلې په زور یې بیرته لاندې کړ.

څرنګه چې قران کریم د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د ژوند دعوتي او جهادي پېښې هم راخیستې او په یوه ډول د خپل رسول د دیني فعالیت داستان دی نو له همدې امله یې ډېری دغه ډول لاربښوونې تر ځانګړو حالاتو او شرایطو لاندې د هماغه په شتون کې له اړوندو قضایاوو سره تړاو لري. ځکه هغه د خپل قوم لپاره د الله وروستی رسول وو. که قران کریم په غور ولولو نو ترې ښکاري چې د الهي سننو په رڼا کې نبي او رسول د ځینو مشترکاتو تر څنګ یو لړ توپیرونه هم لري. له دې جملې څخه یو توپیر یې دا دی چې رسول د ځمکې پر مخ د خپل رب مجسم حجت وي کله چې هغه د خپلې دعوتي ساحې موجودو مخاطبینو ته الهي پیغام راوړي او تر ګڼو مرحلو وروسته یې د ده پر مستقیمو مخاطبینو حجت پوره کېږي نو بیا د رسالت په بهیر کې هغه مرحله راځي چې باید د خدای د اخلاقي قانون له مخې د هغه وخت د موجودو خلګو برخلیک څرګند شي چې یا په بشپړ ډول د طبیعي افتونو په وسیله له منځه ځي او یا یې سیاسي او ټولنیز نفوذ داسي ځپل کېږي چې لوی مجرمین په نابودۍ محکومېږي او رسول و ملګري یې سیاسي وټولنیز واک تر لاسه کوي.

د رسول او نبي تر منځ همدغه توپیر ګڼو مسلمانانو نه دی درک کړی له همدې امله د جهاد او وسله والې مبارزې همدغسې ځانګړې قوانین په خپل لاس کې اخلي او د اوسنۍ نړۍ د هغو مسلمانو او نامسلمانو په وړاندې یې کاروي چې په اصطلاح د جهادیانو له سخت دریځې سیاسي اسلام سره د یوه او بل عامل پر بنسټ جوړ نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انسانو په وړاندې د ديني نظام په نوم د خاصې ډلې د واک تېلو او خاص دين منلو په پلمه جهاد او جګړه د هيڅ دين له مخې توجيه نه لري. په قران کريم او نبوي سنتو کې ګڼ ځايونه د هغه جهاد يادونه شوې چې د الهي سنت له مخې د خدای د اخلاقي قانون برخه ده مګر چا چې نه دی درک کړی هغوی د سې انګېري چې دا لاربنوونه د لمانځه، روژې، زکات، حج او نورو په شان هر مسلمان ته متوجې ده او که يې څوک نه مني يا يې نه کوي هغه په ترتيب سره مرتد او ګنهګار دی.

همدغه منطق زموږ ټول ديني تصور او ديني منابع سخت زيانمن کړي دي، ځکه د دې فکر پر بنسټ د دين غوښتنه دا ده چې يوازې د ګوتو په شمېر څو سخت دريځي مسلمانان پر حق، د جنت وړ او د اخروي تلپاتې بريا موندونکي دي. هر هغه څوک چې د دوی خاص تعبير نه مني يا کافر، مرتد او يا بې غيرته ګناهګار مسلمان دی. د دوی په اند نامسلمانه نړۍ به يا اسلام مني، يا به جزيه ورکوي او يا به جګړې ته چمتو کېږي. د همدغه فکر له مخې دوی د هر نامسلمان وينه تويول ثواب ګڼي، د فرانسې وروستۍ ناروا او اسلام و بشر ضد چاودونې هم د دغه فکر زېږنده دي. (کېدای شي ځينې نور عوامل هم ولري، خو کله چې يې له ملاتړ کوونکو ډلو او اشخاصو سره خبرې وکړئ دوی هماغه پاسنی منطق درته وړاندې کوي)

همدا وجه ده چې موږ د تفسير، حديث پوهنې، فقهې او عقايدو په برخه کې د دين زړو تعبيرونو او تشريحاتو بيا کتنې او د دين د اصلي سرچينو په رڼا کې د نوې نړۍ له عصري غوښتنو سره سم مسلکي ديني فکر ته سخته اړتيا لرو. دا مهال بايد د اسلام په روح خبرا و د معاصر جهان له سياسي، علمي، ټولنيزو ، مالي او فکري غوښتنو سره اشنا مسلکي دين پوهان د وينا او قلم له لارې د جهاد او د هغوی له فکر سره سم اسلامي خلافت په اړه د جګړه مارو هغه تصورات پخپله د دين په رڼا کې رد کړي چې هره سخت دريځه ډله يې د خپلو وينو تويولو لپاره د الله له خوا ورکړل شوی جواز ګڼي.

د دين په وسيله د سخت دريځۍ په وړاندې معقوله مبارزه يوازينۍ لاره ده چې کولای شو په وسيله يې د خپلو ولسونو په منځ کې د هغو سخت دريځو ډلو د نفوذ مخه ونيسو چې دا مهال يې زموږ په ټولنه کې د دين د نا سم تعبير او خاصو فرهنګي حالاتو له امله ريښې کړې دي. که دولتي او مدني ټولنې دې ټکي ته په پام د سخت دريځۍ په وړاندې عملي او فکري مبارزه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړي نو له یوې خوا به د ټولنیزې او علمي اړتیا پر بنسټ هغه تشه ډکه شي چي دا ډېر وخت یې اړتیا احساسېږي او له بلې خوا به زموږ په ټولنه کي سخت دریځو ته د ناولې څېرې څرګندولو فرصت په لاس نه ورځي.

د سخت دریځی په وړاندي بې تفاوته پاتي کېدل هماغه پایلې لري چي نن موږ ورسره مخ یو، د دې ناولې پدیدې په وړاندي د مبارزې لپاره د دین له سم او بشردوست تعبیر پرته بل هیڅ لاره نه شته. که موږ غواړو چي بدمرغۍ او ناخوالې مو پای ومومي نو له دین څخه د ناوړې استفادې مخنیوی یې یوازینۍ لار ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دین په معاصر فکر کي د امت او ملت شخړه

له کومه وخته چي د اسلامي نړۍ په کچه د مسلمانانو لویه واکمني له منځه تللې او د مسلمانانو له سیاسي - فقهي ادبیاتو سره سم د خلافت شرعي نظام رنګ شوی له هغې ورځې تر ننه بېلابېلو ډلو او اشخاصو هڅه کړې چي اسلامي امت یو ځل بیا هماغه تاریخي دور ته وروګرزوي. د دې لپاره د دیني نصوصو په رڼا کي (چي ډېری تعبیرونه یې هم پر ځای نه دي کارول شوي) ګڼې نظري او عملي هڅې شوې دي، خو په ټوله کي یې پایلې له درنو زیانونو پرته بل څه نه دي.

که د فقهي له فني بحثونو هاخوا د معاصر دیني تعبیر ادبیات، لیکنې، نشرات او د یو ایډیال نظام جوړولو لپاره تر نولسمې پېړۍ وروسته خورې -ورې هڅې تر نظر تېرې کړو د ټولو تر منځ له ګڼو اختلافونو سره - سره دا یو ټکی مشترک دی چي د دې لارې لارویانو د اسلامي نړۍ ګڼ ملتونه د مسلمان امت تر شعار لاندې په داسې ستونزو کي ښکېل کړي چي د خلاصون یو ازینې لاره یې د ګردې اسلامي نړۍ په کچه د مختلفو رسمي جغرافیو تر جوړښت د محدود معاصرو دولتونو منل او د امت د سیاسي تعبیر پر ځای د هغه ار دیني شکل ته رجوع کول دي.

د خلافت لپاره مبارزه کوونکې ډلې او ګوندونه داسې فکر کوي چي په قران کریم او نبوي لارښوونو کي د امت کوم لفظ یاد شوی د هغه هدف په سیاسي او جغرافیایي شکل د ټولو مسلمانانو تر منځ د داسې یوه امارت شتون دی چي مشري یې د خلیفه په لاس کي وي. له دمشق، بغداد، ریاض، قاهرې او یا د بل اسلامي هیواد له کومې سیمې د مسلمانو پراخه جغرافیه اداره کړي، او سمهالي هیوادونه یې واړه اداري تشکیلات وي او هر مسلمان یې د خپل دیني فرض له مخې داسې اطاعت وکړي لکه د رسول په وخت کي چي د هغه موجودو ملګرو کاوه. په دې توګه ګواکي خلیفه پر ځمکه د خدای استازی دی، د امر منل یې دیني وجیبه ده او که یې څوک ونه مني یا د غسي کوم امیر ونه لري هغه د خدای په قهر اخته دی.

په دې ضمن کي نورو تعبیرونو او جزي اختلافونو ته له پام پرته ویلای شو چي د ملت په وړاندې د امت د غسي تعبیر د مسلمانانو تر منځ د ګڼو کړکېچونو او شخړو یو لوی عامل دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه د زماني په بهير کي هيڅکه د سياست، نظام، اداري، ټولني، اقتصاد، زده کړو، ملي زعامت، چارو د ويش او نورو په اړه د انساني ټولني افکار او مقررات په يوه ډول دوام نه شي کولای. دا يوه مستمره پروسه ده چي د زماني په هر پړاو کي نوي نوښتونه او رنګونه خپلوي، ځېري يې بدلېږي، غوښتني يې تغيير مومي او زاړه فکرونه و روشونه يې د ستونزو حل نه شي کېدای نو که موږ امت په همدې تعبير واخلو ايا د اسلام د سياسي، ټولنيزو، فقهي، مالي او نورو مسايلو په اړه د مسلمانانو د ژورو اختلافونو په دې دروان کي کولای شو ټول او يا يې ډېره برخه و ملتونه تر واحد اداري جوړښت لاندي د يوه ځانګړي فکري مکتب په پوښښ کي کنټرول کړو؟ هغه هم په داسي حال کي چي شرعي مسايل به د يوه خاص فکر تابع وي. ځوک چي لږ شعور هم ولري هغه په دې پوهېږي چي دا هيڅ امکان نه لري.

په ټوله کي د ډېری عامو مسلمانانو او په خاصه توګه ځوک چي د اسلامي انقلاب، اسلامي سياست او اسلامي خلافت يا په بل عبارت د شرعي نظام لپاره هڅه کوي لويه ستونزه د دين په روح د سم پوهاوی کمی، د تېر او اوسني تاريخ تر منځ د هر ډول توپيرونو نه درک او د دين و سياست تر منځ داسي خلط دی چي له امله مو يې نه دين وساتلای شو او نه هيوادو ملت.

امت په اصل کي د يوه دين د پيروانو لپاره کارول شوي قراني اصطلاح ده او هلته خپل خاص تعبير لري. هدف يې دا دی چي هر مسلمان د قران پر بنسټ د يوه خاص کتاب تر چتر لاندي د ځانګړي دين څښتنان دي چي ټول په يوه امت ياد ېږي، دا نه کومه سياسي اصطلاح ده او نه هم د خلافت له نظام سره تړاو لري. مسلمانان پخوا هم يو امت وو او اوس هم يو امت دي، اسلامي امت په دې سره له منځه نه ځي چي مسلمانان د خپلو اړتياوو پر بنسټ مختلف دولتونه ولري او د اسلامي نړۍ په کچه يې د واک چاري د بېلابېلو هيوادونو په خاصه جغرافيه کي اداره شي چي هلته مېشتو ټولو قومونو ته يې يو ملت ويل کېږي او د ملت ټول غړي له هر ډول فکري اختلافونو سره-سره خپلې ملي ګټې وپالي، د ساتني لپاره يې مدني او سياسي هلې-ځلې وکړي او د خپل وخت او حالاتو له غوښتني سره سم داسي سياسي نظام جوړ کړي چي په وسيله يې خپلې ګټې خوندي کړي.

دا کار نه له اسلام سره تضاد لري او نه د مسلمانو واحد امت ته زيان رسوي، که اسلامي نړۍ تر زر ډېر هيوادونه او ملتونه ولري نو هم ټول مسلمانان يو امت دی، ځکه په اساساتو کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول د یوه دین، یوې عقیدې، یوه رسول او یوه کتاب لارویان دي، نه یې فقهي فرعي اختلافات د یوه امت کېدو وحدت ته زیان اړوي او نه د بېلابېلو اړتیاوو پر بنسټ جغرافیایي وېش.

کومې ډلې او اشخاص چې امت او ملت د یوه بل په وړاندې دروي، هغوی نه په تاریخ خبر دي نه په شریعت او نه د انبیاوو په سېرت. دغه ډول افکار د اسلامي نړۍ په منځ کې هغه وایروسونه دي چې مسلمانو هیوادونو او ملتونو ته یې ازې ویجاړې او مرګ راوړی له دې پرته یې بله هیڅ کارنامه نه ده کړې، که مسلمانان رښتیا هم غواړي چې د دین په رڼا کې ارام، پرمخ تللی او سوکاله ژوند وکړي د دغه ډول ډلو او افرادو ټول شعارونه دي یو ځل بیا د اوسنیو شرایطو او حالاتو په رڼا کې له موجودو امکاناتو سره سم وڅېړي، ماخذ دي یې وګوري، د قران او نبوي سنت له مخې دي یې پر تشریح تم شي او په دې اړه دي د امت د رښتنو او متخصصو پوهانو نظریات مطالعه کړي. د امت او ملت د متضاد بلونکو او د هر یوه په ار مفهوم د نه خبر درلودونکو بدمرغي همدا ده چې نه اساسي دیني پوهه لري او نه هم د روانو حالاتو په رڼا کې د خپلو اهدافو پر شونتیا فکر کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملایان او سیاست

ملایان هم د بل هر افغان وګړي په څېر حق لري چي د هیواد د هرې چارې په اړه خپل نظر څرګند او د قانون په چوکاټ کي سیاسي و ټولنیز فعالیت وکړي. ملایان د افغاني ټولنې یوه لویه برخه ده او هیڅوک یې له پراخ اغېز څخه هم سترګې نه شي پټولای. دوی د مذهبي تقدس تر پوښ لاندي دومره زور لري چي د نظام له واکمنو سره هم نه شته. مګر له بده مرغه زموږ د هیواد مذهبي طبقه یا په اصطلاح ملایان خپل مذهبي دریځ په دې مانا اخلي چي د خلګو فردي، کورنی، سیاسي او ټولنیز فعالیت باید له هغه فکر او طرز سره سم وي چي دوی د خپلو حجرو، جوماتونو او مدرسو په چاپیریال کي زده کړی دی.

د دیني او دنیوي چارو تر منځ دغسي اختلاط لکه د ملایانو په فکر کي چي موجود دی هر هیواد او ملت د بشري کاروان له هر اړخیز پرمختیایي یونه شاته پاته کوي او په داسي حالت کي ښکېل پاتېږي چي د مذهب ټیکه داران به یې له ویښتانو تر جامو، ټګ، خوراک، ناستې، ولاړې، شخصي ذوق او هر څه پوري ټولو چارو ته د مذهب په عینکو کي ګوري. که زموږ ملایان لا هم د دیني او دنیوي چارو تر منځ پولې او یوه بل ته د دین او دنیا د اړتیا ادرسونه ونه پېژني نو تل به مو ټولنه د مذهب په نوم له هر اړخیزي انارشۍ سره مخ وي.

که د اسلامي نړۍ په تېره افغانستان کړکېچونو ته پام وکړو زموږ د منطقي پرمختګ مخه تر ډېره د مذهب په نوم د ملایانو همدې مفکورې نیولې چي غوړاي هره لویه او وړه چاره د مذهب په ترازو کي وتلي. پر دې سربېره بل غم دا دی چي موږ د ملایانو له داسي تراکم سره مخ یو چي ټولنې ته موږ د ملایانو عرضې او تقاضا ته پام نه کېږي. هر کال په زرګونو افغانان له مذهبي زده کړو فارغېږي او د فراغت لپاره هم هیڅ معیار نه شته. دې حالت په ټولنه کي د مفت خورو ډله لویه کړې او ټولنیزې و سیاسي شخړې یې زېږولي دي. ځکه د فارغېدونکو ملایانو تر نوي سلنه ډېر یې نه د عصري نړۍ په مسایلو او غوښتنو پوهېږي او نه د خپل هیواد له فرهنګ، دود او روانو جریاناتو له ژورو ریښو سره اشنا وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملایانو همدا ترکم زموږ هغه ستونزه ده چي تر دې دمه هیچا ورته پوره توجو نه ده کړې. زموږ په ټولنه کي د تعصب، بې خرته فتواوو او ټولنیزو وسیاسي اړودوړ لوی علت همدغه د بې کیفیته ملایانو نه مهارېدونکي غیر معیاري مذهبي فعالیتونه دي چي د دوی له خپلي محدودې، تر وخت تېرې او خامي ایډیالوژۍ سره سم هیڅ پوله نه لري او باید د دوی د واک سلطه د یو سړي له شخصي خیالاتو نیولي تر سیاسته پر ټولو چارو داسي غوړېدلې وي چي دوی د خپل محدود، خام او راایسار شوي چاپېریال په دایره کي څه زده کړي هغه پر ټولو تطبیق شي، ځکه د دوی په باور همدا شریعت دی او څوک چي یې دغه ډول تعبیر نه مني پر ضد یې هر ډول فعالیت روا دی.

که زموږ ملایان د سیاست، ټولنې او دنیوي چارو په اړه له دغسي مفکورې لاس واخلي د طب، زراعت، صنعت او سوداګرۍ په څېر سیاست او حکومت هم تر ډېره یوه دنیوي چاره وګڼي او د سمبالښت چاره یې سیاستوالو ته خوشي کړي نو هم به د دوی ژوند هوسا شي او هم به مو هیواد او ملت پرمختګ وکړي. ځکه د مذهبي مشرانو اصل هدف د انساني افرادو اخلاقي تزکیه ده نه سیاست، نظامي چارې او حکومت. خو له بده مرغه زموږ ملایانو خپل هدف له یاده ایستلی او د دسیسو له مخې په داسي څه کي ښکېل شوي چي ځان او جهان ټول یې تبا کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځه او سیاست

په سیاسي ډګر کې د ښځو د ونډې، هڅو او فعالیت په اړه هم د مسلمانانو تر منځ د نظر یووالی نه شته، بلکې ډېری وګړي یې مخالفت کوي او ان دا د یو غربي یا کفري نظام مشخصه ګڼي چې ښځه پکې په سیاسي فعالیت بوختوي او په دولتي چارو کې ونډه لري.

په دې هکله ځیني نبوي احادیث وړاندې کوي چې ګواکې رسول الله ښځې له سیاسي هڅو او فعالیتونو منعه کړې دي. لاندې به ځیني دا ډول روایات نقل کړو:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ الْحَرَّانِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ بَكَّارُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي، يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي بَكْرَةَ، أَنَّهُ شَهِدَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَاهُ بَشِيرٌ يُبَشِّرُهُ بِظَفَرِ جُنْدٍ لَهُ عَلَى عَدُوِّهِمْ، وَرَأْسُهُ فِي حِجْرِ عَائِشَةَ فَقَامَ فَخَرَّ سَاجِدًا، ثُمَّ أَنْشَأَ يُسَائِلُ الْبَشِيرَ، فَأَخْبَرَهُ فِيمَا أَخْبَرَهُ أَنَّهُ وَلِيَ أَمْرَهُمْ امْرَأَةٌ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْآنَ هَلَكَتِ الرِّجَالُ إِذَا أَطَاعَتِ النِّسَاءَ، هَلَكَتِ الرِّجَالُ إِذَا أَطَاعَتِ النِّسَاءَ» ثَلَاثًا. (مسند احمد، مسند ابی بکرة، شمېره: ۲۰۴۵۵)

ژباړه: له ابوبکره څخه روایت دی چې کله رسول الله ته د ده د یو لښکر د بریا خبر په داسي حال کې راغی چې سر یې د عائشې په غېږ کې وو، نو ولاړ شو، سجده یې وکړه، بیا یې له زیری راوړونکي پوښتنې پیل کړې. ده په خپلو خبرو کې ورته وویل: دوی خپله مشري ښځو ته وسپارله. نو رسول الله وویل: نارینه اوس هلاک شول چې د ښځو اطاعت یې وکړ، نارینه هلاک شول چې د ښځو اطاعت یې وکړ. دا خبره یې درې ځله تکرار کړه.

څوک چې په سیاسي چارو کې د ښځو د ونډې اخیستو او فعالیت مخالف دي، هغوی له دې روایته استناد کوي چې اسلام هغې ته په سیاست کې د ګډون حق نه ورکوي. مګر دا روایت په څه–ناڅه توپیر له نورو سندونو سره هم نقل شوی چې ډېری طریقې یې کمزوري او د استناد وړ نه دي. خو دا روایت صحیح نه دی، ځکه په سند کې یې بکار بن عبدالعزیز دی. د ده په اړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حدیث پوهان وايي:

و قال المزی : قال أبو بكر بن أبي خيثمة ، و عباس الدوری ، عن يحيى بـــن معين : ليس حديثه بشيء.

ابو بکر بن ابی خیثمة او عباس الدوري له یحی بن معین څخه نقل کړی چې د ده حدیث هیڅ شی نه دي.

و قال البزار : ليس به بأس,و قال مرة : ضعيف.

بزار ویلي: باک پرې نه شته او بل ځل یې ویلي: کمزوری دی.

و قال أبو أحمد بن عدى : أرجو أنه لا بأس به ، و هو من جملـــة الضـــعفاء الذين يكتب حديثهم .

ابو احمد بن عدي ویلي: هیله لرم باک پرې نه شته،دی د هغو ضعفاوو له ډلې دی چې حدیث یې لیکل کېږي.

دا روایت له مسند احمد پرته ځینو نور کتابونو هم نقل کړی، خو په ټولو کې همدغه بکار بن عبدالعزیز راوي شته.

په مجمع الزوائد کې یې دا روایت هم نقل کړی:

عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ – صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ –: " «لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ يَمْلُكُ أَمْرَهُمُ امْرَأَةٌ» ". رَوَاهُ الطَّبَرَانِيُّ فِي الْأَوْسَطِ عَنْ شَيْخِهِ أَبِي عُبَيْدَةَ عَبْدِ الْوَارِثِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ وَلَمْ أَعْرِفْهُ، وَبَقِيَّةُ رِجَالِهِ ثِقَاتٌ

له جابر بن سمره څخه روایت دی چې رسول الله وویل: هغه قوم به هیڅکله بریالی نه شي چې د چارو واک یې له ښځې سره وي. دا طبراني په الاوسط کې له خپل شیخ عبیدة بن عبد الوارث بن ابراهیم څخه روایت کړی، زه یې نه پېژنم او نور راویان یې باوري دي.

وینو چې په سند کې یو راوي د طبراني استاذ عبیدة بن عبد الوراث ناڅرګند او مستور دی له همدې امله روایت صحت نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په صحیح البخاري او د حدیثو په ځینو نورو کتابونو کي دا حدیث هم شته چي:

حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ قَالَ: حَدَّثَنَا عُيَيْنَةُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ جَوْشَنٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي بَكْرَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ أَسْنَدُوا أَمْرَهُمْ إِلَى امْرَأَةٍ. (مسند ابی داود الطیالسي، مسند ابی بکرة: شمېره: ۹۱۹)

ژباړه: له ابو بکره څخه روایت دی چي رسول الله وویل: هغه قوم به هیڅکله بریالی نه شي چي خپلې چاري یې ښځې ته وسپارلې.

په بخاري، ترمذي او نورو کتابونو کي دا روایت له دې تفصیل سره نقل شوی چي کله رسول الله ته خبر ورسېد فارسیانو د خپل مړه شوي پاچا پر ځای د هغه لور وټاکله نو رسول الله پورتنی وړاندوینه وکړه.

دا حدیث که څه هم د سند له مخې کره دی، مگر په دې سره دا ثابتول چي په سیاسي چارو کي د ښځو فعالیت ممنوع دی، د حدیث او اړوندې کیسې له روح سره نااشنایي ده، ځکه دا د قانوني دستور په توگه یو فرمان یا په سیاسي چارو کي د ښځې د ونډې اخیستو په اړه د منعې امر نه وو بلکي د هماغه قوم په اړه یوه سیاسي شننه یا وړاندوینه وه چي دوی کله خپل واک دې ښځې ته وسپاری نو بریالي کېدای نه شي، ځکه رسول الله د هغه وخت فارسي رژیم ښه پېژندی، د هغوی پر سیاسي چارو یې ژور نظر درلود او په سیاسي لوبو کي د ښکېلو کسانو په وړتیا خبر وو د خپلې تجربې او مالوماتو پر بنسټ یې دا وړاندوینه وکړه چي رښتیا هم شوه.

حافظ ابن حزم بیا له پورتني حدیثه دا مفهوم اخیستی چي مېرمن له ولسمشرۍ پرته په نورو ټولو سیاسي او حکومتي چارو کي ونډه اخیستی شي. امام ابو حنیفه او ځینو مالکیانو ته دا خبره هم منسوبه ده چي هغوی په هر حال کي د ښځو سیاسي او حکومتي کار او زیار روا گڼي. په ځینو تاریخي روایاتو کي خو دا هم ویل شوي چي د عمر فاروق په زمانه کي د یوه بازار اداري چارې یوې ښځې ته سپارل شوې وې.

په هر حال له پورتنیو ځینو روایاتو او یو کره حدیث پرته چي په سیاست او دولت کي د ښځو د کار مخالفین یې وړاندي کوي بل هیڅ داسي سند او لاسوند نه شته چي ثابته کړي په اسلام کي د ښځو سیاسي هڅې ممنوع دي. د هغو روایاتو او کره حدیث په اړه مو بحث وړاندي کړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته به ځيني هغه شواهد را واخلو چي ښيي په سياسي او دولتي چارو کي د ښځو ونډه يوه عادي مباح چاره ده. په دې برخه کي د نارينه او ښځينه توپير نه شته.

په قران کريم کي دي:

الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِـــالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ. (الحج: ۴۱)

ژباړه: هغه کسان چي که په ځمکه کي واک ورکړو، لمونځ قايموي، زکات ورکوي، په ښو چارو امر کوي او د بدو مخه نيسي. د چارو انجام خاص الله لره دی.

په دې ايت کي الله د نېکو کسانو ځانګړتياوي په ګوته کړي چي په دې کي يې د نارينه او ښځينه توپير نه دی کړی. هر مسلمان ښځه وي او که نر چي د خپل واک پر مهال پورتنۍ ښېګڼې ولري نو هغه د الله خوښ بنده دی.

په قران کريم کي د سبأ د ملکې يادونه هم شوې چي په خپل وخت کي د خپل ولس مشره وه. سليمان عليه السلام ورسره خبرې وکړې او هغې ايمان راووړ، په هيڅ قراني ايت او يا کره نبوي حديث کي نه شته چي سليمان عليه السلام دي هغه له خپله واکه ليري کړې وي. ځينو تفسير پوهانو يو شمېر داسي روايات نقل کړي چي ګواکي سليمان عليه السلام هغه له خپله تخته ګوښه او پر ځای يې بل څوک وټاکی، مګر دا ډول روايات له فني او معياري پلوه هيڅ ارزښت نه لري. نه قران د هغې پر مشرۍ نيوکه کړې، نه سليمان عليه السلام ورته په دې اړه څه ويلي او نه رسول الله په نبوي احاديثو کي د دې د واک په اړه ناخوښي څرګنده کړې ده.

مګر له ځينو کسانو سره کېدای شي دا پوښتنه پيدا شي چي که په سياسي چارو کي د ښځو ونډه اخيستنه روا وای، ولي رسول الله او خلفاء راشدينو په خپل- خپل وخت کي هيڅ دولتي دنده ورته ونه سپارله؟

دوی ته بايد ووايو چي رسول الله په داسي حال کي خپله مبارزه او د سمون فعاليت شروع کړ چي عربې ټولنه د ناوړه افکارو، دودونو، کړنو او جهالت په يوه داسي سمندر کي ډوبه وه چي ترې ايستل يې رښتيا هم په ښکاره يو ناشوني کار وو. خو دا نبوي عزم او هوډ وو چي عرب

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې له داسي جاهلي چاپېريال له د تمدن او پرمختګ هغه اوج ته ورسول چي يقينا په دومره لږ وخت کي يې تمه ممکنه نه وه، مګر له دې هر څه سره-سره بيا هم د هغوی نفسيات او رواني حالت دې ته چمتو نه وو چي ښځې ته يې په دولتي او سياسي چارو کي ونډه ورکړې وای، د ځينو تاريخي رواياتو پر بنسټ دوی له هغه حالته رابدل شوي ول چي يو شمېر کسانو به خپلي لوڼې او خوندې ژوندۍ ښخولې. ښځې يې د يو بې ارزښته متاع په څېر پلورلې، د يوه کمزوري حيوان ارزښت او قيمت تر ښځې لوړ وو، ښځې ته يې د يو ناولي موجود په توګه کتل او هغوی يې يوازې د جنسي تسکين وسيله بللې او بس. رسول الله صلی الله عليه وسلم هغوی له دې حالته دې ته راوستل چي ښځو ته يې حقوق ورکړل، د ځان واکداره شوه، د مېرمنې، مور، خور، لور او نورو په توګه ورسره د ښه چلند توصيه وشوه، په ديني چارو کي يې له نارينه وو سره يو ځای ونډه اخيسته، له رسول الله سره يې بيعت کاوی، د جوماتو، جمعې او اخترونو په ديني غونډو او عباداتو کي يې د ګډون حق وموند، د نارينه وو له ديکتاتورۍ وژغورل شوه، د کار، تجارت او ازاد فعاليت حق ورکړل شو، په مېراث کي يې برخه وموندله او بالاخره له نارينه وو سره په يوه کتار کي ودرېده.

مګر رسول الله يو ځانګړی دولتي منصب بيا هم له دې کبله ورته نه دی سپارلی چي پورتنيو پرمختګونو ته يې ګواښ پېښولای شوای. ان ځينو کسانو له نارينه وو سره په کورنيو چارو کي د ښځو پر خپلواک نظر شريکولو هم نيوکي کړې دي، عمر رضی الله عنه رسول الله ته وويل: زموږ ښځو په مکه کي له موږ سره دومره خبرې نه شوای کولای، خو مديني ته له راتلو وروسته هغوی له انصارو ډېر شيان زده کړل. ځيني کسان په دې هم خپه ول چي ښځې ولې د جوماتونو ته ځي، دې ټولو ته په پام رسول الله هغوی پر دولتي دندو ونه ګومارلې، مګر په غزواتو کي يې له دوی سره په ګڼو ځايونو کي ګډون کړی او ښه رول يې لوبولی دی.

له دې ښکاري چي رسول الله د شوي پرمختګ د ساتني په موخه هغوی ته ځانګړې دولتي څوکۍ ورنه کړه، خو هيڅ ځای يې نه دي ويلي چي په دولتي او سياسي چارو کي د ښځو ګډون ناروا او غير اسلامي کار دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پاکستاني او افغاني ملايانو توپير

موږ له دې امله افغاني مدرسې او په ټوله کې د مذهبي زده کړو بهير د پاکستان د مذهبي زده کړو له بهير سره پرتله کوو چې يو خو زموږ مذهبي زده کوونکي له نورې نړۍ سره چندان بلد نه دي او بل ډېری افغاني طالبانو او ملايانو په پاکستان کې مذهبي درسونه لوستي دي.

د افغانستان له مذهبي بهير سره د پاکستان د طالبانو او ملايانو يو لوی او څرګند توپير دا دی چې د هغوی ملي روحيه ډېره پياوړې ده. خپلې ملي ګټې، ملي څېرې، ملي لوبې او هېواد وملت پالنه پېژني. له ملا تر طالبه ټول يې له ملي مسايلو سره ژوره علاقه لري، له خپلو ملي ارزښتونو سره اشنا دي، په خپل ملت، هېواد، پوځ، ملي بيرغ، ملي سرود او دولت وياړي. خپله ملي ژبه زده کوي، په خپل نصاب کې يې داخله کړې او ګڼ کتابونه يې پکې ليکلي دي ان د ډېری پاکستاني طالبانو خپل ملي سرود په ياد زده وي. څرنګه چې کريکټ د پاکستان ملي لوبه ده له همدې امله ټول پاکستانيان که څه هم ملا او طالب وي له دې لوبې سره سخته مينه لري. کله چې د پاکستان ملي او نورې لوبډلې له کوم بل هېواد سره په سيالي بوخت وي نو دوی يې خورا په شوق تعقيبوي، د خپل هېواد ټول مشهور لوبغاړي پېژني، په کارنامو يې خبر دي او د هغوی حالات مطالعه کوي.

يو چا راته کيسه کوله چې د پاکستان د کريکټ ملي لوبډلې له يوه هېواد سره مهمه لوبه درلوده. د مدرسې يوه زده کوونکي د راډيو له لارې په مستقيم ډول د لوبې حالات تعقيبول او ګوشۍ يې په غوږو کې وې پر سبقه ناست وو کله چې يوه پاکستاني لوبغاړي څلوريزه ووهله نو ده بې اختياره وويل: اه. استاد ورته وويل: څه کوې؟ ده وويل: چوکه (څلوريزه) يې ووهله. همداراز جاويد احمد غامدي په خپل کتاب مقامات کې د وتلي ديني عالم امين احسن اصلاحي په حالاتو کې له خپل هېواد پاکستان سره د هغه مينه يادوي او ليکي چې کله به د پاکستان او هند د کريکټ ملي لوبډلې د يوه بل په وړاندې د سيالۍ ډګر ته ووتې نو تر هغه وخته به يې پوښتنه کوله چې وروستۍ پايله به څرګنده ده. همداسې نور ګڼ مثالونه شته چې له خپل هېواد او ملي مسايلو سره د پاکستاني ملايانو او طالبانو مينه او خواخوږي ثابتوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پاکستاني مدرسو کي له عصري علومو ، ساینس او ټیکنالوژۍ سره هیڅ مخالفت نه کېږي، بلکي ډېرى مدرسې یوه دیني زده کوونکي ته په دې شرط داخله ورکوي چي باید تر یوه حده یې ښوونځی هم لوستی وي. ان د ځینو مدرسو د لوړې داخلې یو شرط دا هم دی چي باید زده کوونکی د لسم ټولګي سند ولري. دا مهال چي په ټوله نړۍ کي انګلیسي ژبه له هره پلوه مهمه ده او د نوي عصر ګڼ پرمختګونه له هغې سره تړاو لري او تر ډېره د ساینس وټیکنالوژي ژبه بلل کېږي له همدې امله انګلیسي د ډېرى پاکستاني مدرسو د نصاب لازمه برخه ده.

پر دې سربېره د پاکستاني مدرسو مدیران، استادان او مسؤولین د اسلامي نړۍ ان د غربي هیوادونو له مذهبي ادارو، مدرسو او پوهنتونونو سره پراخې اړیکې لري، تر منځ یې تګ- راتګ، د افکارو تبادله او همکاري شته. د پاکستان ملایان او طالبان په داسي حال کي له خپل دولت او حکومت سره ښې اړیکې پالي، همکاري ورسره کوي او په ګڼو ادارو کي په سیاسي او اداري فعالیتونو بوخت دي چي له ډېره وخته د دې هیواد مذهبي کړۍ، ګوندونه او مدرسې د خپل پوځ او حکومت پر ګڼو پالیسیو د شریعت په رڼا کي پراخې او ژورې نیوکې لري. مګر له دې سره-سره هغوی هیڅکله خپل پلویان، شاګردان، مریدان او ملاتړي د پوځ او دولت پر خلاف وسله والې مبارزې او بغاوت ته-نه هڅوي ځکه هغوی په دې پوهېږي چي وسله وال بغاوت هم زموږ په زیان دی او هم د ټول هیواد او ملت. دوی درک کړې ده چي که په کومه سیمه کي یو ځل د ټوپک او وسلې کولتور رامنځ ته شي بیا یې مهارول ډېر سخت کار دی. دا په داسي حال کي چي هلته د ګڼو مذهبي فکرونو مدرسې، ګوندونه او جریانونه موجود دي. مګر له هر ډول فقهي او فکري اختلافاتو سره-سره دوی ټول پر ملي مسایلو او ملي ګټو یوه خوله دي. ان د پاکستان ځیني مذهبي جهادیان، مدرسې او دیني اداري نشراتي ارګانونه لري، ږغېزي، انځوریزې، برېښنایي او چاپي رسنۍ لري او ګڼې خیریه اداري پر مخ بیایي.

پاکستاني ملایان او طالبان نه د ښځو له زده کړو سره مخالفت کوي او نه یې د سیاسي، ټولنیز، اقتصادي او فرهنګي فعالیت خلاف دي. په پاکستان کي بې نظیر بوټو لومړۍ وزیره وه او ګڼې ښځې په پوځ او ملکي اداره کي په کار بوختې دي، خو هیڅکله پاکستاني ملایانو دا شیان د دولت، پوځ، هیواد او ملت پر خلاف د جهاد د فرضېدو لاملونه نه دي ګڼلي، بلکي په هر حالت کي یې له خپل دولت سره همکاري کړې ده. سره له دې چي په نظري ډول د دغسي چارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخالفت هم کوي خو دوی په عمومي ډول د پاکستان ملي ګټې تر هر څه مهمې ګڼي خو له بده مرغه زموږ په هیواد کي بیا د همدغو ملایانو په لاس د روزل شویو ملایانو او زده کوونکو فکر او عمل ډېر جلا دی. سره له دې چې د پاکستان خپل ملایان او طالبان همدارنګه افغاني ملایان او طالبان هلته دا هرڅه مني او په اړه یې هیڅ نه وایي بلکې په عملي او نظري ډول یې قبول کړې دي. خو کله چې همدغه چارې له افغانستان سره تړاو پیدا کوي نو هلته د ټولو نظر سل په سل کې بېل وي او پر همدغه اساس زموږ دولت بې لاري ګڼي او پر ضد یې وسله وال بغاوت د شریعت لازمي غوښتنه بولي.

د پاکستاني مذهبي کړیو یوه بله لویه ښېګڼه دا ده چې تر منځ یې همغږي شته، هر ډول مذهبي جریانونه یې ځانګړې مرکزي اداره لري. مثلاً د دیوبندیانو مدرسې د وفاق المدارس پاکستان تر چتر لاندې رسمي فعالیت کوي او د پاکستان په ګوټ-ګوټ کې د همدې فکر مدرسې له دولت او دې ادارې سره ثبت شوې دي. د ټولو لپاره یې یو ډول نصاب چمتو کړی او یوه پالیسي لري. که څوک د دغې مخالفت وکړي سمدستي یې د وفاق المدارس له بهیره باسي او بیا ټول ورسره اړیکې شلوي. د بېلګې په توګه کله چې په اسلام اباد کې د مولانا عبد العزیز تر مشرۍ لاندې یوې مدرسې د امر بالمعروف او نهې عن المنکر په نوم ځیني توند او خپل سري ګامونه واخیستل نو د وفاق المدارس ادارې له دې امله جلا کړه چې د دوی د تګلارې مخالفت یې کړی وو. پر دې مدرسې بیا د پاکستان پوځ عملیات وکړل ګڼ زده کوونکي او د دې مدرسې چارواکي یې ووژل چې په وژل شویو کې د مولانا عبد العزیز ورور غازي رشید هم وو. په خپله عبد العزیز یې ژوندی ونیو او ډېر وخت بندي وو. د عملیاتو پر مهال چې کوم زده کوونکي ووژل شول په هغو کې ګڼ ماشومان هم وو، خو له دې ټول ظلم او وحشت سره-سره د پاکستان ملایانو، جهادي او مذهبي ډلو، سیاسي ګوندونو او لکونو مدرسو نه د دولت او پوځ پر خلاف وسله وال بغاوت وکړ او نه یې د هغوی د کفر فتوا صادره کړه. ان د پاکستان د پخواني ستر مفتي مولانا محمد شفیع زوی او د وتلي دیوبندي ملا تقي عثماني ورور رفیع عثماني په ورځپاڼو کې دا جګړه داسې وبلله لکه د اسلام په لومړني تاریخ کې چې د علي او معاویه تر منځ پېښه شوې وه. مطلب یې دا وو چې دواړه لوري په خپل شرعي اجتهاد کې تېروتي دي، هر لوري ته به الله نېکه بدله ورکړي، که څوک په اجتهاد کې غلط وو د هغه به یو اجر وي او که حق ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسېدلي وو د هغه به دوه اجره وي.

د پاکستان ملايان او طالبان د اساسي قانون په رڼا کي پر ډيموکراسۍ او ټولټاکنو باور لري او د ووټ يا رايې په وسيله د خپل سياسي برخليک ټاکنه ديني مسوليت ګڼي همدا وجه ده چي هلته ګڼ مذهبي ګوندونه په رسمي ډول سياسي فعاليت کوي او تل سيمه ييزو و ملي ټولټاکنو ته خپل کانديدان وړاندي کوي. د هرې مذهبي ډلې ملايان او طالبان په دې مسايلو کي له خپلو ډلو سره اوږه پر اوږه ولاړ دي او پاکستانيان دې ته هڅوي چي په انتخاباتو کي د دوی د ګوند او کانديد ملاتړ وکړي. پاکستاني ملايان په خپلو ليکنو او ويناوو کي د پاکستان خلګو ته وايي چي رايه يو امانت دی بايد دوی خپله رايه مذهبي ګوندونو ته ورکړي، ځکه هغوی غواړي چي په پاکستان کي شرعي نظام راولي. مانا دا چي د ټولټاکنو په وسيله واک تر لاسه کول هم د اسلامي مبارزې يوه برخه ده. په داسي حال کي چي زموږ ډېری ملايان ټولټاکنې او انتخابات مطلق کفر ګڼي او په هيڅ ډول دې ته نه دي تيار چي له دې لاري سياسي مبارزه وکړي. د حيرانتيا ځای دا دی چي همدغه افغاني ملايان او طالبان د پاکستان مدرسې، مذهبي ګوندونه، شيخان او مفتيان د ځان لپاره قدوه، نمونه، مشران او استادان ګڼي خو هغوی چي په پاکستان کي پر کومه لار روان دي هماغه تر کربښې دې خواته کفر او ضلالت ګڼي او هلته يې هم ورسره مني او هم چي فرصت په لاس ورشي په دې چارو کي ورسره ونډه اخلي. زه ګڼ داسي ملايان او طالبان پېژنم چي پاکستان ته تر تلو وروسته يې کله د هغه ځای تابيعت تر لاسه کړ نو په مذهبي ګوندونو کي داخل شول او په ټولټاکنو کي يې ونډه واخيسته، مګر په افغانستان کي به يې همدغه چارې کفر او ناروا ګڼلې.

پاکستاني ملايان او طالبان پر خپل دولت او پوځ باور لري او داسي انګېري چي دوی له نورې نړۍ سره کوم سياسي روابط پالي او يا تړونونه ورسره کوي دا د هغوی کار دی، دوی په دې برخه کي مسلکيان دي بايد پر پرېکړو او تصميمونو يې باور ولرو ځکه نو هغوی هيڅکله په دې وجه د خپل دولت پر خلاف وسله نه ده پورته کړې چي ولي مو له امريکا سره ستراتيژيک تړون کړی او د اسلامي حکومت او يا ډلې پر خلاف ولاړ ياست. دوی که دغه ډول اعتراض لري نو د مدني حرکتونو او لاريونونو په وسيله خپل اواز اوچتوي تشدد او تاوتريخوالي ته هيڅکله لاس نه اچوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پاکستان مذهبي بهير له دې امله هم زموږ تر مذهبي بهير غوره دی چې د دوی د فتوا لپاره ځانګړي اشخاص او اداري لري. هر څوک نه شي کولای چې پر خپل سر په تېره بيا د جهاد، ارتداد، وسله وال پاڅون او ملي مسايلو په برخه کې له څه تخصص او پراخ اعتبار پرته فتوا ورکړي. په دې ډول مسايلو کې هغوی خپل منځي غونډې کوي، تړلې اړوندې کړۍ او اشخاص په جريان کې اچوي او بيا يو مناسب تصميم نيسي. له بده مرغه په افغانستان کې نه د فتوا ځانګړي مرکزونه شته او نه په دې اړه تخصصي زده کړه او کاري تجربې ته کتل کېږي هر ملا په هر وخت کې هر ځای د هر ډول لويو مسايلو په اړه فتوا اوې ورکوي.

لنډه دا چې زموږ او د دوی ملايان او طالبان له يو-بل سره دومره توپير لري لکه ځمکه او اسمان. زموږ ملايان نه په ملي مسايلو پوهېږي او نه ورسره علاقه لري. ملت او هيواد پالنه د شريعت خلاف ګڼي، د هر نظام پر ضد يې د کفر، ارتداد او غلامۍ فتوا ورکړې، ډېری يې د عصري زده کړو او ښځې د سواد خلاف دي، ښځو ته د کار اجازه نه ورکوي، ځانونه په هر ډول نړۍ والو، ملي، سياسي، نظامي، فرهنګي، ساينسي او تخنيکي مسايلو کې متخصصين ګڼي او هر څه ته د مذهب له زاويې ګوري. خو کله چې دغه طالبان او ملايان تر کرښې واوړي او پاکستان ته ورسېږي نو د سياست، حکومت، عصري زده کړو، ښځو د سواد، کار او هر څه په اړه يې دريځ يو سلو نوي درجې توپير وکړي هلته هم دا هر څه زغمي او هم يې فعاله ونډه اخلي، خو ټکه هغه وخت راپرېوزي چې د پاکستاني استخباراتي کړيو او مذهبي اشخاصو او ډلو په مرسته او فتوا د يو سيستماتيک پلان له مخې د پولې دې غاړې ته د جهاد په پلمه رالېږل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلامي زده کړو بهير ته يوه کتنه

ايا پوهېږئ چي په هيواد او سيمه کي د اسلامي زده کړو مرکزونه څه تدريسوي؟ او ايا هلته تدريسېدونکي مواد د دين له روح او وخت له غوښتنو سره سمون لري؟ د دې پوښتنو په ځواب د پوهېدو لپاره بايد د اسلامي زده کړو بهير ته لنډه کتنه وکړو.

دا مهال خو په هيواد کي دننه د اسلامي زده کړو لپاره په عمومي ډول داسي مرکزونه نه شته چي نصاب يې له سره ارزول شوی وي او هغه څه پکي تدريس شي چي واقعا د دين، هيواد، ملت او وخت غوښتنه وي. د اسلامي زده کړو يو اړخ د قران کريم د حفظ په نوم هغه شخصي دارالحفاظونه دي چي ماشومان پکي لومړی د قران کريم ناظره وايي او تر يوې مودې وروسته يې حفظ پيلوي چي د درس طرز يې خورا ځورونکی دی. ځکه ډېری استادان يې د ماشومانو په وړاندي له خشونته کار اخلي، تر خپل برداشت ډېر بوج ورباندي راولي، عمر ته د نه پاملرنې او سم نظارت د نه شتون له امله په اخلاقي فساد اخته کېږي، هلته د موجود ناسم چيريال او خشونت له امله يې يو محروم او ځورېدلی احساس په لاشعور کي ځای نيسي او په کم عمر کي د قران يادونې د سخت پشار له امله په ذهني، عصبي او رواني ناروغيو اخته کېږي چي دولت، مدني ټولنې، کورنۍ او اولس بايد د دغسي مدرسو وضعيت ته جدي پاملرنه وکړي، ځکه هلته لوی شوي ماشومان ډېر وخت د ټولنې لپاره د مادي او معنوي زيان سبب گرزي.

همدغه حالت له هيواده بهر په گاونډي هيواد پاکستان کي هم دی. پر دې سربېره دلته او هلته دواړو ځايونو کي هڅه کېږي چي ماشومان د بغاوت او ترهگرۍ په روحيه وروزل شي. دا مهال چي کوم ماشومان ځانمرگي بريدونه کوي په هغوی کي لويه برخه يې همدغه حافظان او يا قاريان وي.

د اسلامي زده کړو بل اړخ د اسلامي علومو په نوم هغه مرکزونه دي چي د مدرسو او درسونو په نوم يادېږي. دا مهال د هيواد په لويو ښارونو او لري پرتو سيمو کي گڼې لويې او وړې مدرسې ودرسونه شتون لري. پر دې سربېره د افغان زده کوونکو يو لوی شمېر له هيواده بهر په نورو هيوادونو په ځانگړې ډول پاکستان کي هم په ديني زده کړو بوخت دي چي د اسلامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

علوموته تر نوم لاندي مختلف فنون لولي. څرنګه چې په هیواد کې دغه ډول ډېرې مدرسې او درس ځایونه د پوهنې له وزارت سره نه دي ثبت، ان ځیني خو یې د دولت له کنټروله په دباندې سیمو او یا بهرنیو هیوادونو کې دي، له همدې امله د اسلامي زده کړو لپاره مشترک او واحد تعلیمي نصاب نه شته. هره مدرسه او درسځای ځان ته نصاب او د زده کړې طریقه لري.

زما د خپلې تجربې او مشاهدې پر بنسټ د ټولو مدرسو، درسونو او ان د شرعیاتو په نوم د پوهنځیو درسي مواد خورا کمزوري، تر وخت تېر او په ګڼو مواردو کې د سیاسي او ټولنیزو لانجو راپورته کوونکي دي.

په ډېرې مدرسو او درسونو کې نن هم په تنکیو ماشومانو شروط الصلاة، قدوري، خلاصه کیداني، کنزالدقائق، منیة المصلي، پنج کتاب، ګلستان، بوستان او دې ته ورته نور کتابونه لولي چې دا کتابونه په هیڅ ډول د ماشومانو له سویې سره مناسب نه دي. ځکه که غواړو چې ماشومان مو لومړني دیني مالومات تر لاسه کړي، نو ولې دغه ډول کتابونه د هغوی په مورنۍ ژبه نه ورته وایو؟ یو ماشوم به څرنګه د شروط الصلاة، قدوري او نورو کوچنیو فقهي کتابونو په سخته او زړه عربي وپوهېږي؟ بله خبره دا ده چې ماشومان د کلاسیکو فارسي اشعارو او نثر لوستلو ته څه اړتیا لري؟ دا کومه هوښیاري ده چې د پردۍ ژبې کلاسیک شعري او نثري ادبیات مو زموږ پر ماشومانو د دین په نوم تپلي دي؟

له لومړنۍ مرحلې پرته چې د منځنیو درجو زده کوونکو ته کوم څه ورښودل کېږي نو د هغوی ډېری وخت د عربي ژبې پر صرف، نحوه او د منطق پر زړو کتابونو تېر شي چې له بده مرغه په دې وخت کې نه په عربي پوه شي، نه یې له ګرامر سره اشنا وي او نه د منطقو په سروبر خبر وي. ځکه د دې فنونو کتابونه له کلاسیک سبک سره سم دومره پېچلي لیکل شوي چې د اصل هدف پر ځای یې په متن پوهېدل خورا ستونزمن کار دی. د دې پر ځای چې لوستونکي د عربي ژبې ګرامر زده کړي او یا د منطق په مسایلو پوه شي د هغوی ډېر وخت پر دې تېرېږي چې څرنګه د مراح الارواح، کافیې او ایساغوجي متن، حاشیې او نکتې سره ولګوي؟.

لنډه دا چې د تدریس طریقه او د لیکنې سبک یې خورا وخت ضایع کوونکی او له اصل مسیره اړوونکی دی. پر دې سربېره په همدې وخت کې د زړې یوناني فلسفې ځیني هغه زاړه کتابونه هم تدریسېږي چې په دویمه هجري پېړۍ کې د هغه وخت له غوښتنو سره سم عربي ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

وژباړل شول او په ځنګ کې یې د علم کلام ځینې کتابونه هم د نصاب برخه ده. د فلسفې او علم کلام د غه کتابونه ټول پر داسې مسایلو بحث کوي چې نن یا ورته اړتیا نه شته او یا باید د وخت له غوښتنو سره سم په نوي، اسانه او لنډ ډول تدریس شي.

په وروستۍ مرحله کې د فقهې، تفسیر او احادیثو هغه کتابونه راځي چې تر لوستلو وروسته یې عموما زده کوونکي د فراغت سند تر لاسه کوي او په اولسي اصطلاح د ملا یا مولوي درجې ته رسېږي. د نصاب دا مرحله هم سختې ستونزې لري، ځکه یو خو زموږ مذهبي فکر د خپل ځانګړي کورني او ټولنیز چاپېریال له امله پر تنګ نظرۍ او تعصب ولاړ دی او بل چې کله یو زده کوونکی د اسلامي زده کړو چاپېریال ته دننه شي نو طبعا د اسلامي احکامو په تعبیر او تفسیر کې له ګڼو اندونو او نظرونو سره اشنایي پیدا کوي. خو زموږ په دیني مدرسو کې هڅه دا وي چې زده کوونکو ته باور ورکړل شي چې په دې سیمه کې له کلونو او پېړیو راپاته او مروج ځانګړی مذهبي تعبیر بالکل کره او وروستی دی چې باید په اړه یې هیڅ ډول شک، نقد او نیوکې ته ځای پاتې نه شي، هر هغه نظر او تعبیر باید په سخته رد شي چې زموږ له مذهبي تعبیر سره مخالفت لري. له همدې ځایه په زده کوونکو کې د کرکې، تعصب او نه زغم روحیه نوره هم پیاوړې کېږي. همدغه ذهنیت سبب ګرزي چې زده کوونکي د فقهي او عقیدوي مسایلو په تعبیر کې د هغه شخص، ډلې او هیواد تر اغېز لاندې راشي چې دوی پکې زده کړې کړې وي.

د دې پر ځای چې هغوی فکر کولو، عقل کارونې، د خپل فطري استعداد ودې او نوښت ته راوبولې، دوی ته په کلکه ویل کېږي چې باید د خپل استاد، شیخ، پیر او نوي وزاړه مذهبي لارښود هره خبره له څه فکر او غور پرته په پټو سترګو ومنې، هره فتوا یې حقه وبولې او هره بیان شوې مسئله یې عملي کړي، هلته له اجتهاد او نوښت سره سخت مخالفت کېږي او ټول زور یې پر دې وي چې زده کوونکي د ړانده تقلید په خپلولو ځانونه د جنت حقدار وګرزوي. له دې سره-سره هغوی د بدعت او سنت په نوم د ژوند کولو له ډېرو نویو طرزونو او وسایلو سره هم مخالفت کوي او لویه بدمرغي دا ده چې دوی د سیاست او له نامسلمانو ډلو او هیوادونو سره د چلند یو خورا حیرانوونکی دریځ لري. د دوی زاړه کتابونه، استادان، شیخان، مفتیان او له دې بهیر سره تړلي ټول کسان په دې اند دي چې د نامسلمانو په وړاندې جګړه په هغه صورت کې فرض کفایي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده چي دوی تېرې نه وي کړې او که تېرې وکړي بيا پر نر، ښځه، مرييي او هر هغه چا چي په يو نه يو ډول ورسره کومک کولای شي د لمانځه او روژې په څېر فرض ده. اهل کتاب(يهودان او عيسويان) به يا جزيه ورکوي، يا به اسلام مني او يا به وژل کېږي چي د جګړې په صورت کي به يې ژوندي نارينه، ښځې او ماشومان په مرييتوب نيول کېږي. د برخليک په اړه به يې بيا د دوی مشران پرېکړه کوي چي ايا ښځې يې د مينځو په توګه ساتي، جنسي وفزيکي ګټه تري اخلي او که يې د پيسو په بدل کي او يا له څه بدلې پرته خوشي کوي؟ د نارينه وو او ماشومانو په اړه هم دغسي احکام دي. نور نامسلمان ملتونه يوازې د اسلام منلو او جګړې اختيار لري او بس.

د سياست په اړه يې نظر دا دی چي بايد د چارو ټول واک د مذهبي مشرانو په لاس کي وي او هغه ډول نظام پلی کړي چي د دوی په کتابونو کي يې احکام بيان شوي دي او موږ د طالبانو، داعش، القاعدې او نورو سخت دريځو ډلو په شکل ليدلی دی.

لوستونکي دي دا ګومان نه کوي چي موږ د فقهې، تفسير او احاديثو له ټولې ذخيرې سره مخالف يو او نه يې منو. بلکي هدف مو دا دی چي هلته بيان شوي تعبيرات د مفسرينو، فقهاوو او حديث پوهانو له خوا د خپل وخت د غوښتنو پر بنسټ شوي تعبيرونه دي، موږ د دوی هڅو او زحمت ته د قدر په سترګه ګورو مګر له دې سره–سره موږ هم حق لرو چي زاړه نظريات، افکار او مسايل له سره وارځوو او د د دين د کره منابعو، منطق، اساسي بشري حقوقو او علم په رڼا کي يې هغه څه ومنو چي د منلو وي او هغه څه يې رد کړو چي د منلو نه دي. نن دې ته سخته اړتيا ده چي يادو اسلامي فنونو ته له سره بيا اصولي کتنه وشي او د ګڼو فرهنګي، مالي او سياسي لاملونو پر بنسټ د دين سخت دريځی تعبير او له ترهګريزو کړنو ډک فقهي تفسير بيرته اصلاح شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديني ارزښتونه که د ارزښتونو دين؟

د نړۍ په هره ټولنه کې مختلف ټولنيز، سياسي او اخلاقي ارزښتونه د دې لپاره دي چې د انسان کرامت او شخصيت خوندي شي. د بنسټيزو بشري حقوقو هدف هم دا دی چې له هر ډول مذهبي، جغرافيايي او نژادي توپير پرته ټولو انسانانو ته په مساوي ډول د انسانيت پر بنسټ اساسي بشري ارزښت ورکړل شي.

کله چې موږ د دين خبره کوو او د دين پر فلسفه ږغېږو نو هم بايد تر هر څه لومړی دا پوښتنه مطرح شي چې انسان به د ديني ارزښتونو ساتندوی وي او که به په دين کې داسي ارزښتونه وي چې انسان پر خپل لوري ورماتوي او دا باور به ورکوي چې د دين په دايره کې يې هغه فطري او معقول حقوق خوندي کېدای شي چې بايد د بشريت پر بنسټ يې ولري؟

مګر دا مهال چې زموږ په ټولنه بلکې ګرده اسلامي نړۍ کې کومه ديني مفکوره دود ده له هغې داسي ښکاري چې زموږ دين د يوې تنګې دايرې په ايستلو خپل پيروان دې ته هڅوي چې ديني ارزښتونه وساتي، په خپله د ارزښتونو دين نه دی. ځکه کوم دين چې په خپل ذات کې د انسانيت لپاره ارزښتونه لري، هغه د بل ساتنې ته نه وي اړ، د خپلو معقولو او منطقي ارزښتونو، ګټورو اخلاقي او معنوي لارښوونو، سالم فکري نظام او انسان شموله ښېګڼو په درلودو هر څوک د ځان پر لور راکاږي، د انسانانو په زړونو کې ځای مومي او د مينې په خپرولو د هر سړي ذهن ته لار پيدا کوي. ان په بېړنيو او غير عادي حالاتو کې يې هم احکام پر منطق، عاطفه او ټولنيزو سياسي بصيرت بنا وي.

په معاصر دور کې پر مختللې نړۍ دې ته نه ګوري چې د دين په متن کې لارښوونې څه وايي؟ ننني انسان دې ته ګوري چې يوې مفکورې ته ژمن او پر هغې عمل کوونکی په خپل ورځني ژوند کې څومره صادق، رښتنی، د بشر لپاره خادم، مينه ناک او د نورو عالي-معنوي صفاتو درلودونکی دی. دا مهال د کميت پر ځای کيفيت مهم دی. نړۍوال د هغه دين پر لور ډېر ورماتېږي چې پيروان يې د صداقت، مينې، بشري خواخوږۍ، ټولنيز خير، اخلاص او دنيا ته د ګټې رسونې په چارو بوخت وي، کرکه و نه لري، نورو ته په درناوي قايل وي، ځان تر ټولو عالي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ګڼي، د ښځې او نارینه صنفي تبیعض پکې نه وي، د نوم او ځان ښودنې پر ځای یې معیار نیک عمل او غوره اخلاق وي، د تخریب پر ځای یې تعمیر خوښ وي، په هر څه کې پر ټولنیز عدالت ټینګار وکړي، د هر انسان وژنه او سپکاوی پکې ستر جرم او معصیت وي. پر انساني کرامت ټینګار وکړي، هر ډول اخلاقي او مدني لارښوونې یې په دې موخه وي چې انسانیت خوندي شي او خپل اساسي بشري ارزښت تر لاسه کړي. د هیڅ ظالم ملاتړ ونه کړي، ځمکنی ربوبیت پکې ځای ونه لري، د خاصې طبقې د واک او ځواک پلوی نه وي او بالاخره د دومره غوره اخلاقي او معنوي ارزښتونو درلودونکی وي چې هر انسان ورته تسلیمېږي او د خپل ناقرار وجدان قرار یې ګڼي.

موږ باید دا ونه وایو چې هلئ! دیني ارزښتونه له ننګونو سره مخ دي او باید ساتنه یې وشي، ځکه د ارزښتونو دین زما او ستا ساتنې ته نه بلکې غوره کردار، درانه شخصیت، عملي صداقت او له اخلاصه ډکې انساني رویې ته ګوري. که موږ د خپل کردار او تعمیري رول په وسیله نړۍ ته دا باور وکړو چې زموږ دین د همدغسې مثبتو او ګټورو ارزښتونو درلودونکی دی نو بیا به هیڅکله اړ نه شو چې ووایو نوره نړۍ زموږ دیني ارزښتونه له منځه وړي او باید موږ یې د ساتنې لپاره لاس پر کار شو. کله چې د عمل په میدان کې د یوې مفکورې مثبتې اغیزې ولیدل شي بیا یې د نړۍ هیڅ انسان نه له منځه وړلای شي او نه یې پر انساني پرګنو د اغیز مخنیوی شونی دی. باید دین موږ ته داسې ارزښتونه راکړي چې هم په موږ کې مثبت بدلون راولي او هم نور متاثر کړي. په کومه دیني مفکوره کې چې د نورو د راکاږلو پر ځای له هغوی سره د کرکې او تضاد خبره کېده نو باید وپوهېږو چې دا دین نه ارزښتونه لري او نه د بشر پر اخلاقي وجود اغېز کولای شي. که موږ پر خپل دیني دریځ یو ځل له سره غور وکړو نو ډېر ژر به وپوهېږو چې د دین په نوم ادرس مو غلط کړی، ځکه دین په حقیقت کې د هغو سترو اخلاقي او ګټورو معنوي لارښوونو مجموعه ده چې هدف یې ټول انسانیت ته خیر رسول، د هر ډول کرکې مخنیوی، د ټولو تبعیضونو له منځه وړل، د انساني کرامت او شخصیت ساتنه، ورورولي او د منطق پر بنسټ د عدالتي نظام ټینګښت دی. باید موږ د دیني ارزښتونو د ساتنې پر ځای د دین په انسان شموله ارزښتونو خبر او پلي کوونکي شو، د جبر او قول پر ځای هغه رول ولوبوو چې هر څوک د دین پر ارزښتونو باوري کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دین او انسانیت

په اسلام کې د اخلاقو، ټولنیزو احکامو، الهي لمانځنې او نبوي ارشاداتو یوه لویه موخه انسانیت او بشر پالنه ده. که د اسلام پر ګڼو فردي، کورنیو او ټولنیزو لارښوونو غور وکړو نو راته جوته به شي چې اصل هدف یې د یوه ځانګړي تعلق پر بنسټ انساني خواخوږي او بشر پالنه ده. مثلا: الله تعالی مسلمانانو ته په قران کریم کې ویلي چې له خپل مور وپلار سره ښه کوئ، هغوی مه ځوروئ، په هره روا چاره کې یې اطاعت وکړئ، له ټولو خپلوانو سره غوره چلند کوئ، د یتیمانو حقوق مه خورئ، له هغوی سره ښه کوئ، لاس یې نیسئ، غریبانو او بې وزلو ته پام کوئ، سوال کوونکي مه رټئ او داسې نورې لارښوونې.

دا ټول احکام تر یوه ځانګړي سرلیک لاندې په مجموع کې له بشریت سره د خواخوږۍ هغه موارد دي چې د دین په ګڼو لارښوونو کې ورباندې ټینګار شوی، هر مسلمان یې د هغو تر سره کولو ته هڅولی، د داسې کړنو د ترسره کوونکو درجې یې بیان کړې، د نه کوونکو دنیوي او اخروي مقام یې په ګوته کړی او په ټوله کې یې پر ټولنه او انسانیت د شتون او نه شتون په صورت کې د هغو مثبتې او منفي اغیزې څېړلې دي.

که د اسلام اصل روح یانې د الله توحید ته پام وکړو نو هم پوهېدای شو چې دا په انساني تاریخ کې پر بشریت یوه ستره لورونه ده، ځکه کله چې په کومه ټولنه کې الهي توحید نه وي، هلته ډېر وخت انسانیت مجبور شوی چې د خپل خالق او مالک پر ځای بُت، قبر، انسان، حیوان، لمر، سپوږمۍ، ستوري او د طبعیت نورو ښو او مظاهرو ته سر ټیټ کړي، خپل انسانیت تر پښو لاندې کړي، د داسې څه په وړاندې سر پر سجده شي چې د ده د لمانځنې لپاره نه بلکې د ده د خدمت لپاره دي. همدا خبره په یوه قراني ایت کې داسې

انځور شوې:

أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مُنِيرٍ (لقمان: ۲۰)

ژباړه: ومو نه ليدل چي الله هغه څه درته اييل کړي چي په اسمانو او ځمکه کي دي؟ پر تاسو يې ښکاره او پټ نعمتونه لورولي. ځيني خلک داسي دي چي د الله په اړه له څه پوهي، لارښووني او ځلاند کتاب پرته شخړه کوي.

د دې ايت په رڼا کي راته جوته شوه چي د ځرګندو کايناتو په ډله کي انسان او بشريت ډېر لوړ مقام لري. نور کاينات د ځانګړو قوانينو له مخې د خپل فطرت تابع دي چي يوه ذره سرغړونه ترې نه شي کولای، مګر انسان له يو ډول مجبوريت سره-سره په محدوده دايره کي خپلواک دی، شعور لري، الله پرې د عقل په څېر يو ستر نعمت لورولی، د زده کړې استعداد لري، د بيان ښښتن دی، ژبه ور کړل شوې او ان کولای شي د خپل چاپيريال په شا وخوا کي موجود کاينات په خپله ګټه وکاروي او هغه ډول استفاده ترې وکړي چي د ده زړه يې غواړي.

انسان د خپلو همدغو استعدادونو او وړتياوو پر بنسټ د ځمکي پر مخ د مېشتېدو چانس وموند او د هغې تنګونې په وړاندي بريالی شو چي د ملايکو په څېر د يوه نوراني او سپېڅلي مخلوق له خوا ورسره مخ شوی وو. همدا وجه ده چي د انسانانو ترمنځ له هر ډول ژبني، مذهبي، نژادي او سمتي تبعيض پرته د الله په وروستي کلام کي د ټول بشريت په اړه ويل شوي:

أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا (المايده: ۳۲)

"يقينا که څوک يو نفس د بل نفس په بدل کي له وژلو او په ځمکه کي له فساد کولو پرته ووژني نو ګواکي ټول خلک يې ووژل او که يې څوک ژوندی کړي نو ګواکي ټول خلک يې ژوندي کړل."

دا الهي لارښوونه موږ ته رابښيي چي د هر انسان وژنه ډېر لوی جرم او سخت کرکجن عمل دی. که څوک يو انسان قتلوي ګواکي ټول انسانيت وژني، ځکه په حقيقت کي ټول انسانان د يوه مور او پلار اولاده ده، د يوه خدای بنده ګان دي او ترمنځ يې د انسانيت په نوم يوه اړيکه ده چي په دې کي هيڅ ډول تبعيض ځای نه شي موندلای. په الهي دين کي د ګڼو عباداتو موخه دا ښودل شوې چي په وسيله يې انسان تقوا ترلاسه کړي. د تقوا ساده او اسانه تعريف له خپل خالق او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه له مخلوق سره نېکه رابطه ده. ياني تقوا دار او متقي انسان هغه دی چي هم د خپل خالق حقوق پر ځای کړي او هم د مخلوق. که وګورو نو د تقوا لفظ د هر ډول لوړو بشري اخلاقو او غوره ټولنيزو اړيکو لپاره يو ډېر ساده تعبير دی چي هر څوک پرې په اساني پوهېږي. قران کريم د رسول الله په اړه ويلي:

وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ (القلم: ۴)

"او يقينا ستا اخلاق ډېر لوړ دي."

د رسول الله لوړ اخلاق او ستر شخصيت د دې سبب شول چي د خپل وخت لوی جابران، سرسختي مخالفين او د هرې ټولنې وګړي متاثر کړي. ښه کردار، بشرپال چلند او انساني خواخوږی ته يې وهڅوي. ان امام بخاري په خپل کتاب صحيح البخاري کي يو ډېر عجيب روايت نقل کړی. راځئ! دا روايت په ګډه ولولو او د څو شېبو لپاره يې پر محتوا تم شو:

حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مُرَّةَ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبِي لَيْلَى، قَالَ: كَانَ سَهْلُ بْنُ حُنَيْفٍ، وَقَيْسُ بْنُ سَعْدٍ قَاعِدَيْنِ بِالقَادِسِيَّةِ، فَمَرُّوا عَلَيْهِمَا بِجَنَازَةٍ، فَقَامَا، فَقِيلَ لَهُمَا إِنَّهَا مِنْ أَهْلِ الأَرْضِ أَيْ مِنْ أَهْلِ الذِّمَّةِ، فَقَالاَ: إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّتْ بِهِ جِنَازَةٌ فَقَامَ، فَقِيلَ لَهُ: إِنَّهَا جِنَازَةُ يَهُودِيٍّ، فَقَالَ: «أَلَيْسَتْ نَفْسًا». (صحيح البخاري، حديث شمېره: ۱۳۱۲)

"عمرو بن مره وايي چي له عبد الرحمن بن ابی ليلی مي واورېدل، ويې ويل: سهل بن حنيف او قيس بن سعد په قادسيه کي ناست وو، پر دوی يو جنازه راغله او ورته ولاړ شول. يو چا ورته وويل: دا خو اهل ذمه دي؟. دوی وويل: پر رسول الله هم داسي جنازه راغله، دی ورته ولاړ شو. ده ته وويل شول چي دا د يوه يهودي جنازه ده. ده وويل: ايا انسان نه دی؟."

يهود په خپل وخت کي هغه ډله وه چي له رسول الله سره يې ان د مکې تر مشرکينو هم ډېرې ډغرې ووهلې، د هغه پر خلاف يې پټې دسيسې جوړې کړې، د ده د ترور هڅه يې وکړه، د هغه د ناکامه کولو هره ممکنه چاره يې وکاروله او له مخامخ جګړو نيولې تر هر ډول شيطانت پوري يې خپل ټول توان پر دې صرف کړ چي دی له منځه يو سي. مګر له دې هر څه سره-سره بيا هم رسول

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله د یوه یهودي جنازې ته د انساني نفس د درناوي په دود ولاړېږي او احترام يې کوي.

دې ټولو حقايقو ته په پام بايد وپوهېږو چې د اسلام په سپېڅلي دين کي انسانيت تر هر څه اوچت مقام لري او د بشر پالنې احساس هغه شعور دی چې پر بنسټ يې له هر ډول تبعيض پرته کولای شو چې د نړۍ د ټولو انسانانو تر منځ د امن، ورورولۍ، ګډ کار، ارام چاپيريال او مينې فضا رامنځ ته کړو، ځکه د بشريت پراخه نړۍ هم د نورو کايناتو له فطرته جلا کېدای نه شي، نور کاينات له هر ډول اختلاف او تنوع سره -سره بيا هم تر خپل منځ وحدت او همغږي لري چې موږ هم د خپل دين په رڼا کي د هغوی له دې عمل څخه په الهام او عبرت اخيستلو کولای شو د رنګ، ژبې، عاداتو، فرهنګ، مذهب، هيواد، ټولنې، افکارو او نژاد له اختلاف سره -سره يوه ګډه، ارامه او سوکاله نړۍ ودانه کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شریعت په ټولنیزو لارښوونو کې د شکل او ماهیت مسئله

کله چې په معاصر دور کې د دین په ټولنیزو لارښوونو د عمل خبره مطرح کېږي، نو د نو پالانو او زوړ پالو تر منځ یو ډول نظري او لفظي اختلاف رامنځ ته کېږي. که دین ته په ټولنیز چاپیریال کې د رول نه ورکوونکو دریځ یو خوا ته کړو نو پخپله د دین پالو تر منځ هم دغه لانجه وجود لري. ځیني کسان فکر کوي چې د دین هره لارښوونه باید په هغه ډول پلې او تطبیق شي لکه څرنګه چې په ابتداء کې لومړنیو مسلمانانو پرې عمل کاوه، ځکه دوی د حکم د ماهیت تر څنګ د هغه شکل هم د شریعت مو خه ګڼي، خو د دې برعکس ځیني نور بیا په دې اند دي چې د شریعت په ټولنیزو لارښوونو او اجتماعي احکامو کې تر شکل ماهیت مهم دی. شکل په خپل وخت کې د شته امکاناتو پر بنسټ د حکم د عملي کولو څرګندوی دی، نه هدف. د عباداتو په اړه دواړه لوري په دې نظر دي چې په هغو کې باید له ځینو استثنایي صورتونو پرته په هیڅ ډول د بدلون او تغییر هڅه ونه شي.

د دې دواړو نظرونو جاج ځکه مهم دی چې دین په ټولنیز پرمختګ او شاتګ کې مهم رول لري، کله چې په یوه مذهبي ټولنه کې د زړو عاداتو، دودونو او جوړښتونو د بدلون خبره کوو، نو سمدستي دا پوښتنه راپورته کېږي چې دین په دې اړه څه دریځ لري او د شریعت امر څه دی؟ که پر دې ډول مسایلو اساسي بحث ونه شي نو زموږ په ټولنه کې د هر امکان شته چې مثبت تغییرات به مو د ځینو ډلو او اشخاصو له خوا په دین کې د لاسوهنې په مانا تعبیر شي، په هر حال موږ د یوې مذهبي ټولنې په توګه اړیو چې په ټولنیزو لارښوونو کې د شریعت پر احکامو دا پخواني نظري اختلاف یو ځل بیا تر جاج او څېړنې لاندې ونیسو.

زوړ پالان د خپل دریځ په اړه دا استدلال کوي چې رسول زموږ لپاره یوه قدوه او بېلګه ده، نو څرنګه چې رسول په خپل وخت او وروسته دواړو زمانو کې د دین د تعبیر او تفسیر اساسي سرچینه ده نو ځکه باید د شرعي حکم په هغه شکل عمل وشي چې ده په خپل وخت کې پلی کړی وو. دوی دا هم وایي چې که د شکل د بدلون اجازه وای نو قران او یا رسول به یې په ښکاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه کړي وای. په داسي حال کي چي موږ په دې اړه څرګند نصوص نه لرو، په ایتونو او روایاتو کي یا د حکم عمومي امر دی او یا یې د هغه مهال عملي شکل، وروسته کسان صرف په هغو شیانو کي د بدلون او یا تنوع منلو حق لري چي په اړه یې ښکاره نص موجود وي.

بل لورته نو پالي او د شکل پر ځای د حکم پر ماهیت ټینګار کوونکي وایي چي که د مسلې ژورو ته کوز شو نو د دین په ټولنیزو لارښوونو کي له یوې خوا هر وخت او هر ځای په شکل عمل سخت او یا نا شونی دی او له بلې خوا هغه هدف یا بیخي له پامه غورځي او یا کمزوری کېږي چي شریعت غواړي په وسیله یې ټولنه سعادت او سوکالي تر لاسه کړي. مثلا د دیني لارښوونو له مخي صدقة الفطر (سرسایه) یو غوره او سنت کار دی، ځکه د خوشالي په ورځ له بې وزلو وګړو سره مرسته او خواخوږي ده. خو که یې د رسول الله د وخت موجود شکل چي د خورماوو، اوربشو، کورتو، غنمو او ممیزو په بڼه وو عملي کړو نو ګټه یې بیخي کمه ده، مګر که یې ماهیت ته په پام پر ځای نغدې روپۍ ورکړو نو له ټولنې سره پوره مرسته ده. همدا راز مسواک یو مسنون عمل دی چي هدف یې د خولې پاکي ده، که یې موږ په زاړه شکل پوري و منښلو نو باید حتما د خولې پاکولو لپاره لرګی وکاروو، ځکه د زوړپالانو په اند د خولې پاکولو له عمل سره یو ځای د لرګي کارونه هم سنت ده. په داسي حال کي چي په دې اړه د راغلیو روایاتو له الفاظو ښکاري هدف یې لرګی نه بلکي د خولې پاکول دي. ځکه هلته ویل شوي چي په دې سره خوله پاکېږي او د رب رضا ده، نو خوله خو تر لرګي په او سني برش او کریم تر دې لا ښه پاکېږي، له همدې امله باید لرګی سنت و نه ګڼو بلکي خلک دې ته تشویق کړو چي له مسواک څخه هدف د خولې پاکول دي. دا هدف که په هر شي په ښه ډول تر لاسه شي د همغه کارونه د شریعت هدف دی، نه خاص شکل او اله.

همدارنګه په روایاتو کي د طب، صنعت، تجارت، سیاست، کورني ژوند او نورو مدني چارو په اړه ځیني لارښوونې نقل شوې دي چي د معاصر پرمختګ له امله یې زاړه شکلونه بیخي له کاره لوېدلي او ځای یې نویو ډولونو او طرزونو نیولی. د ساینس او ټیکنالوژۍ په پرمختګ سره ډېرې هغه ستونزې حل شوې دي چي پخوا یې حل موجود نه وو، په طب، سیاست، ټولنپوهنه، قانون، د جرم په سزا او مخنیوي او د ژوند په نورو څانګو کي ډول-ډول او ژور بدلونونه رامنځ ته شوي دي چي په زړو رودو د نوي دور نوې قضیې نه شو حل کولای. له همدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

امله باید یا دین د ابدیت له دایرې وباسو او یا د شکل پر ځای ماهیت ته ترجیح ورکړو. پر شکلیت ټینګار کوونکي هم د ملکي او ځاني دفاع په مشروع حق کې د نبوي دور پر زړو وسایلو او طریقو ټینګار نه کوي، ځکه دا مهال هیڅ ارزښت نه لري او کارونه یې له حماقت پرته بل څه نه شي کېدای.

د زوړپالو یا شکلپرستانو بله ستونزه دا ده چې ډېر وخت د شرعي احکامو او فرهنګي مسایلو و دودونو تر منځ شته کرښې ته پام نه کوي. ډېری هغه مسایل چې د اسلام په پیل کې رسول او د هغه ملګرو د دین په توګه نه بلکې د انساني او مدني اړتیا پر بنسټ د هغه وخت د دود او توان مطابق ورباندې عمل کړی، دوی د دین د غوښتنو په توګه مطرح کړې او له اوسنیو دین پالانو یې د پلي کولو غوښتنه کوي. څرنګه چې د وخت په تېرېدو او د تمدونونو په بدلون سره د ژوند کولو طریقې، دودونه، کړنې، افکار او د شکل جوړونې ډولونه هم بدلېږي نو د اوسني عصر ډېری مذهبیانو ته د لرغونې زمانې د ژوند ډول او شکل د منلو نه دی. که موږ په اروپا او نورو پرمختللو هیوادونو کې د خپل لیري پراته کلي د ژوند ډول او شکل وغواړو نو نه یوازې به زموږ لپاره سخته وي، بلکې نورو ته به موهم ستونزې جوړې کړې وي.

همدا راز که شکل هم د ماهیت په څېر مهم او مطلوب شي نو بیا د دین په اړه د ابدیت او په هر وخت او ځای کې د عمل تصور له منځه ځي. ځکه د شکل پرستی په نتیجه کې تر ځانګړې زمانې او تمدن پوري تړل کېږي چې په دې صورت کې د خوځنده ماهیت نه درلودلو له امله په بل ځای او نوي دور کې یې د عمل شوتتیا ختمېږي. نو که غواړو چې په معاصر دور کې هم دین وساتو او هم عمل پرې وکړو لازمه ده چې د شکلیاتو پر ځای د دین روح او ماهیت درک او بیا یې د وخت له غوښتنو سره سم پلي کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

#ديني تفکر د شدت او غفلت تر منځ

په اسلامي نړۍ کې د ډېرې ستونزو سرچينه په يو نه يو شکل د دين له تعبير او نقل سره تړاو لري ځکه د عقيدې پر بنسټ بيان شوې مسايل ډېر وخت تر نقد او ارزونې لوړ ګڼل کېږي. له دې ادرسه ورکول شوې فتواوې د تقدس له احساس سره يو ځای د جذباتو په رنګ هم لړلې وي. او له همدې کبله پکې ډېر ځله د يو خاص فکر تعصب ليدل کېږي. له معنوياتو سره د مستقيمو اړيکو درلودو پر بنسټ دا انګېرنه هم عامه ده چې د نصوصو او مسايلو په فهم کې عقل او منطقي نقد ته ځای نه شته. ديني نرګسيت يوه بله ناروغي ده چې اسلامي نړۍ ترې کړېږي. د نورې نړۍ پرمختګ زموږ لپاره د سترګو خار ګرزېدلی او هرڅه ته د پردي، پديدې په نظر ګورو او داسې فکر کوو چې د فلسفي، منطقي، طبعي او تخنيکي علومو په ډګر کې د هغوی پرمختګ د خالص ماديت پايله ده چې موږ يې هيڅکله منلای نه شو.

دې ډول فکرونو او انګېرنو د اسلامي نړۍ په ښوونيزو او روزنيزو مرکزونو کې د حقارت، بې ځايه وياړ او کرکې داسې ګډوډو احساساتو ته لار هواره کړې چې د زده کوونکو ذهنيت يې تر خطرناک خمار لاندې راوستی او د سالم رقابت پر ځای د ذهني او فزيکي انتحار پر لوله ولاړ دي. د دين او دنيا تر منځ د کرښې او روابطو نه پېژندنه هم د همدې حالت نتيجه ده. کله چې د دين پوهنې مخکښان د ستونزو حل يوازې په دې کې ويني چې بايد ديني اقتدار رامنځ ته شي نو د افرادو اصلاح، ذهني وده او مسؤوليت له منځه ځي او د وګړو توجو يوازې دې ته اوړي چې څرنګه په لوړه کچه د اسلامي واکمنۍ لپاره هلې ـ ځلې وکړي، فاسد نظامونه ونړوي او د واک پر ستر ستيج د اسماني نيابت زېری اعلان کړي.

کله چې د دين هدف يوازې د واکمنۍ تر لاسه کول وګڼل شي نو په فردي ژوند کې يې هر ډول رول له منځه ځي، د وګړو اخلاقي احساس کمزوری کېږي، له نورو سره د غوره تعامل پر ځای د يوه وړې حيوان په څېر چمتو وي چې نور وځوروي او د قربانۍ په نيت هغه څه وکړي چې بشريت ته يې تر ګټې زيان ډېر وي. همدلته انساني ارزښتونه، د نفس اصلاح، عاطفه، د بل ګټو ته د پام کولو فکر او د يوه کل په توګه د ژوند کولو اصول ارزښت بايلي او د ديني اقتدار په نوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

راپورته شوي تونده لاري هر هغه څوک د بې لارۍ په تور له منځه وړي چې فکر کوي د دوی د ستر مراد په وړاندې خنډ دی. پر دې مهال د دین پالو دعوه کوونکو د فکر او فعالیت یوازینی محور د سلطې هغه پړاو ته ځان رسول وي چې پر مالومه سیمه، هیواد، هیوادونو او بالاخره ټول عالم د دیني واک ټینګول ګڼل کېږي او په دې سره به په نړۍ کې هر ډول بدی، ستونزې، ناخوالې او ظلمونه له منځه ولاړ شي. د دې تعبیر مخکښان په خاصو حالاتو کې راغلي نصوص د دایمي او اصلي حکم په ډول وړاندې کوي او د خپل نفوذ په ساحه کې میشتو عامو او یا په اصطلاح له اصل دیني تفکر او عقلي ذهنیت څخه بې برخې وګړو ته ښیي چې زموږ د ستونزو حل یوازې د اسلامي نظام په شتون کې دی. پر خپل فکر د مقدس لیبل په لګولو نورو ته د غور او جاج چانس نه ورکوي او که څوک له دوی څخه د خپل هدف د اساسي وضاحت او یا تطبیق په اړه روانو جریانونو ته په پام منطقي سپیناوی غواړي نو د هغوی لومړۍ هڅه همدا وي چې د غه ډول سوالونه او سوال کوونکي د تورونو په یوه مجهوله کنده کې خاموش کړي.

څرنګه چې د دیني منابعو پلټنه او اصلي متونو فهم یو لړ عیني او ذهني پیلچتیاوې لري، له همدې امله د سطحي ذهن درلودونکي په دې اند دي چې په دغه ډول مسایلو کې عقلي بحثونو ته ځای نه شته او هر ډول دیني تفکر باید د زماني بهیر په لفظي نقل کې تشریح او تفسیر شي چې دغه ډول مفکوره د اشخاصو، ډلو او انساني هڅو د تقدس له نظریې سره مرسته کوي او د دیني ډلو تر منځ د تعصب او حق د انحصاري کولو فکر ته لارپرانیزي چې بالاخره د ذهني او ساحوي نفوذ په سیالي کې له یو-بل سره لاس او ګرېوان کېږي، زغم په مطلق ډول له منځه ځي، د حذف او محوې پالیسي زور اخلي او د ځانګړي برداشت پر بنسټ د کفر، ارتداد، الحاد، ضلالت او فکري انحراف ټاپې دې حد ته رسېږي چې د یوه دین د پلویانو تر منځ د پخلاینې او نژدېکت هر ډول امکانات له منځه ځي. په انساني ټولنو کې د بېلابېلو ادیانو تاریخ شاهد دی چې د دین په نوم د مقدسو جګړو اصل عامل د واک او ځواک تر لاسه کول دي. له دې څخه په ډېرو کمو مواردو کې یوازې د رسالت او ځان ساتنې منطقي مبارزه جلا ګڼلای شو.

پورتني عوامل بالاخره هغو وګړو ته د ځان مطرح کولو فرصت برابروي چې همدا یې د ژوند لویه هیله وي او په ټولنه کې د خپل نوم ځلولو بل اسانه بدیل نه لري. همدغه کسان د خپل داخلي لجاجت پر بنسټ داسې تعبیرونه تر لاسه کوي چې د دوی هر ډول ناسمو کړنو ته د دین په جامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي برأت ورکړي او په لار کي هر ډول خنډونه د ديني فريضې په نوم له منځه يوسي ان که دا کار د زور، قتل، لوټماری، عام وژنې، ښارونو، بازارونو، کورونو، هر ډول اشخاصو او ديني عبادت ځايونو د ورانولو په بيه هم وي، ځکه د دوی مشران شعورا او کشران په غير شعوري ډول دا شان کړنې يو مشروع عمل ګڼي او په تر سره کولو کي يې د ځان، دين او اخرت ګټه ويني.

د توند لارو او افراطيانو د دغه ډول اعمالو او افکارو له امله يو شمېر عام وګړي او هغه کسان چي ديني بيګراونډ لري، خو له دغه ډول تعبيرونو سره جوړ نه دي ځانونه بې وسه احساسوي او هيڅ نه وايي. پر دې سربيره ځيني داسي څېرې هم شتون لري چي د خپلو شخصي بوختياوو پر بنسټ اصلا داسي غفلت ځپلي وي چي د موجودو شعارونو عامه بدرګه ځاري که هر لوری ورته ګټور وي له څه تامل پرته يې خوا نيسي او ځان ته ځای پيدا کوي. د غفلت او شدت په دې ګرداب کي ژوند، اخلاقي ارزښتونه او بشري کرامت کډه کوي، دين په وبال اوړي او په ورانديز يې د کرکې نفسيات ورو-ورو وده کوي چي د زمانې په اوږدو کي د کرکې زېږوونکي هر فکر په مرينه پای ته رسېږي، که په اسلامي نړۍ په تيره زموږ په هيواد کي د دين رول همدغسي د شدت او غفلت تر منځ وي نو يوه ورځ به يې جنازه هم وويننو او په دې کي ټوله ګرمه د هغو کسانو ده چي دين د خپلو موخو لپاره د يوې الې په توګه کاروي. د لوړتيا او انحصار غوښتونکو منګولو ته د ديني تفسير او تعبير لوېدو په مرحله کي د اسماني خلافت او نيابت په پلمه ځمکني اربابان ډېرېږي، حلال او حرام نوی مفهوم خپلوي، واجبات او فرايض نوي شکلونه مومي او عقيدوي تسامح په مطلق ډول خپل ځای تشدد ته پرېږدي چي سر لاري يې په دې دنيا کي د دوزخ او جنت ټکټونه ويشي، نور يې ننداره کوي او پلويان يې خوند ترې اخلي. که د اسلامي نړۍ په زړه کي روانو ناخوالو ته ځېر شئ د ژور جهالت په شتون کي به د نوي دور له سطحي سواد سره يو ځای د ديني شدت او غفلت دا ټول مناظر په مختلفو شکلونو وويني. په داسي يوه حالت کي چي څوک د ټولنې د عامه فکر پالنې او مسلکي وړتيا نه درلودو په پلمه د دين کارو پوهانو له غرضي فتوا ګټه اخلي او له هغو سره د تړلو ډلو او اشخاصو فتوا بيا هم د دين د معتبرو سرچينو مسلکي تعبير ګڼي نو دوی بيا هم د غفلت ښکار دي چي له امله يې د متشددينو دريځ پياوړی کېږي او د هغه حالت له دوام سره مرسته کوي چي د طبعي پايلو څرګندېدو په مرحله کي به ډېری ورته د افسوس او ښکي توی کړي. څرنګه چي موږ په دغسي يو حالت کي واقع يو نو د منطقي جاج پر بنسټ بايد د عقل او تجربې په رڼا کي د دين او دنيا سم انډول وپېژنو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په سختي کي اساني

په قرآن کي ویل شوي چي بې شکه له سختي سره اساني ده. (الانشراح)

د دې مطلب دادی چي او سنۍ نړۍ د فطرت له کوم قانون سره سمه پر مخ ځي، د هغه يو اړخ دادی چي دلته تل له مشکل سره اساني وي، دلته تل له خنډ سره د وتلو لار وجود لري. له دې معلومېږي چي په نړۍ کي د پر له پسې سولي د ساتنې راز څه دی؟. هغه دادی چي د خنډونو له ټکر پرته خپله لار ومومو، په انساني ټولنه کي تل د سولي د ختمېدو علت دا پاتي شوی چي د افرادو يا ډلو په لار کي کوم وخت خنډ را منځ ته شوی نو هغوی غوښتي چي دخنډ په ماتولو د ځان لپاره لار هواره کړي.

همدا ذهنيت د سولي د له منځه تلو تر ټولو لوی سبب دی. له همدې امله خلگو ته دا ور ښودل شوي چي که کوم ځای سختي پېښه شي نو خنډ يې مه ګڼئ بلکي دا باور ولرئ چي کوم ځای سختي شته هلته اساني هم وجود لري، چيري چي ظاهرا سفر درېدلی له هغه ځايه نوی سفر هم پيلېدای شي.

که تاسو د کوم غره په لمن کي ودرېږئ نو وبه وينئ چي د غره له څوکې چينې په منډه د هوارې ځمکې پر لور بهېږي، چينې په لار کي بيا - بيا له کمرونو سره مخ کېږي چي ظاهرا يې د بهېدو مخه نيسي مگر هيڅکله داسي نه دي شوي چي کومې ډبرې دي د چينې لار تړلې وي. د دې ساده راز په يوه لفظ کي اعراض دی يعني له ټکر څخه په ځان ساتلو خپله لار وهل. هر وخت چي د چينې مخته کومه ډبره ور ځي نو چينه له يوې شيبې ځنډ پرته داسي کار کوي چي چپه يا را سته اړخ ته په تاوېدلو خپله لار باسي او مخ په وړاندي ځي. هغه له لارې څخه د ډبرې لرې کولو پر ځای خپل ځان کږوي، په دې توگه له څه درېدو پرته د چينې سفر پر له پسې دوام کوي.

همدا د فطرت سبق دی، په دې توگه فطرت د عمل په ژبه انسان ته دا پيغام ورکوي چي له ستونزو سره د ټکر پر ځای هغه له پامه وغورځوئ، د خنډونو د ماتولو پر ځای له خنډونو په تاوېدلو خپل عمل ته دوام ورکړئ. دا کړنلاره په يوه لفظ پازيټيو سټېټس کوايزم (positive status quoism) بلل کېدای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله د سیرت مطالعه ښيي چې ده تل همدا تګلاره غوره کړې وه. د همدې نتیجه وه چې د داسې انقلاب پر راوستلو بریالی شو چې پکې د انساني هلاکتونو شمېره ډېره لږ وه او له څه شک پرته به يې وینې انقلاب (bloodless revolution) بلل کېدای شي.

د پازیټیو سټېټس کوايزم دا تګلاره په اوسنۍ نړۍ کې د سولې تر ټولو لوی ضمانت دی، که داسې وو ایو نو بې ځایه به نه وي چې د جګړې تر ټولو لوی سبب د سټېټس کو (status quo) د ماتولو هڅه ده او د سولې راوستلو تر ټولو لوی راز دادی چې د سټېټس کو په منلو سره په پاتې دایره کې د خپل ځان د رغولو هڅه وشي.

یادونه: دا لیکنه ژباړل شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتانه ولي زده کړې نه کوي؟

هر کال د کانکور په ازموینو کي د پښتنو له سیمو د خپل نفوس او مساحت په تناسب ډېر کم زده کوونکي شرکت کوي چي په دې سره موږ ټول سخت ځورېږو او د هیڅ احساس درلودونکي پښتانه لپاره دا حالت د زغم وړ نه دی. مګر موږ ولي داسي یو، یا په بل عبارت پښتانه ولي له زده کړو سره مینه نه لري؟ لاندي به د خپلې تجربې، مشاهدې او ارزونې پر بنسټ هغه عوامل درسره شریک کړم چي پښتانه یې د زده کړو له بهیر څخه راګرزولي او د زده کړو لېوالتیا ډېره پکې پیکه ده.

د لوستو کسانو له خوا منفي تبلیغ

ډېری پښتانه زده کړې یوازې او یوازې د دې لپاره کوي چي ښه معاش او لوړ مقام تر لاسه کړي. کله چي کوم زده کوونکي له دوولسم و څورلسم صنف او یا هم له لوړو زده کړو فارغېږي، نو سمدستي د کار په لټه وي، غواړي یوه داسي رسمي او یا غیر رسمي دنده ومومي چي هم ښه غوښن معاش ولري او هم هوسا وي. کله چي خپل دې هدف ته ونه رسېږي نو بیا د زده کړو پر خلاف تبلیغ پیلوي او هڅه یې دا وي چي د ګیلو او شکایتونو له لاري نور زده کوونکي هم له زده کړو راوګرزوي، له زده کړو سره یې مینه رالږ کړي او داسي ذهنیت ته تبلیغ وکړي چي زموږ په هیواد کي زده کړې هیڅ ګټه نه لري، هر څه په پیسو او واسطو کېږي. دا دی ما زده کړې کړې دي، څه ګټه یې راته کړې ده؟ هغه پلانی بې سواده ښه دنده او ښه معاش لري، په داسي حال کي چي زده کړې یې ډېرې کمې دي.

دغه ډول تبلیغات ورور–ورو په یوه عمومي ذهنیت اوړي او چي بیا له هر چا سره د زده کړو خبره مطرح کړې همدا به درته وایي چي زموږ په هیواد کي زده کړې ګټه نه لري. په داسي حال کي چي موږ باید زده کړې د ښه معاش او ښې دندې لپاره ونه کړو. زده کړه او تعلیم په خپل ذات کي دومره ارزښت لري چي باید هر سړی یې د ډېري قربانۍ په ورکولو تر لاسه کړي. د زده کړول کول دا معنا نه ورکوي چي موږ به حتما یوه ښه دنده او ښه معاش تر لاسه کوو. د زده کړې هدف د بې سوادۍ له منځه وړل، په ذهني او فکري لحاظ له وروسته پاته حالت څخه راوتل، دلیک–

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوست زده کول، د وروسته پاته شخصي او اجتماعي کردار ختمول او د داسي وګړو او ټولنې رامنځ ته کول چي له معنوي پلوه سنجیده، په انساني ارزښتونو سمباله، بشر دوسته، پرمختګ خوښوونکې، ارامه، منظمه او د معاصر جهان له غوښتنو سره د ځان سموونکې وي.

یو باسواده، تعلیم یافته او په زده کړو سمبال کس باید د پوهې او علم ارزښت په دې تر پښو لاندې نه کړي چي ده د لنډ مهال لپاره ښه دنده او معاش نه دی پیدا کړی. عصري پوهه او علم په خپل ذات کي دومره ارزښت لري چي باید د تر لاسه کولو لپاره یې موږ هر څه بایللو ته چمتو سو، خو د زده کړو فرصت و نه بایلو. د زده کړو لازمه پایله د یو سنجیده، عالم، روښاندي او منطق خوښونکي شخصیت روزنه ده، نه د مادي دندې پیدا کول. منم چي مادیات په ژوند کي ډېر مهم دي، مګر د هغو تر لاسه کول د یو شخص په خپل کاري څواک پوري اړه لري، نه په زده کړه پوري. زده کړه یو انسان ته د کار کولو، مسولیت پېژندنې، ښه وجدان، لوړ فکر، غوره شخصیت، استعداد غوړونې او په ځان و جهان د پوهېدو وړتیا ورکوي. پاتي شوه دا چي څوک له دې لاري مادي امتیازات تر لاسه کولای شي او څوک نه؟ هغه نه د زده کړو لازمه پایله ده او نه د زده کړو په ماهیت او مفهوم کي دومره ارزښت لري.

د ښوونځیو ټیټ کیفیت

په وار-وار مي له خلکو اورېدلي چي دا یو کال کېږي ماشومان مکتب ته لېږم، خو تر اوسه یې نه خپل نوم زده کړی او نه هم له یوه څخه تر لسو حساب کولای سي. د ښوونځیو ټیټ کیفیت، د سمو استادانو نه شتون او بې غوري هغه بل افت دی چي له ښوونځیو څخه یې د پښتنو زړه تور کړی دی او نه غواړي چي خپل ماشومان ورولېږي. په ډېری مکاتیبو کي د ښوونکو شمېر کم وي، اداره د زده کوونکو حاضري ته چندان پاملرنه نه کوي، ښوونکي یوازي حاضري امضا کوي نور نو تدریس او شاګرد ته سبق ویل مسولیت نه ګڼي.

پر دې سربېره ډېری ښوونکي له شاګردانو سره بد چلند کوي، ډبوي یې او پر مازي خبره ور ته غوسه کېږي. د شاګردانو ګستاخي هم له پامه نه شي غورځول کېدای. مګر دغه ستونزه په دې نه حل کېږي چي شاګردان وترټو او یا یې وډبوو. ښوونځی د زده کړې او روزنې ځای دی. وهل-ډبول د ستونزې حل نه دی، بلکي ستونزې نوري هم ډېروي. د ادارې او ښوونکو له خوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

خشن چلند او زور-زياتي هم د شاګردانو پر روحيه، ذهني استعداد او زده کړو ته پر هڅېدو بد تاثير کوي.

له بده مرغه زموږ استادان د پوهنتون په کچه هم د تعليمي او روزنيزې روانپوهنې له اساساتو سره اشنايي نه لري. د ښووني او روزنې په ميتود نه پوهېږي همدا وجه ده چي د روزنې په برخه کي ټولې هڅي يې صرف پر زورزياتي راڅرخي چي دا حالت هيڅ زده کوونکی زده کړې ته نه سي هڅولای. د ځينو امتيازاتو پر سر تو پيري چلند بله ستونزه ده چي زموږ د درسي چاپيريال اغېز يې خورا کمزوری کړی او په شاګردانو کي د بې ځايه رقابت مفکوره وده کوي چي له امله يې ځيني زده کوونکي د دغه ډول توپيري چلند له کبله زده کړې پرېږدي.

د ښوونځيو د شمېر کمښت

د پښتو په هغو سيمو کي هم د ښوونځيو شمېر کم دی چي د امنيت د خرابۍ ستونزه نه لري. همدا څو ورځې وړاندي د کندهار ولايت د معارف چارواکو خبر ورکړ چي د دې ولايت په هغو سيمو کي ۱۳۹ښوونځي تړلي دي چي امنيت يې بالکل د ډاډ وړ دی. ياني دغو ښوونځيو ته د معارف وزرات تشکيل نه دی ورکړی. د کندهار په معارف کي له دغسي حالت څخه موږ د هغو ولايتونو د معارف په اړه ښه اټکل کولای شو چي امنيت يې خراب دی، د دويمې درجې ولايت بلل کېږي، بې سوادي پکي ډېره ده او د خپل بړغ رسولو لپاره ټولې لاري ورباندي تړل شوي وي. ډېر ځايونه د ښوونځيو شمېر دومره کم دی چي د پنځو-شپږو کالو ماشومان بل ته د دي مکتب ته ځان نه شي رسولای، ځکه واټن زيات وي. پر دولتي ښوونځيو سربېره د خصوصي ښوونځيو شمېر هم ډېر لږ دی، ځکه يو خو زموږ شتمن وګړي د ښوونځيو پر جوړولو پانګونه نه کوي او بل که څوک غواړي چي په خپل لګښت ښوونځی جوړ کړي نو د حکومت له خوا د جواز ورکولو لګښتونه او د رسميت مراحل دومره ډېر او اوږده دي چي ترسره کول يې خورا سترې کوونکی کار دی. دولت بايد د زده کړو د ښه دودېدو په موخه د ښوونځيو لپاره د رسميت او جواز په برخه کي ځيني داسي اسانيتاوې رامنځته کړي چي که دولتي ښوونځي نه شي کولای ټول زده کوونکي جلب کړي نو پر ځای به يې خصوصي ښوونځي موجود وي چي هم به زموږ خلک وکولای شي په اسانۍ زده کړو ته لاس رسی پيدا کړي او هم به د محدودو خصوصي ښوونځيو له امله د هغو پيس دومره اوچت نه وي چي يوازي د شتمنو اولادونه پکي زده کړې وکړي. بله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګڼه يې دا ده چې ګڼو کسانو ته-به کاري فرصتونه برابر شي.

پر مذهبي زده کړو ډېر ټينګار او د عصري زده کړو مخنيوی (د مدرسې – ښوونځي رقابت)

پښتانه دوديزه مذهبي ټولنه ده چې د مذهب او دين په نوم هر ډول فکر، خوځښت او بهير پکې ښه بازار درلودلای شي. زموږ په هيواد کي له عصري او ماډرن سستم سره سمې زده کړې اوږده مخينه نه لري او د تاريخ په اوږدو کي يې په وړاندې ګڼ فرهنګي، مذهبي او سياسي خنډونه راپورته شوي دي.

د زوړپالنې او پرمختګ تر منځ د ځينو مذهبي–فرهنګي ټکرونو له امله د ښوونځي او پوهنتون نوم هم بدنام شو. په کليو او بانډو کي داسي تبليغات پيل شول چې عصري زده کړې د بې لارۍ او فکري انحراف سبب ګرزي. د امان الله خان، داودخان او خلقي رژيم پر مهال دغه ډول تبليغات وخت پر وخت ډېر بدل او زموږ بې سواده وګړو هم منل چې له امله يې د عصري زده کړو پر خلاف د کرکې ذهيت په يوه کلتور او مذهبي ايډيا بدل شو.

ځينو کړيو د دين له ادرسه داسي فتوا ورکړه چې بايد د عصري زده کړو مراکز بېخي له منځه ولاړ شي او پر ځای يې ديني مدرسې جوړې شي. يو خو موږ له تاريخي پلوه د زده کړو سستم داسي جوړ کړی وو چې له لرغوني دود څخه په کار اخيستلو مو تعليم يوازې ملايي ګڼله. پښتنو د خپل قبيلوي جوړښت له امله يوازې ديني زده کړې سواد باله او د نړۍ له نوي پرمختګ څخه نه وو خبر.

د ظاهر شا د واکمنۍ پر مهال چې کله هڅه وشوه د پښتنو په لرو پرتو سيمو کي ښوونځي جوړ شي نو مذهبي ملايانو يې پر ضد د حرمت فتوا صادره کړه او خلکو ته يې وويل چې په خپلو سيمو کي د ښوونځيو د جوړولو اجازه مه ورکوئ! يو خو د ځينو فکري ټکرونو له امله ملايانو عصري زده کړې د دين خلاف ګڼلې او بل ملايان له وخته په خپلو سيمو کي د هر څه واکدار پاتي شوي وو. يوازي دوی په خپلو سيمو کي لوستي بلل کېدل نو دوی نه غوښتل چې خپل انحصاري واک ته يې په خپله حوزه کي بل خطر هم پيدا شي.

ځکه دوی پوهېدل چې د عصري زده کړو زده کوونکي او ښوونکي د ژوند په ډېرو برخو کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر دوی تکره دي، که يو ځل ډېر شول نو زمونږ هغه تقدس به له منځه ولاړ شي چي دا ډېرې لسيزي يې د خلکو په منځ کی لرو. ملايان اوس هم ډېر وختونه دا ګيله کوي چي د عصري زدکړو زده کوونکي د دوی هغسي قدر نه کوي لکه عام کليوال چي يې کوي.

پر دې سربېره چي ملايان هر وخت د زده کړو او علم پر فضيلت خبرې کوي نو تاکيد يې يوازي د ديني عالم او ديني علم پر فضيلت وي. کله وايي طالب ته ملايکې وزر غوړوي، کله وايي علما د انبياوو وارثان دي او کله وايي چي يو عالم تر زرو عابدانو ښه دی. په عين حال کي ځيني وختونه ضمنا د عصري زده کړو خاوندان غندي هم. کله يې د انګريز پر لار په تلو تورنوي، کله وايي چي شکلي او فکري انحراف را منځته کوي او کله وايي چي د عصري زده کړو له مراکزو بې حيايي خپرېږي.

د ديني او عصري زده کړو تر منځ رقابت ته همدغه ډول تبليغاتو زمينه برابره کړې ده. که تاسو په جوماتونو، مدرسو او دغه ډول نورو محفلونو کي د ملايانو او مذهبي مخکښانو خبرو ته غوږ شئ نو وبه وينئ چي د دوی ټول ټينګار پر مذهبي زده کړو دی او داسي برېښوي چي د قران کريم او نبوي سنتو له مخي يوازي د ديني علم زده کوونکی او عالم د ثواب او فضيلت ښښتن دی، دا نور علوم هسي کسبونه دي، ان دوی په خپلو منځونو کي ډاکټر، انجينر، اديب او د نورو ټولنيزو او ساينسي علومو هغه کسان هم اميان ګڼي چي له ليسانسه نيولې تر ماسټري او دوکتورا پوري يې زده کړې کړې وي.

څرنګه چي اکثريت پښتانه بې سواده دي، له فرهنګي پلوه شاته پاته شوي، اقتصادي حالت يې کمزوری دی، تر ډېره له نوري پرمختللې نړۍ سره زيات روابط نه لري او د رسنيو رول هم پکي ډېر ضعيف دی له همدي امله د ملا او منبر خبره ورته سخته کره او له هره پلوه پوره ښکاري نو کله چي د دين له ادرسه او د منبر له لاري د دين استازي عصري علم غندي او تاکيد يې ټول پر ديني علم وي خود به د پښتنو په څېر خلک له عصري علم سره مينه نه لري او ټوله هڅه به يې دا وي چي په خپلو اولادونو مذهبي علوم ووايي چي هم يې دنيا سمه شي او هم يې اخرت.

همدغه علت دی چي يو پښتون د روزګان، زابل، غزني او نورو ولايتونو له لري پراته کلي خپل زوی د کوټې، کراچي او پېښور مدرسو ته لېږي چي هلته مذهبي علوم ووايي او هغه ويار تر لاسه کړي چي له دوديز مذهبي فکر سره سم دوی ته په قران او سنت کي ورکول شوی دی. (په

(c) ketabton.com: The Digital Library

عین حال کې همدغه ذهنیت او د مذهبي علومو لپاره نورو هیوادونو په تېره پاکستان او ایران ته د افغانانو لېږل د ترهګرۍ لپاره ښه سرچینه هم ده)

اداري فساد

په معارف کې اداري فساد بله لویه، اساسي او د ګڼو ناخوالو زېږوونکې ستونزه ده چې نه یوازې یې د پښتنو پر ښوونیز بهیر بد اغېز کړی، بلکې تر ډېره د روانې ناولې جګړې غوښنه برخه جوړوي. په معارف کې فساد، درغلۍ او د مافیایي کړیو لاسوهنې او س دې حد ته رسېدلي دي چې کله خلکو ته د معارف نوم وریاد کړې، سمدستي یې په ذهن کې فساد، درغلي، واسطې او د مافیا نوم ورګرزي دلته معارف یانې مافیا.

په دغسې حالت کې هیڅ ممکنه نه ده چې په پښتنو کې دې د معارف د تقویې، ودې او پرمختګ لپاره کار وشي، بلکې د مفسدو چارواکو، وکیلانو، ولایتي شورا د بې ضمیره غړیو او نورو دولتي چارواکو هڅه دا وي چې ولس نور هم په تیاره او ناخبرۍ کې پاته شي چې د فساد لهلارې د خپلو ناولو عوایدو سرچینې خوندي وساتي او د معارف زیاته بودیجه په خپلو منځونو کې سره وویشي او کمه یې یې یوازې د دې لپاره ولګوي چې د بودیجې د راتګ بهیر روان وساتي.

خیالي ښوونځي، هوایي تشکیلات، د ښوونځیو د لګښتونو خوړل، د ښوونکو د معاش نه ورکول، په تدریسي، اداري او پرسونل په برخه کې د ښوونځیو د اړتیاوو نه پوره کول د پښتني سیمو په ښوونځیو کې بېخي عادي ستونزه ده. ګڼ ښوونځي ودانۍ نه لري، زده کوونکو ته کتابونه نه رسېږي، ښوونکو ته یوازې ۵ زره افغانۍ معاش ورکوي، هغه هم په داسې حال کې چې څو میاشې ورته نه وي ورکړل شوې. اکثر وخت ښوونکي همداسې کسان وي چې د لومړي او دویم صنف د تدریس لیاقت نه لري، خو دوی یې ځکه ګوماري چې دغه ډول کسان په هر ډول حالت کې د معارف د چارواکو او ښوونځیو د مدیرانو په وړاندې اواز نه پورته کوي او هر ډول حالت ورته د زغملو وړ وي.

د معارف ډېرې چارواکي هڅه کوي په خپلو ادارو کې داسې کسان پر دندو وګوماري چې معیاري وړتیا ونه لري او صرف د حکم منونکي او د هو صیبب نه صیب مطلق اطاعت یې ښه زده

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، په چاپلوسي کي تر هر چا وړاندي وي او د هر ډول بد حالت په ليدو يې نه وجدان ويښېږي او نه هم په دې خبر وي چي شاوخوا يې څه روان دي؟.

د معارف خيانت، فساد، اختلاس او د مظلوم ولس د حق خوړنې ناولی فرهنګ دومره پراخ او پېچلی دی چي که څوک په خبر شي د معارف د ټولو کار کوونکو او مسولينو پر انسانيت، اسلام او افغانيت به نه يوازي شکمن شي بلکي پر دوی به لعنت ووايي او له دغسي وجدان څخه به پنا وغواړي (په دې برخه کي ډېره لږ استثناء منل کېدای شي) په پښتني سيمو کي د ناامنيو او وروسته پاتي فرهنګي حالت له امله په هره برخه کي فساد په ډېره بې غمي کېدلای شي، ځکه دلته مدني فعالان او رسنۍ له وېرې، تمې او پروژيي برنامو پرته د خپل ولس مظلوميت او حق ترلاسه کولو ږغ ته انعکاس نه شي ورکولای.

دلته قومي مشرانو، محدود روحانيت، مافيايي کړيو، د نشيي توکو کاروباريانو، ترهګرو، د معارف نيکتايي اچوونکو فيزيکي روڼ اندو مامورينو، وکيلانو، وزيرانو، واليانو، مدني فعالانو، د رسنيو چارواکو، قلموالو او له دې ځانګې سره تړلو نورو منسوبينو د يوه سنجول شوي پلان له مخې د فساد په کولو خپلې ګټې داسي تنظيم کړې دي چي هيڅوک يې د رسوا کولو او مخنيوي توان نه لري.

دوی هم اجرتي قاتلان لري، هم په رسنيو کي پلويان، هم په ټولنيزو شبکو کي سرسختي کنټرول مار څارونکي، هم د واک او نفوذ په ساحه کي لوی خيټې قومي مشران، وکيلان او پر لوړو منصبونو ناست ټوپکوال چي په ګډه د يو-بل ګټې ساتي.

په معارف کي همدغه منظم فساد په پښتنو سيمو کي د معارف چاري له ډېرو لويو خنډونو سره مخ کړې دي. د زده کړو کيفيت يې ټيټ کړی او د ښوونځيو شمېر سخت کم دی. کله چي حالت داسي وي نو پښتانه ولي خپل اولادونه هسي د وخت ضايع کولو لپاره ښوونځيو ته ولېږي؟ ښوونکي د کوم احساس پر بنسټ له خپلو زده کوونکو سره خواري وکاږي او مديران د کوم باور له مخې د ښه خدمت احساس ولري؟ د اختلاس او فساد په چاپيريال کي د ښه وجدان او ضمير خاوند هم بالاخره ستړی کېږي چي يا به معارف خوشي کوي او يا به دی هم ورسره په فساد اخته کېږي او يا به په هيڅ سر نه خلاصوي صرف به خپله دنده مخته وړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناامني

افراطیانو د خپلو بریدونو، جګړو، وحشتونو، ځورونو او دین و اسلام خلاف کړنو په وسیله د ژوند د نورو څانګو تر څنګ د پښتني سیمو معارف هم سخت زیانمن کړ چې له امله یې نورو قومونو د ناامنۍ له پلمې څخه په استفاده د معارف ډېر امکانات خپلو سیمو ته ولېږدول او پښتون میشتې سیمې د افراطیانو د کړنو له امله په ابدي محرومیت کې پاتې شوې.

طالبانو او نورو افراطیانو له دولت سره د سیاسي مخالفت په پلمه د پلونو، سړکونو، بندونو او ښوونځیو په څېر د عام المنفعه پروژو مخه ونیوه، ښوونځي یې ونړول، ښوونکي یې وګواښل او داسې خبرپاڼې یې خپرې کړې چې که هر څوک ښوونځي ته ولاړل یا یې خپل ماشومان د صلیبیانو له خوا جوړو شویو ښونځیو ته ولېږل نو سزا به ووینې. ان د زابل ولایت د سیوري په ولسوالۍ کې د طالبانو یوه سخت زړي قومندان ملا سلیم له یوه ښوونکي څخه یوازې له دې امله غوږونه غوڅ کړل چې په یوه ښوونځي کې ښوونکی وو.

طالبانو په دغسې اعمالو له یوې خوا په پښتنو کې د سخت وحشت له امله د زده کړو روحیه ووژله او له بلې خوا یې د دولت په لوړو کړیو کې د پښتنو ځینو شعوري دښمنانو ته دا پلمه په لاس ورکړه چې په معارف او نورو ملي پروژو کې د دې لوی قوم حقوق په نورو وخوري او ناامني د یوې کلیدي پلمې په توګه وکاروي. ان داسې راپورونه شته چې په غزني او روزګان کې هزارګانو د دې لپاره له طالبانو سره د وسلو او پیسو مرسته کوله چې دوی د پښتنو په سیمو کې ناامني جوړه کړي، څو هغه پروژې د هزارو سیمې ته انتقال شي چې د امن په صورت کې به د غزني او روزګان په پښتنو سیمو کې پلي کېدې.

طالبانو د پاکستاني ملایانو او پنجابي مفتیانو په فتوا هڅه کړې چې ښوونځی او پوهنتون د فکري انحراف، ارتداد، غلامۍ او بې حیایي د مرکزونو په توګه معرفي کړي. د عزم په نوم د طالبانو یوې مجلې په خپله یوه ګڼه کې لیکلي وو چې ښوونځي په لومړي ځل د فرعون له خوا ایجاد شو. همدا راز د طالبانو یوه مشهور ملا مولوي هبة الله اخوند زاده چې یو وخت د کوټې ښار په ۱۳ کیلو میترۍ کچلاک ښارګوټي کې میشت وو، هلته یې مدرسه درلود او ګڼو مذهبي طالبانو به ورباندې په اصطلاح لنګوټې تړلې، خو اوس د اختر منصور لومړی مرستیال دی. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله يوه وينا کي چي د طالبانو د فراغت په مناسبت جوړه شوې وه د ښوونځي او مدرسې د پرتلې په ترڅ کي وويل: يو حاجي صاحب راته وويل: غواړم يو داسي ښوونځی جوړ کړم چي پر شرعي اصولو به برابر وي، ستا څه رايه ده؟ ده ويل ما ورغبرګه کړه چي له مدرسې څخه به ملا عمر راوزي او له ښوونځي څخه به کرزی او مشرف نوره نو ستا خوښه ده.

افراطي کړی په خپلو تبليغاتو کي تل د کلي وروسته پاته ژوند او فرهنګ د ښار له ژوند او فرهنګ سره پرتله کوي او بيا کليوالو ته داسي ذهنيت ورکوي چي که مو ښوونځی ولوستنو بيا به مو نجوني له نارينه وو سره يو ځای ناستې وي، بازار ته به راوزي او بې حيايي به ډېره شي چي په دې لړ کي بيا د کابل بيلګي ورته کتار کړي. ورته وايي هلته نجونې لوڅ مخ راوزي، له نارينه وو سره په يوه دفتر کي يو ځای کار کوي، اسلامي حجاب نه مراعاتوي او دغسي نور بې ځايه چټيات چي يوازي بې سواده او ساده کليوال پرې خطا کېدای شي.

څرنګه چي په کليو کي ملا او منبر د طالبانو او دغه ډول نورو افراطيانو لوډ سپيکران دي له همدې امله تل د هغوی په اشاره او اراده د ښوونځي او پوهنتونو پر ضد تبليغات کوي، په مختلفو بهانو د ښوونځي او عصري زده کړو مخه نيسي او په وړاندي يې خنډونه جوړوي. د ناامنۍ له امله ډېر ښوونځي تړل شوي او يا داسي وي چي کله تړلي او کله پرانيستي وي. وخت پر وخت د افراطيانو له خوا د ښوونځيو اداري مديرانو، ښوونکو، زده کوونکو او نورو مامورينو ته اخطارونه ورکول کېږي چي له امله يې د هر چا زړه له زده کړو تور شي. ان په ځينو هغو سيمو کي خو يې ښوونځي مطلق بند کړي دي چي د طالبانو ولکه ډېره ده او د خلکو له پشاره هم نه ډارېږي، مګر په کومه سيمو کي چي د خلکو د پشار له امله ښوونځي پرانيستي دي، هلته بيا د معارف خدمات د افراطيانو د بې ځايه مداخلو له امله دومره ټکني دي چي هيڅکله د يوه هيواد رسمي معارف نه شي بلل کېدای.

د ښځو له زده کړو سره مذهبي- فرهنګي حساسيت

پښتانه د خپل تاريخي فرهنګ او وروسته پاته مذهبي فکر پر بنسټ په ټولنه کي د ښځو له حضور سره سخت حساسيت لري. څرنګه چي پښتنو لازم مدني پرمختګ نه دی کړی او تر اوسه هم قبيلوي فکر لري، ټولنيز جوړښت يې اوس هم عنعنوي دی او مرد سالاري پکي اوس هم شرافت، وياړ او مېړانه بلل کېږي. له همدې امله ښځو ته په ټولنيزو، سياسي، اقتصادي، پوځي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او تعليمي ډګر کي ونډه ورکول ښه کار نه ګڼل کېږي.

په پښتنو کي اوس هم د پخوانيو پيړيو تر وخت تېر ويارونه پالل کېږي، د ښځو په اړه د پښتنو تصور دا دی چي هغوی بايد يوزای د نارينه وو خدمت وکړي، ماشومان وزېږوي او ويې پالي. له دې ها خوا هيڅ حق نه لري. له همدې فرهنګ سره د مذهب توجيهات هم يو ځای شوي چي له دې سره د ښځو د سالم ژوند او په ټولنه کي د ازاد ژوند په وړاندي خنډونه نور هم پياوړي کېږي.

پښتانه د خپل فرهنګي – مذهبي تصور پر اساس داسي فکر کوي چي که ښځه له کوره ووته نو هم به يې دنيا خرابه شي او هم اخرت. دوی فکر کوي چي ټولنې ته د ښځې ورتلل، زده کړه، سياسي فعاليت، اقتصادي بوختيا او په ټولنيزو چارو کي ونډه اخيستل دا مانا چي بايد موږ خپل دين تر پښتو لاندي کړو، خپل غيرت او تاريخي ويارونه له لاسه ورکړو. د ښځو په اړه د پښتنو همدغه ناسم تصور د دې سبب شوی چي زموږ ښځې د زده کړو له ډګره بېخي لري پاته شي او داسي کورنۍ به ډېرې کمې وي چي د ښځو زده کړو ته په پراخ نيت اجازه ورکړي.

په ښارونو کي اوس هم ډېری کورنۍ اول ښځو ته د زده کړو اجازه نه ورکوي او که وړې نجوني په ښوونځي کي داخلې هم کړي، خو ډېری کورنۍ يې تر ۱۲ کلنۍ وړاندي بيرته راګرزوي ياني يوازي تر پنځم ټولګي پوري د زده کړو اجازه ورکوي.

کله چي ښځه نالوستې وي، نو موږ دا تمه نه شو کولای چي ماشومان دي په ښه ډول تربيه کړي، ځکه يو بې سواده شخص به څرنګه د انسان په تربيه پوه شي او څه به ورته وښيي؟. د ښځو د زده کړو مخنيوي هم ښځې له سختو ستونزو سره مخ کړې دي او هم يې زموږ د روزنې او پالنې کورنی نظام ډېر بد متاثر کړی دی.

په کار ده چي دولت، مدني بنسټونه، رسنۍ، ديني علما، قومي مشران او نور نفوذ درلودنکي ګروپونه/ شخصيتونه پښتانه د ښځو زده کړې ته وهڅوي او د هغه ذهنيت پر خلاف هر اړخيزه مبارزه وکړي چي د ښځو د زده کړو په وړاندي خنډ دی. که زموږ ښځې د زده کړو پوره حق تر لاسه کړي، نو ان شاء الله ډېر ماشومان به له ډېرې ښې روحيې او سويې سره ښوونځيو ته ولاړ شي چي په دې سره به هم زموږ د ښوونځيو کيفيت ښه شي او هم به له زده کړو سره مينه زياته

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي.

ځرنګه چې زموږ د ټولنې ډېری وګړي د مادي فقر ترڅنګ په معنوي او جنسي فقر هم اخته دي له همدي امله د جنس او سیکس په اړه خورا عجیب او غریب تصورات لري. دوی د مخالف جنس په وړاندې بل هیڅ فکر نه کوي، یوازې او یوازې د شهواني غریزې په نظر ورته ګوري. دوی داسې انګېري چې ښځه یاني جنسي متاع او د نارینه لپاره د جنسي اړتیا پر مهال د خدماتو وړاندې کوونکې له دې پرته د ښځې بله هیڅ وړتیا او فعالیت ورته د منلو نه دی. د نارینه وو ترڅنګ اوس ښځې هم داسې فکر کوي چې دوی له دې ها خوا په خپل ژوند کې د کارې ډګر بله ساحه نه لري. همدا وجه ده چې نارینه او ښځې دواړه په دې اړه چندان اندېښمن نه ښکاري چې ولې نارینه زده کړه او په ټولنه کې فعالیت کولای شي، خو ښځه یې نه شي کولای؟ ځکه دواړه په دې اند چې دغه ډول وېش طبعي او دیني دی. د بدلون هڅه یې له هره پلوه یو غلط اقدام دی، مګر که زموږ ښځې زده کړه وکړي نو په لنډه وخت کې دغه ډول ناسم افکار اصلاح کېدای شي چې هم به د ښځو لپاره ګټور وي او هم زموږ د تعلیمي سستم لپاره، ځکه او سمهال زموږ د ټولنې یوه لویه برخه بې سواده او نالوستې پاتې ده.

بې وزلي او ډېر اولادونه

په پښتنو کې بې وزلي یوه بله لویه ستونزه ده چې د ډېرو کسانو د زده کړو مخه یې نیولې ده. پښتانه د اقتصاد په ډګر کې وروسته پاتې دي، نو له همدې امله نه شي کولای چې په خپلو اولادونو زده کړې وکړي. د دې ترڅنګ د اولادونو ډېرښت بل هغه سرخوږی دی چې د تعلیم په ډګر کې د پښتنو د وروسته پاتې والي لامل ګرزي. ځکه کله چې د یوې کورنۍ نفوس ډېر او عواید یې کم وي نو هغه کورنۍ نه شي کولای د ځان لپاره د ژوند اړین وسایل او توکي برابر کړي. یاني دومره عواید نه لري چې د ژوند تر لومړنیو اړتیاوو یې ډېر وي او بیا په هغو د اولادونو لپاره د زده کړو اسانتیاوې برابرې کړي. که په کومه سیمه کې دولتي ښوونځي وي نو بیا هم پښتانه ځکه نه شي ورتلای چې ډېری کورنۍ اړې دي د خپل خوراک، څښاک او نورو اساسي اړتیاوو لپاره په ماشومانو کار وکړي. پښتانه د خپلې بې سوادۍ او ناسم مذهبي فکر له امله دې ته نه دي چمتو یا نه پوهېږي چې باید د خپل ځان او اولادونو د ښه ژوند لپاره د ماشومانو زوکړه کنټرول کړي. که پښتنو د خپل مالي توان په اندازه ماشومان زېږولای یاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

دومره اولادونه يې درلوداې چې په ښوونه او روزنه پسې يې رسېداې شواى نو بيا به له مالي پلوه هيڅ کورنۍ په دې ستونزه نه وه اخته چې خپلو اولادونو ته دومره مصارف نه شي برابرولاى چې د هغوى د زده کړو لګښت پوره کړي.

زموږ خلک يوازې سرونه ډېروي خو دې ته يې نه ګوري چې د سرونو تر ډېرولو د مغزونو روزل اړين دي. که زموږ عوايد کم او مصارف مو زيات وي نو د نورو ګڼو ټولنيزو، رواني او مالي ناخوالو تر څنګ يوه لويه ستونزه دا رامنځ ته کېږي چې نه شو کولاى خپل ماشومان په سم ډول وروزو او دوى ته د روزنې لپاره لازم امکانات برابر کړو. دا اوس هم په ګڼو ښارونو او کليوالو سيمو کې ځينې ځايونه د دولت له لوري ماشومانو ته د وړيا زده کړو امکانات برابر شوي خو پښتانه ځکه ماشومان نه ورلېږي چې بيا د روزي ګټلو لپاره بل څوک نه لري، ياني د اقتصادي ستونزو له امله اړ دي چې ماشومان له زده کړو را وګرزوي او د يوې ګولې ډوډۍ پيدا کولو لپاره په ماشومانو کار وکړي.

ګڼ داسي کسان پېژنم چې له زده کړو سره ښه مينه لري، خو د مالي ستونزو له امله نه شي کولاى لېسه او پوهنتون ووايي ځکه د کار او زده کړو يو ځاى مخته وړل يا سخت وي او يا بېخي امکان نه لري. ډېرى پښتانه ځوانان او د کم عمر کسان اړ کېږي چې د خپلو مالي اړتياوو پوره کولو لپاره ايران، پاکستان، منځني ختيځ او نورو بهرنيو هيوادونو ته سفر وکړي چې ځينې وختونه يې د سر په بيه تمامېږي. د پښتنو په سيمو کې له مذهبي زده کړو سره د ډېرې لېوالتيا يو علت بې وزلي هم ده، ځکه مذهبي زده کړې ډېر وخت مفتې وي او هيڅ ډول لګښتونه نه لري.

پر دې سربېره که کوم څوک د ډېرو ستونزو له تېرولو سره – سره بيا هم لېسه وايي او پوهنتون ته ځي نو ځينې وختونه مجبورېږي چې پوهنتون په نيمايي کې خوشي کړي او که يې پاى ته ورسوي نو هم يې په داسي کيفيت لولي چې د ذهني تمرکز نه درلود له امله يې سويه ډېره ټيټه وي. که دغه ډول کسانو په خپل ژوند کې لږ مالي داډ درلوداى نو ډېره شونې وه چې زده کړو سويه به يې ښه واى او د ټولنې لپاره به له پوهنتون څخه راوتلي بې سواده نه بلل کېداى.

د همدې بې وزلي له امله پښتانه مجبور دي چې خپلې لوڼې په ډېر کم عمر کې وپلوري او له نجونو څخه د اخيستلو او رانيولو کار واخلي چې له همدې امله ښځو ته د پوره انسان مقام نه ورکول کېږي. په ټولنه کې د ښځې مقام يوازې د خدمت کوونکې دى چې يو يې خرڅوي او بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

یې رانیسي. همدا وجه ده چې پښتانه د ښځو تعلیم چندان مهم نه ګڼي، ځکه ذهنیت یې داسي دی چې هسي به یې هم پلورم او بل کور ته-به یې ودوم نو ما ته یې څه ګټه رسیږي؟ دلته هر څوک ښځه د خرید وفروش متاع ګڼي او د زده کړو غم یې ورسره نه شته. د ډېرو اولادونو او مالي فقر له کبله پښتانه هم خپله مالي اړتیا په ښځو پوره کوي او هم جنسي اشتها.

د زده کړو په ارزښت نه پوهېدل

سره له دې چې په نوره نړۍ کي د زده کړو د ارزښت او ګټورتیا په اړه تبلیغ ته هیڅ اړتیا نه شته، مګر پښتانه لا هم دې ته شدیده اړتیا لري چې د زده کړو او پوهې ارزښت ورته بیان شي او په دې اړه پراخ تبلیغات وشي. پښتانه اوس هم یوازي د یوې ګولۍ ډوډۍ ګټل ستر غنیمت ګڼي او وایي چې په کار ده موږ دهقاني، نجاري، خیاطي او داسي نور کسبونه زده کړو. د دې لپاره نو د ښوونځي او پوهنتون لوستلو ته څه اړتیا ده؟ یوه ګوله ډوډۍ خو په بېل او کره هم پیدا کېږي. ولي خپل زامن داسي مرکزونو ته واستوو چې هلته یې عقیده خرابېږي، د خپل پلار او نیکه دود پرېږدي او د پردو پر لار ځي؟ په کلیو او ښارونو کي داسي کورنۍ بېخي ډېري دي چې اولادونه به یې په کوڅو کي هسي بې کاره ګرزي او هیڅ بوختیا به-نه لري، خو د کورنۍ مشران یې د زده کړو په کیسه کي نه دي. زموږ ډېری خلکو ته اوس هم سواد او زده کړه داسي ښکاري لکه څوک چې اوبازي،غېږنیونه او داسي نوري لوبي زده کوي چې د ژوند له اساسي اړتیاوو څخه نه دي خو که چا زده کړه بد کاري یې نه دی کړې، ان د ځینو تبلیغاتو له امله خو اوس هم سارایي پښتانه ښوونځي ته-په ښه سترګه نه ګوري. په یو نه یو ډول ورته د بې لارۍ ځایونه ښکاري، مګر څوک چې د دغه ډول تبلیغاتو تر اغېز لاندي نه دي، هغوی د ماشومانو ښوونځي د ماشومانو لپاره د روزنې او تربیې مرکز نه ګڼي بلکي ښوونځي داسي ګڼي چې هلته په لېږلو به د یو څه وخت لپاره د ماشومانو له شوخي او شور ماشور څخه بېغمه وي.

د دغسي ذهنیت د ښه درک لپاره به د ښوونځیو او زده کړو په اړه د پښتنو عمومي دریځ ته پام وکړو. کله چې په کومه سیمه کي د ترهګرو او نورو غیر مسؤلو وسله والو له لوري ښوونځي سوځول کېږي نو پښتانه یې په وړاندي چنداني خواشینوونکی غبرګون ځکه نه څرګندوي چې دوی ته له لویه سره د زده کړو مرکزونه ارزښت نه لري شتون او نه شتون یې ورته بې توپیره دی. پښتنو هیڅکله د ښوونځیو او زده کړو د مرکزونو د جوړولو، رغولو، ساتلو او زیاتولو لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاریون ونه کړ، پر خپلو مشرانو یې په دې اړه پشار رانه ووست او په خپلو امکاناتو یې ښوونځي جوړ نه کړل.

د پښتنو قومي او سیاسي مشرانو هیڅکله د ښوونځیو د ډېرولو، پراخولو، تجهیزولو او جوړولو لپاره کمپاینونه ونه کړل. د خپل نفوذ په ساحه کې یې خلک ورته ونه هڅول او د خپل سیاست او خدمت تګلاره یې داسې جوړه نه کړه چې زه به ښوونځي جوړوم، خلک به زده کړو ته تشویقوم او څوک چې له علم او پوهې سره دښمني کوي، د معارف امکانات د ځان په ګټه کاروي او اختلاس کوي له هغوی سره به د سخت چلند لار خپلوم دا ځکه چې دغه ډول ژمنې او وعدې په پښتنو کې چندان ښه هرکلی نه لري.

زموږ هغه وګړي هم د خپلو اولادونو زده کړو ته پوره پاملرنه نه کوي چې ژوند یې ښه دی او له مالي پلوه پر خپل ځان بسیا دي. په پښتنو کې به داسې ګڼې کورنۍ پیدا کړئ چې اقتصادي وضعیت به یې فوق العاده ښه وي، خو په یو درزن اولادونو او خپلوانو کې به یې دوولسم پاس هم نه وي. په پښتنو کې داسې کسان ډېر کم پیدا کېږي چې د یوه بې وزلې زده کوونکي د زده کړو لګښت پر خپله غاړه واخلي، مګر د داسې کسانو شمېر لږ نه دی چې خپله شتمني د قبرونو او مزارونو پر جوړولو لګوي، له اړتیا پرته مساجد جوړوي، هر کال حج او عمرې ته ځي او یا نور لېږي. په داسې حال کې چې د پوهې او علم په لار کې هڅې تر بل هر خیریه کار ډېر لوی او دایمي اجر لري، مګر زموږ خلک د علم او معارف پر خدمت د شتمنۍ لګول ضیاع ګڼي او دې ته چمتو نه دي چې د علم او معارف په دودولو کې مالي او ځاني هڅې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

علم او د مالوماتو منابع

علم د انسان ژوند دی. پر دې نړۍ یوازې د علم واکمني ده. له چا سره چې علم وي هغوی د نړۍ قیادت په لاس کې لري. په مذهبي کتابونو کې ویل شوي چې ملایکو انسان ته سجده وکړه. د دې اطاعت راز همدا وو چې انسان د علم او پوهې په ډګر کې خپله وړتیا ثابته کړه. د ادم په وړاندې د ملایکو سجده په ساده مانا سر ټیټول نه وو بلکې مطلب یې دا دی چې ادم د ملایکو په وړاندې د خپلې پوهې عملي ثبوت وړاندې کړ چې همدا یې پر دې نړۍ د پرمختګ او سیادت راز شو.

بشري نړۍ د علم په مټ ودانه ده. انساني تمدن یوازې د علم په وسیله پرمختګ کوي، د اړتیا او بوختیا ټول وسایل د علم له لارې مونده کېدای شي. غور، فکر او تدبر هغه اساسات دي چې د علم لپاره یې شتون اړین دی. د محسوساتو په عالم کې چې موږ د هر حس په وسیله څه احساسوو همدا زموږ د علم یوه برخه ده، خو د محسوساتو او تجربو ارزونه بالاخره د معقولاتو پړاو ته په ننوتو کلي او عمومي قواعدو ته لار پرانیزي. لنډه دا چې علم د انسانیت د هر څه ملاک او د انساني ژوند د بقا راز دی.

هر سړی د خپل ژوند په اوږدو کې له ماشومتوبه او بیا تر مرګه د ژوند په بېلابېلو پړاوونو کې څه ناڅه پوهه تر لاسه کوي او مالومات راغونډوي. زموږ د مالوماتو سرچینې پر لاندې څو برخو وېشلای شو:

۱) کورنۍ

ماشوم چې کله وزېږي او ذهني وده یې پیل شي تر ټولو لومړی له خپلې کورنۍ په تېره د مور له غېږې زده کړه پیلوي. ساده ذهن ته یې له همدې لارې الفاظ رسېږي، په خپلو سترګو بېلابېل شیانویني، مختلف ږغونه اوري او د وخت په تېرېدو ژبه زده کوي څه چې یې د مور په غېږ او د خپل کور په چاپېریال کې اورېدلي وي له هغو سره اشنا کېږي او د لفظونو تر څنګ یې په خارجي مصداق یا واقعي وجود هم پوهېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انسان په ژوند کي همدا د زده کړې تر ټولو لومړنی ښوونځی دی. موږ همدلته بېلابېل مالومات تر لاسه کوو چي د ژوند له هماغه پيله زموږ په ذهن کي ځای نيسي او بالاخره ورسره دومره روږدي کېږو چي که د عمر په نورو برخو کي د مالوماتو د تحليل او ارزونې له ميتودونو او رودو سره اشنا نه شو نو ډېره شوني ده چي همدا مالومات زموږ لپاره تر ټولو باوري وي او هيڅکله يې نقد ته چمتو نه شو.

که ماشوم د عمر په دې پړاو کي سم وروزل شي نو راتلونکی ژوند به يې ډېر ډاډمن وي. له همدې ځايه چي دوی ته کوم مالومات ورکول کېږي او يا يې دی د کورنۍ په چاپيريال کي په طبعي ډول د حواسو له لاري تر لاسه کوي د دژوند په راتلونکي کي د بنسټ حيثيت لري. په کومو ټولنو کي چي له کوره بهر د روزنې او زده کړې معياري سيستم موجود وي هلته د کورنۍ په غېږ کي تر لاسه شوي خام مالومات د انسانانو راتلونکي ژوند ته ګواښ نه شي پېښولای مګر د افغانستا په څېر يوه بې سواده او وروسته پاتي ټولنه کي د کورنۍ د غېږې لومړني ناسم او نيمګړي مالومات د هر ماشوم د راتلونکي ژوند په وړاندي ګواښ دی ځکه د ماشوم په روزنه د نه پوهېدو او په کورنيو کي د کره مالوماتو د نه وجود له امله هر ډول بې باوره او ناکره مالومات د ماشوم ذهن ته لار کوي، د ټولنې شته خرافات، توهمات او له علم و منطقه لري افکار او مسايل يې په ذهن کي ځای نيسي چي د عمر په نورو پړاوونو کي يې سمون ځکه سخت دی چي زموږ ټولنه د روزنې او زده کړې داسي معياري سيستم نه لري چي وکولای شي د خپلو وګړو په ذهني بدلون کي رغنده رول ولوبوي.

زموږ په ټولنه کي د شته ستونزو يو ستر عامل همدا دی چي موږ له يوې خوا د سم پوهاوي نه درلودو له امله په کورنۍ کي ماشومان په ناسم ډول روزو، ذهن ته يې غلط مالومات پيچکاري کوو او له بلې خوا مو د ښوونې او روزنې نظام دومره کمزوی دی چي نه شي کولای د خپلو وګړو په معياري روزنه او ذهني وده کي اړين رول ولوبوي.

د هر انسان لومړنی شخصيت د خپل کور په چاپيريال کي رامنځ ته کېږي. د ده ذهن ته لومړی هغه مالومات لار کوي چي د کورنۍ بېلابېل غړي يې ورکوي. که د خپل کور په چاپيريال کي د ماشوم پر شخصيت جوړونه سم او معياري کار وشي نو د راتلونکي ژوند په اوږدو کي به د ځان او نورو لپاره په هره مانا يو مفيد شخصيت وي، خو که يې ذهن ته د کور د غړيو له خوا ناسم

(c) ketabton.com: The Digital Library

مالومات ولېږدول شي، د خپل کور په چاپيريال کي غلطي کړني ويني، د متشدد چلند ليدونکي واوسي، د برخورد په زده کړه کي ورسره ترټونکي سلوک ترسره شي او د هغه د نازک ذهنيت سالمي جوړوني ته اړينه او اصولي پاملرنه ونه شي، نو بيا به د خپل لوېښت پر مهال په ځواني او لوی عمر کي د خبرو او عمل په وسيله د ژوند د همدې دورې ممثل وي. ښه کورنۍ او د هغې ښه چاپيريال د ماشوم لپاره د ښه ژوند او ښې راتلونکې ضمانت دی. نو بايد هڅه وشي چي هم ماشوم ته د ده له ذهني او فزيکي جوړښت سره سم معياري مالومات ورکړل شي او هم يې سالمې رواني او فزيکي روزنې ته پام وشي.

۲) جومات

په اسلامي ټولنه کي د علم تر لاسه کولو يوه بله ډېره مهمه منبع جومات او منبر دی. دلته وړاندي کېدونکي هر ډول مالومات له يوې خوا ديني تقدس لري، له بلې خوا د هغه چا له خولې وړاندي کېږي چي د دين رهبر مقام ورکول شوی دی. د جومات هره خبره د خلکو پر ذهن او روان دومره ژور تاثيرات لري چي ټول ژوند يې رانغاړي.

له بده مرغه په افغاني ټولنه کي جومات او منبر هغه چا اشغال کړي چي په سلو کي ۹۹ يې د دې مهم او خورا حساس مسؤوليت د پر مخ بوولو وړ نه دي. زموږ ملا امامان، وعظ کوونکي او خطيبان له يوې خوا د دين او دنيا تر منځ د اړيکو سمه کره ښه نه پېژني او له بلې خوا يې د دين د اساسي تصور، کره سرچينو، رواياتو، فقهي، اجتهاد او درايت په اړه درک ډېرين عصر ته رسېږي. د دوی په ديني تعبير کي دنيا ځای نه لري، زده کړه بې ارزښته ده، اقتصادي پرمختيا د نورو کار دی، ښځه پنځمه درجه موجود دی، له ږغه نيولې تر مخه هر څه يې ستر دي، په ټولنيزو چارو کي ونډه نه شي اخيستلای، د خپل ملګري د انتخاب حق نه لري، په بدو کي ورکول کېږي، بلوغ ته تر رسېدو وړاندي يې په نکاح ورکوي او ان ودوي يې، په يوه–بله بدلېږي، د ميراث حق نه لري، زده کړه خو يې کفر دی، د هغې په وړاندي هر ډول تاوتريخوالی د سرپرستانو او مېړه د کورنۍ حق دی او دا ډول نورې په لسګونو ديني، طبي، مالي، ټولنيز، فردي، تعليمي، سياسي او نظامي ناخوالي دي چي په جومات کي د ناسم مديريت او ناسم ديني درک له امله زموږ ټولنه ورسره لاس او ګرېوان ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما په خپله يوه مقاله کي د افغاني ملايانو په اړه ليکلي وو:

د دين په برخه کي خو له يوې خوا سم مسلکي او د وخت له غوښتني سره سم پوهان نه لرو او له بلې خوا چي کوم کسان څه ناڅه پوهېږي هغوی هم خپل مسؤوليت ته شا اړولې ده. زموږ په ټولنه کي د دين استازيتوب دو ډيز ملايان کوي چي ډېری يې ان د شپږم صنف د يوه شاګرد سويه نه لري، د لوست کچه يې يوازي تر څو محدودو او تر وخت تېرو کتابونو پوري محدوده وي، په خپله ژبه له ليکني سره دومره نا اشنا وي لکه دی چي بېخي د دې ملت وګړی نه وي. په منبر او محراب کي مقتديانو ته د دين په نوم ډېری وړاندي کېدونکي مالومات خورا کمزوري، جعلي، بې بنسټه او هغه خرافاتي کيسې وي چي تر ډېره يې سپين سرې د ژمي پر مهال خپلو وړو ماشومانو ته بيانوي او يا يې بې کاره کليوال د ژمي په موسم کي لمر څېکي ته کوي.

د دوی د مطالعې ساحه هيڅکله له درة الناصحين، ارشاد الواعظين او داسي نورو کمزورو کتابونو د دين کره او د اوسني وخت معياري کتابونو ته وانه وښته. دوی د تخنيکي دور له وسايلو سره سخت نا اشنا دي چي له همدې امله يې د حرمت په ټاپه هم نازوي. د دين او دنيا د مالوماتو کچه يې نن د نوري نړۍ د ماشوم له سويې هم کښته ده. د خپل کور، کلي، ولس، هيواد او ملت غوښتني نه پېژني، د اوسنۍ نړۍ په تقاضاوو نه دي خبر او لا هم په دې اند دي چي ځمکه د غوايي پر ښکر ولاړه ده او پر ټوله دنيا يو لوی مار تاو سوی دی، خپله لکۍ يې په خوله کي نيولې ده او چي کله يو ملا مړشي نو يو بند نوره يې هم را ټينګه کړي.

زموږ د ملايانو همدې ټيټې سويې دې ملت او هيواد ته دومره زيان رسولی چي په تاريخ کي بل هيڅ شي ورته نه دی رسولی. زموږ د هيواد هره سياسي، ټولنيزه، فکري، تعليمي، اقتصادي، طبي او پوځي ستونزه د دين په نوم له ناسمو فتواوو او بيانونو راولاړېږي. خو څرنګه چي افغاني ټولنه پر مذهب کلکه ولاړه ده او هيڅکله به ترې وانه وړي نو د هغوی د سمون يوازينۍ طريقه همدا ده چي د دوی ديني فکر اصلاح شي، د خرافاتو او بې بنسټه حکاياتو پر ځای د دين اصلي څېره وروپېژندل شي، د دين د احکامو په رڼا کي د بشر دوستۍ، هيواد رغونې، سولې، مينې او پرمختګ لور ته سوق شي.

د دين او شريعت توپير ورته په ګوته شي، د جهاد او امت په نوم له غولول کېدونکو دسيسو خبر شي او په ټوله کي ورته وويل شي چي د دين هدف د انسانانو تر منځ د دښمنۍ د تخمونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړل نه بلکي د بشريت اونورو ارزښتونو پر بنسټ د سولې په فضا کي د مينې او ورورولئ ژوند دی.

د مسجد ملا په پنځه وخته لمانځه، جومه او اخترونو کي هره ورځ له خلګو سره په اړيکه کي دی، هغوی ورته په درنه سترګه ګوري او د خپلو وينا وو او خطبو له لاري د هر مسلمان پر ذهن ژور اغېز کوي. کـه دولـت غـواړي چـي د ټـولنې عامـه فکـر او ذهنيـت ورغـوي نـو د نـورو لومړيتوبونو تر څنګ دي د خپل وس په اندازه مسجدونو تـه د وعظ او خطبې لپاره هغـه ثـوک ولېږي چي هم کره ديني درک ولـري او هم د نورو فکري تمـايلاتو پـر ځـای خپـل هيـواد ، ملت، اساسي قانون او نظام ته ژمن وي. کنه موږ تل له همدې لاري مارانو وهلي يو او همد اسي به مو چيچي. د مسجدونو ، مدرسو او هر ډول ديني مراکزو کنټرول يوه جدي اړتيا ده، که دې تـه سمه پاملرنه ونه شوه نو د دين تر سپېڅلي نوم لاندې به بيا هم د پرديو د سيسو ښکار يو .

۳) کلي يا د اوسيدو سيمه

کله چي يو انسان د شعور لومړنۍ دورې ته ورسېږي نو د کور لـه محدود چاپيريـال څخـه ور هاخوا د کلي او يـا اوسېدو د سيمې چاپيريـال تـه ور وزي، هلتـه لـه بېلابېلو کسـانو سره اړيکي ټينګوي، خبرې ورسره کـوي، د هغوی نظريـات اوري، د دوی لـه خوا د ژوند د مختلفو برخو ، تېرې زمانې د پېښو ، روانو چارو ، ټولنيزو معاملاتو او د يوې کلي مقولې په توګه د دين او دنيا په اړه ترې ډېر څه اوري.

لـه همدې ځايـه د ده پـه ذهـن کي پخـوانۍ جوړه نقشـه نـوي بعدونـه پيـدا کـوي، مخکينـي مالومـات يـې اضـافه کېږي، پـه نويـو اړخونـو يـې خبرېږي او ډېرې نـا ويـل شوې او يـا نااورېدل شوې خبرې اوري.

د خپـل کلي او ژونـد کولـو د سيمې چاپيريـال د انسـاني مالومـاتو يـوه بلـه منبع ده چي د هر وګړي پر ذهني او رواني شخصيت اغيز کوي، د هغه افکار جوړوي، د ده ذهني نړۍ تـه د ژوند د هرې برخې په اړه کره او ناکره نظريات لېږدوي او په مجموع کي همدغه محيط دی چي د کورنۍ تر چاپيريال وروسته د هر ډول فکر او عقيدې پـه رامنځ تـه کولـو کـي د انسـان پـر بـاطني دريځ او ظاهري سلوک خپل ژور تاثير کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر کور دباندې د خپلې او سېڅو له سيمې، کلي او محلې څخه د مالوماتو اخيستنه د هر وګړي حياتي اړتيا ده، که دی غواړي او کنه مجبور دی چې له دې طريقه پر ورته وړاندې کېدونکو مالوماتو تکيه وکړي، ځکه د هر ډول ټولنيزو چارو دارومدار، د اړيکو ساتنه، خپل منځي ډايلاګ، ديني او دنيوي چارې، انساني اړتياوې او د ژوند کولو ټول شرايط ورسره تړلي دي. مګر غوره ټولنه هغه ده چې د انسان جوړونې دا مرحله يې هم پر معياري او فني اصولو ولاړه وي. په وروسته پاتو ټولنو کې د عامه مالوماتو دا منبع د ښه شخصيت پر ځای يو بند فکره، متعصب، له حقايقو ناخبر او د اخلاقي وانساني ارزښتونو ضد انسان زېږوي، ځکه د ټولنې عامه شعور ډېر ټيټ وي، د عامو وګړو د پوهې کچه تر دوی ويلو او تا ويلو هاخوا ته نه اوړي، بې سوادي عامه وي، د هر څه په اړه يو ازې پر اسطورو باور کېږي، د پخوانيو ژوند د يوه غوره ژوند لپاره د نمونې په توګه وړاندې کېږي، د پرمختګ پر ځای له شاتګ او پخوانيو وختو ته پر ستنېدو ټينګار کېږي، په ډېرو ټولنيزو او ديني چارو کې تر ماهيت شکل مهم وي او د ذهني وفزيکي روزنې چارې د نه نظم تر څنګ پر تعصب، قوميت پالنې، بې ځايه وياړ، تېر ايستونکې چالاکۍ او دا ډول نورو غير اخلاقي ښوونو تکيه کوي. د کلي او محلې او سېڅونکي يو –بل ته د علم، قلم او پرمختګ پر ځای د تورې، دښمنيو، جګړو، قومي شخړو، د تېر تاريخ د مشرانو له خوا د شويو تېريو او وژنو، د خپلې کورنۍ د فضيلت، ځانګړې طبقې د ارزښتونو، ملي نواميسو پر ځای د خپل کور، کلي او قوم د تعصب زېږونکو افسانو او زور واکۍ کيسې کوي.

مګر د دې برعکس د پرمخ تللو او علمي ټولنو دا مالوماتي منابع علم خوښوونکي انسانان روزي، هغوی انسان شمول له اخلاقي ارزښتونو ته هڅوي، د دښمنيو پر ځای ورته د سخاوت، مينې، انسان دوستۍ، دنيا جوړونې، وفا، ملي فکر، هيواد دوستۍ، ملت پالنې، پرمختګ او حقيقت خوښونې روحيه ورکوي، هلته د ښه شخصيت معيار له يوه قوم، کلي، قبيلې، ډلې او ځانګړي فکر سره تړاو نه بلکې د منل شويو اخلاقي ارزښتونو ساتنه، علمي سويه، ملي تګلاره او فکر، هيواد او ملت ته خدمت، د ستونزو په وړاندې رښتنې او جدي مبارزه، د خپل هيواد او انساني ټولنې له هر وګړي سره مينه او پر حقيقت خوښونه ولاړ دريځ وي.

جو ته ده چې دا مهال د افغاني ټولنې د کور او کلي چاپېريال په خپل غېږ کې پالل کېدونکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګړو ته سم مالومات او سم فکر نه شي لېږدولای، ځکه زموږ ډېر وګړي بې سواده دي، ګڼ وګړي مو د ښارونو پر ځای په کليو کې اوسېږي، ډېری ښارونه مو هم په فکري او هم فرهنګي لحاظ له کليو سره توپير نه لري، قبايلي ذهنيت حاکم دی، په مذهبي وقومي تعصب اخته يو، اوږدو جګړو د روزنې او کره مالوماتو چمتو کولو هر ډول ملي او د باور وړ وړاندې کوونکې بنسټونه له منځه وړي او د جګړې اور له بهره داسي ايډيالوژي را وارده کړې چې نن افغانان د خپل هيواد او ملت لپاره يوازې د مرګ خوب ويني، د دې نړۍ او هغې نړۍ نيمکرغي دا ګڼي چې وژنه وکړي، ملي بنسټونه ونړوي، شخړې رامنځ ته کړي، د نورو په لمسون د دين د حکم تر خواږه نوم لاندې هر هغه ځوک ووژني چې د ناخوالو پر ضد درېږي او دې وژونکي ويروس دومره سرايت کړی چې پر ټولنه مو له وژنې او تخريب سره د جنون تر حده د مينې هيښونکې کيفيت خپور دی.

کله چې يوه ټولنه د بې سوادۍ تر څنګ د تعصب په چاپېريال کې د عقيدې په نوم د خدايي نماينده ګانو تر نفوذ لاندې له مقدسې روحاني او فزيکي رهبرۍ سره مخ شي نو هلته بې عدالتۍ، زور زياتی او د ستونزو، ناخوالو، ټولنيزو او ملي ناددو پر ضد بې تفاوتي وده کوي، هر ډول اخلاقي بنسټونه نړېږي، دين په يوه تلکه بدلېږي او په داسي حالت کې رالوی شوي وګړي د ټولنيز انتحار په دې دوره کې ځپل شوي او د دين په نوم ناسم روزل شوي روح ته د تشدد، زورپالنې، جبري نظرياتو، پر هر څه د حرمت تاوونکې کرښې، له هر ډول تجديد او نويتوب سره په مخالفت او د خپل هر مخالف په وړاندې د قتل په غبرګون ښوودلو سره ډاډ ورکوي.

د روحاني جواز په سپېڅلې فتوا کې نغښتل شوی ټولنيز جبر، منافقت، خيانت، کرکې او منفي ذهنيت ته لار هواروي، تر دې حالت لاندې لوی شوي وګړي د خپل کلي او ژوند وژواک په چاپېرال کې اورېدل سوې خبرې نه بدليدونکې حقيقت ګڼي او ده چې هلته کوم مالومات تر لاسه کړي له څه شننې، تحليل او منطقي جاج پرته ورته د لمر په څېر ثابت حقايق ښکاري.

لنډه دا چې زموږ د عامه مالوماتو دا سرچينه نه سم افراد روزلای شي او نه د ټولنيز حالت په بدلون کې مثبت رول لري، له همدې امله بايد موږ له دې لارې تر لاسه کړي ټول مالومات يو ځل بيا له سره وارزوو او کره وناکره يې سره بېل کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴) ملګري او د ناستې - پاستې وګړي

انساني ذهن ته د مالوماتو رسېدو يوه بله مهمه منبع د ناستې–پاستې وګړي، د مجلس ياران، نژدې ملګري او هغه کسان دي چې سړی ورسره په عمومي غونډو کې مخ کېږي. که څه هم د عمومي چاپېريال او يا او سېدو د سيمې په مقوله کې يې هم داخل بللای شو، خو ځانګړې يادونې ته يې له دې امله اړتيا ده چې دوی پر شخصيت جوړونه ځانګړی اغيز لري او هر سړی د هغوی په وسيله تر لاسه کوونکو مالوماتو ته خاص ارزښت ورکوي. په تېره د هغو کسانو خبرې، نظريات او مالومات چې يو چا ته نژدې ملګري ښکاري او تر ځان يې خبردار او پوه هم ګڼي.

له دا ډول کسانو سره منطقي تعامل هغه مهال لا هم حساس پړاو ته رسېږي چې د ناستې–پاستې کسان يو ډول لوړ حيثيت ولري. مثلاً : د دوديزې ټولنې مشران، ديني روحانيون، لوستي کسان، استادان او داسي نور د نفوذ خاوندان وي. زموږ ذهنونه د هغوی خبرې له څه تحليل پرته مني او هر ډول وينا يې رښتني ګڼي. د ناستې–پاستې کسان که له يوې خوا زموږ پر سلوکي چلند اغيز کوي له بلې خوا د هغوی په وسيله راته ورانديز کېدونکي مالومات په دې وجه کره ګڼو چې له دوی څخه د ناسمو مالوماتو د بيان تمه نه لرو.

په وروسته پاتو ټولنو کې له همدې طريقې تر لاسه کېدونکي مالومات د هر سړي علمي او عملي دريځ ټاکي. په دې مانا چې زموږ د ټولنې اکثر وګړي د نورو مالوماتي منابعو تر څنګ د ناستې–پاستې او شناخت له کړيو هم په علمي او عملي ډګر کې ډېر داسي مواد تر لاسه کوي چې دويم ځل تحليل او بيا ارزونې ته يې اړتيا نه ويني. حال دا چې له دې لارې تر لاسه کېدونکي مالومات تل کره نه وي بلکې د خامو موادو په څېر تصفيې او چاڼ ته اړتيا لري. مګر څرنګه چې په موږ کې د تحليل او منطقي غور ماده د بېلابېلو علتونو پر بنسټ شتون نه لري، له همدې کبله له خپلو هر ډول اړوندو کسانو تر لاسه کېدونکي مالومات کره ګڼو او ډېر لږ داسي پېښېږي چې پر هغو شکمن شو او يا يې د نقد اړتيا احساس کړو.

څرنګه چې زموږ په ټولنه کې وزګارتيا هم زياته ده له همدې کبله ګڼ وګړي خپل وخت پر مجلسونو تېروي، په تېره بيا په کليوالو سيمو کې خو د ژمي پر مهال ټول وخت د شپې اوورځې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګڼ کسان هم په مسجد او هم په کوټو یا حجرو کې په خبرو، ټوکو-ټکالو او بانډارونو اخته وي.دوی د خبرو اترو پر مهال له یو-بل سره داسي مالومات تبادله کوي چې ډېری یې بې بنسټه وي، خو دوی ته کره ښکاري. له همدې ځایه اکثر وخت خپل فکري مسیر ټاکي، ټولنیز دریځ خپلوي او ټولو خلګو ته په هغو عینکو کې ګوري چې همدلته یې پر سترګو کړې دي.

د کلیـو، جهالـت، وروسـته پاتیـوالي، محرومیـت، دینـي، ټولنیـز او کولتـوري محدودیت او لنډ دید ګډ ذهنیت له همدې ځایه سرچینه اخلي او په خپل فرهنګي رنګ کې داسي رنګېږي چې د علم، پرمختګ او متمدنو ژوند پـه وړاندي د جدي خنډ او ګـواښ بڼـه خپلوي. تنګ نظري، نه زغم، له ماډرنتوب سره دښمني، د نورو قومونو او ملتونو په وړاندي د بدبیني او د عصر له غوښتنو سره د ځان نه عیارولو مرتجع افکار د بې سواده ټولنې د وګړو تر منځ له ناستې-پاستې سره نور هم ټینګېږي او دوی د خپلې ټولنې لپاره دا هر ډول وژونکي عناصر د فطرت او مسلط کولتوري او مذهبي فکر غوښتنه ګڼي.

د ناستې-پاستې پر مهال د یوې ټولنې وګړي خپل هغه مالومات له یو-بل سره شریکوي او په ګډه یې شاربي چې هر سړي له نورو بېلابېلو سرچینو تر لاسه کړي دي. څرنګه چې د هغوی وړاندي کړي مالومات په دې شریک مجلس کې په یو نه یو ډول د تحلیل او یا په اصطلاح د بیا کتنې تر پروسې تېرېږي له همدې کبله د پخوا په پرتله نور اعتبار پیدا کوي او اړوند کسان فکر کوي چې دې مالوماتو د تایید لپاره د نورو هوکړه او موافقه هم تر لاسه کړې ده. کله چې د افغاني ټولنې په څېر په یوه وروسته پاتې ټولنه کې هر سړی خپل مالومات او افکار سل په سل کې کره ګڼي له همدې امله که کوم خبر کس د معیار او صولو په رڼا کې د هغوی پر ځینو نظرونو اویا خبرو نقد وکړي نو دوی هغه ته د دښمن په سترګه ګوري، کرکه ترې کوي او هڅه یې دا وي چې د ټولنې له فکري مستوا سره په سمه ټاپه یې تورن کړي.

په موږ کې لویه ستونزه له همدې ځایه راولاړېږي چې د خپلې ناستې-پاستې له کسانو او نورو ډېرو منابعو مو مالومات تر لاسه کړي خو ډېر وختونه مو پرې دویم ځل بې پرې غور نه دی کړی. د حقیقت غوښتونکي انسان چلند باید دا وي چې پر خپلو ټولو زړو افکارو یو ځل بیا کتنه وکړي، پرې شکمن شي، ویې ننګوي او د علمي اصولو په رڼا کې یې کره خپل او ناکره یې رد کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه ډول چلند هغه مهال لا خطرناک شکل خپلوي چې په ټولنه کې مرکزي حکومت وجود ونه لري، جګړه وي، ټولنه د نورو له فکري او فرهنګي یرغل سره مخ وي او د ایډیالوژیکي وارداتو لپاره میدان پرانیستی وي، ځکه پردي پال عناصر د ځینو ارزښتونو د له منځه تلو او فکري ومذهبي ساتنې په نوم د دا ډول وګړو له ساده ذهنیت، محدود فکر او کم درک څخه خورا ناوړه ګټه اخلي. هغوی د ملي فکر پر ځای په داسې خیالي ایډیالوژیو اخته وي چې د جنون تر کچې احساسات یې بدرګه کوي. په افغانستان کې ډېری فکري، دیني او کولتوري ستونزې له همدې ځایه راولاړې شوې چې دښمنانو د مالوماتو وړاندې کولو دا منبع په خپله ګټه کارولې، ساده وګړي یې د خپلو تبلیغاتو تر تاثیر لاندې راوستي او دوی ته یې د مذهب په نوم داسې عقیده ورپیچکاري کړې چې د زهرجن مار په څېر هر څوک په نیښ وهي.

زموږ ټولنه به هغه مهال د ارام سا واخلي چې مرکزي دولت تر لویو ښارونو د هغو کلیو الو او وروسته پاتو سیمو د ذهن جوړولو او ملي کولو ته توجو واړوي چې تل یې ملت او هیواد په بدمرغیو اخته کړي او زموږ قسم خوړلي دښمنان پکې ژورې ریښې او بې شمېره ځالې لري. د دولت تر څنګ د دین، ملت او هیواد خواخوږي او ویښ وګړي، لوستي کسان، علمي ادارې، رسنۍ، ملي ګوندونه، اشخاص، شاعران او لیکوالان هم مکلف دي چې د هغوی په ذهني جوړونه او فکري رغونه کې د خپل وس په اندازه ونډه واخلي چې دا یې احسان نه بلکې یو هر اړخیز مکلفیت دی.

۵) مطبوعات

په معاصره نړۍ کې مطبوعات د فکر او ذهنیت په مثبت یا منفي بدلون کې ژور اغېز لري. نن د نړۍ په ګوټ-ګوټ کې خلک د معلوماتو د تر لاسه کولو لپاره مختلفې تصویري، رغیزې، چاپي او انلاین رسنۍ د دې لپاره ویني، اوري، لولي او ګوري چې د ژوند له بېلابېلو څانګو سره تړلي معلومات تر لاسه کړي، په نویو پرمختګونو خبر شي، زاړه جریانونه تعقیب کړي او په مجموع کې د خپلې خوښې او اړتیا مواد تر لاسه کړي.

په افغاني ټولنه کې هم له ښاره نیولې تر کلي پورې ډېری خلک له رسنیو سره روږد دي په تېره راډیو او بیا ټلویزیون ډېر مینه وال لري. مګر پوښتنه دا ده چې زموږ رسنۍ خپلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوربدونکو، لیدونکو او لوستونکو ته څه ډول مواد وړاندې کوي؟. ایا د مثبت بدلون په اړین یون کې برخه اخیستی شي یا په بل عبارت موږ یې د خپل هیواد او ملت لپاره ګټور بللای شو؟

که موږ د خپلې ټولنې مطبوعات تعقیب کړو نو دې ډول پوښتنو ته-به په خپله ځواب ومومو. زموږ د ډېری مطبوعاتو لویه ستونزه دا ده چې د هیواد او خلکو د ګټو پر ځای د هغو ډلو ګټو ته کار کوي چې د دوی مالي ملاتړ کوي. دلته ازاد او خپلواک مطبوعات ډېر کم دي. ډېری رسنۍ د بېلابېلو مغرضو کړیو له لوري تمولېږي چې زموږ په هیواد کې ځانګړي اهداف لري. دولتي مطبوعات تش په نوم مطبوعات دي ځکه نه د خلکو ذوق خړوبولای شي او نه یې هم کیفیت معیاري دی. که د دولتي راډیوګانو، ټلویزونو او انلاین یا چاپي خپرونو نشرات تعقیب کړئ نو له مطبوعاتو به مو خوا وګرزي تر وخت تېر سولیدلي خبرونه، کلیشه یي پروګرامونه او یوازې د خاصو کسانو ستاینې وي. نور هیڅ داسې څه نه لري چې خپل مخاطبین له ځان سره بوخت وساتي.

سره له دې چې مطبوعات د ذهنیت او فکر په جوړولو کې خورا غښتلی رول لري، مګر له بده مرغه زموږ حکومت تر اوسه د فکر رغونې ته چندان پام نه دی کړی. دا مهال مطبوعاتي بهیر یا د ترهګرو کړیو په لاس کې دی او یا د مغرضو بهرنیو حلقو تر تاثیر لاندې دی چې هر یو پر خپل وار د خلکو د ذهنیت په تخریب کې خپل رول لوبوي. ترهګرو د خپلو تبلیغاتو چینلونه کلیو او بانډو ته رسولي د ویډیوګانو، اډیوګانو او نورو وسایلو له لارې یې د دولت مشروعیت له جدي ننګونې سره مخ کړی. وروسته پاتی کلتور ورته د دین په اصلي بڼه تعبیروي، ځوانان له زده کړو راګرزوي، د خلکو په ذهن کې د کرکې او تعصب تخمونه کري، له ښار، زده کړو، معاصرو سیاسي، ټولنیزو او فکري مقولو سره یې دښمنی ته هڅوي، له نوري نړۍ سره اړیکې ورته په کفر تعبیروي، د علم، ساینس او ټېنکالوژۍ پرمختګ په ناروا تعبیروي او صنفي تبعیض ته یې هڅوي. د بهرنیو مغرضو کړیو په دام کې ښکېل مطبوعات بیا ملي وحدت ته زیان اړوي، ملي ویاړونه مسخره کوي، قومي، نژادي، ژبني او سمتي تعصبونه خپروي او هڅه یې دا وي چې د مختلفو حساسیتونو په پارولو سره زموږ د خلکو تر منځ د زرګونو کلونو موجود ملي وحدت دړې-وړې کړي.

کلتوري پرمختګ، انساني ارزښتونه، زده کړه، د ناخوالو راپورته کول، د ذوقونو روزنه، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړۍ له لروبر څخه په مشتبو بدلونونو د خلکو خبرول، د معياري انتقادي تفکر وده، د علمي، فکري، ټولنيزو بحثونو مطرح کول او په مجموع کې د پراخ او هراړخيز علمي–فکري بهير رهبري هغه موارد دي چې رسنۍ پکښې جوت رول لوبولای شي. مګر زموږ رسنۍ يا ملي تخريب ته ملا تړي او يا تر وخت پر تېرو شويو موضوعاتو شخوند وهي. همدا وجه ده چې د معلوماتو تر لاسه کولو دا سرچينه هم دومره ګټوره نه ده. ځيرک مخاطبين کولای شي چې د دې سرچينې کره او کوټه سره بېل کړي، د چا چې د شعور او پوهې کچه ټيټه وي هغوی بيا د دې سرچينې د ناسمو مالوماتو په لومه کې ښکېلېږي او له دې لارې جوړ شوی فکر يې د ټولنې او هيواد لپاره زيانونه او انځيني وختونه اجتماعي ټکرونه پيښوي.

د زده کړو مرکزونه

د زده کړو له مرکزونو خو نو تمه دا ده چې بايد يوې ټولنې ته داسې روزل شوي انسانان وړاندې کړي چې له مهارت سره–سره په فکري او ذهني ډول له نورو بې سوادو انسانانو سره پوره توپير ولري. په علمي مرکزونو کې روزل شوی انسان بايد د پوهې تږی وي، هره مفکوره او نظريه د منطق په تله وتلي، بشري ارزښتونه، انساني کرامت، ټولنيز پرمختګ، سوله، هيواد پالنه، بشري همدردي، پوهه، د پوهې مرکزونه او منطق تر هر څه ورته محترم وي.

د زده کړو مرکزونه د علم او معلوماتو د تر لاسه کولو هغه سرچينه ده چې په کلي ډول ورڅخه د کره، معياري او سنجول شويو افکارو تمه کېږي، ځکه دا د علم، پلټنې، تحقيق، منطق او استدلال ځای دی. دلته اشخاص تر نقد لوړ نه ګڼل کېږي. دلته تجربه او منطق يوازيني معيارونه دي چې هر د چا نظر او فکر تلي، کوټه يې ردوي او کره يې مني. په دې ځای کې روزل کېدونکو کسانو ته بايد يوازې دا ورښودل شي چې هيڅ نظر او فکر نه مقدس دی او نه هم تر نقد لوړ بلکې د علم په لټه راوتلی کس بايد پر هر څه شک وکړي، هر پخواني فکر، نظر او دريځ ته دې د شک په نظر وګوري، هيڅ مقوله او مفکوره دې له دې امله نه مني چې يا ډېرو خلکو منلې او يا ډېر ستر شخصيت تاييد کړې ده، ځکه د علم په نړۍ کې ډېر اشخاص او ستر نومونه هيڅ ارزښت نه لري. علم يوازې تجربې او منطق ته ارزښت ورکوي او يوازې همدې دوو شيانو ته وفادار دی له دې پرته په دې پراخو کايناتو کې له هيچا سره نه لېوالتيا لري او نه وفا.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مګر زموږ په علمي مرکزونو کې بیا حالت داسې نه دی. دلته خو اول استادان هر څه په زور درباندې مني. د علمي مرکزونو ښوونکې له نقد، پوښتنې، ولې او څنګه څخه سخت په ډار کې دي. دوی هغه څه درته وایي چې په کتاب کې راغلي وي، له نورو یې اوریدلي وي او یا دوی درباندې پوهېږي. کله چې استاد تدریس کوي شاګردان باید د ده له لوري پر وړاندې کیدونکو معلوماتو هیڅ شک ونه کړي، ټول و مني او که چا د پوښتنې جرأت وکړ نو اول خو ځواب نه ورکول کېږي او که ځواب ورکړي نو پر ځواب بیرته دویم ځل نقد کفر دی. زموږ په علمي مرکزونو کې د زړو مقولو، مسئلو، فکرونو او نظرونو منل اصل علم ګڼل کېږي. ډېر کم خلک زړو فکرونو، نظرونو او مسایلو ته د شک په نظر ګوري او ډېر کم کسان د دې اړتیا احساسوي چې په فکري، ټولنیز او فلسفي ډګر کې د پخوانیو نظرونو باید یو ځل بیا کتنه وشي، ځکه علم یو نه تمېدونکی روان بهیر دی چې هر وخت وده کوي، هر وروسته راتلونکی د پخوانیو نظریو جاج اخلي، تېروتنه یې سموي، نوې دریځې پرانیزي، تابو ګانې ماتوي، ممنوعه سیمو ته سر ورښکاروي او نوي افکار راوړي چې د علمي معیارونو په رڼا کې یې کوټه او کره معلوم شي. که څوک د نوري نړۍ له علمي، فکري، فلسفي او تخنیکي پرمختګونو ګټه اخلي، نوي افکار مطالعه کوي، معقول اړخ یې مني او د نویو علمي معیارونو په رڼا کې د خپلې ټولنې پر حاکم فکر نقد کوي. خو زموږ د علمي مرکزونو مدیران او استادان یې په یوه او بل نوم تورنوي، کله یې تکفیروي، کله یې د نورو ګوډاګی ګڼي او کله یې بیا د مرګ فتوا ورکوي چې له همدې امله زموږ ټولنیز شعور لا هم د تېرو وختونو په تیارو کې پاتې دی او ډېر داسې افکار او مسایل مني چې دا مهال د پرمختللو ټولنو لپاره یوه ټوکه او مسخره ښکاري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلامي نړۍ په علمي مرکزونو کي فکري جمود

د اسلامي نړۍ په لر او بر کي تر اوسه هم علمي مرکزونه هغه حد ته-نه دي رسيدلي چي خپل زده کوونکي ازاد فکر، پوښتني او د نقد دريځ ته راوبولي. په تيره د مذهبي زده کړو سيستم خو تقليد، د پخوانيو رووند اطاعت او د ماهيت پر ځاى د الفاظو پيروي ديني لارښوونه بولي او ان په ځينو فقهي کتابونو کي پر اجتهاد بنديز لګول شوى دى.

تفکر، پر مسايلو غور، زړو خبرو ته د شک په سترګه کتل او د نويو اندونو وړاندي کول اصل علم دى ځکه تقليد او پر پخوانۍ لاره تګ د عالمانو کار نه دى، عالم تل په نويو خبرو پسي ګرزي، زړې لارې تر نقد لاندي نيسي، پر زړو فکرونو شک کوي، د علمي تجربو په رڼا کي پخوانۍ مقولې او فکرونه ارزوي او په مجموع کي د نورو په لاسته راوړنو قناعت نه کوي بلکي غواړي د علم په نه تم کيدونکي تکاملي پروسه کي دى هم ونډه واخلي او راتلونکو نسلونو ته د لا پرمختګ زمينه برابره کړي، مګر د اسلامي نړۍ په علمي مرکزونو کي هڅه دا ده چي زده کوونکي پر پخوانيو مسايلو شخوند ووهي، د تېر وخت مقولې يادې کړي، زاړه نظرونه بيا-بيا ولولي او همداسي زاړه يې پر بېدې ځکه ذهنيت دا دى چي د دين او دنيا کاميابي د اسلامي نړۍ لومړني حالت (ياني د رسول الله وخت ته) په ستنېدو کي ده. مسلمانان هره نوې پديده، مفکوره او نوښت د سنت، بدعت او شرک په نوم ردوي او په وړاندي يې مقابله کوي.

د تقليد او زوړپالنې فکر داسي جمود رامنځته کړى چي د اسلامي نړۍ په لروبر کي موږ د هيڅ ډول نوي پرمختګ شاهدان نه يو او دا مهال مسلمانان د مساحت او نفوس له پراختيا سره-سره د علم په ډګر کي تر بل هر ملت وروسته پاتي دي. ځوروونکې لا دا ده چي د تقليد او زوړ پالنې دې تګلارې مسلمانان پر کور دننه داسي سره ويشلي چي د وړو او لويو ډلو شمېر يې تر زرګونو اوړي. همدغه حالت له هرې ډلې سره دا ذهنيت پيدا کړى چي حق صرف له دوى سره دى او نور بايد د دوى دريځ ومني. د نه منلو په صورت کي هره ډله د خپلې مخالفې ډلې په وړاندي د جګړې، کرکې او خشونت اعلان کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که کوم څوک د زړو مقولو او فکرونو پر ځای نوې خبره کوي، نوی نظر وړاندي کوي او غواړي په علمي-فکري چاپیریال کي د وخت له غوښتنې سره سم فکرونه او نوښتونه رامنځته کړي نو هغه د زندیق، مبتدع او غرب پال په نوم له پراخي تولنیزې کرکې سره مخ کېږي چي یا به تښتي او یا به د دوی مني. همدغه وجه ده چي مسلمانان د ساینس او ټیکنالوژۍ په ډګر کي هیڅ ډول لاسته راوړنه نه لري او د مذهبي زده کړو بهیر یې اوس هم د امویانو، عباسیانو او عثمانیانو د وخت د هغې فقهې په مقولو او فکرونو ډک دی چي د مسلمانانو په لاسبري چاپیریال کي د اسلامي نړۍ فقهاوو د خپل فردي اجتهاد پر بنسټ لیکلي وو او نړۍ یې د خپل مذهبي تبعیض له مخې پر دار الاسلام او دار الحرب ویشلې وه. ځکه هغه مهال مسلمانانو د نړۍ په کچه پراخ تمدن درلود او ځانونه یې د نوري نړۍ د ملتونو په پرتله خیر الامت، وسط الامت او تر ټول جهان غوره ګڼل له همدې امله یې سیاسي، ټولنیز، قضایي، اقتصادي او فکري سیستمونه داسي عیار کړي وو چي مسلمانان پکښي په هر حال لوړ او نور ملتونه د دوی تر حاکمیت لاندي ګڼل شوي وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زغم کلتور اړتیا او پیاوړتیا

په هره انساني ټولنه کې د ډول-ډول طبیعي پدیدو ترڅنګ مختلف فکرونه، ژبې، عقاید، دودونه، جوړښتونه، نظریات، ارزښتونه او فرهنګونه شته چې ځینې یې پراخېږي، ځینې یې په یوه خاصه دایره کې محدود وي او یو شمېر یې د وخت په تېرېدو له منځه ځي، مګر هیڅوک نه شي کولای د ژوند په چارو کې د دې رنګارنګۍ مخه ونیسي. سره له دې چې تنوع د طبیعت یوه برخه ده او ختمول یې هیڅ امکان نه لري خو بیا هم کله-کله یو شمېر اشخاص/ډلې غواړي نور انسانان داسې فکر، عمل، د ژوند کولو سبک او ټولنیز جوړښت ته وهڅوي چې دوی یې غواړي، دا ولې؟ ځکه چې دغه ډول اشخاص/ډلې د زغم له کلتور سره نه وي اشنا او د مخالف منلو فرهنګ نه پېژني. په حقیقت کې زغم د سولې، مینې، ګډ ژوند، پرمختګ، ټولنیز او فردي سکون، ټولنیز امن، ارزښتونو د بقا او په مجموع کې د انسانانو د سوکاله ژوند اساس دی. په کومه ټولنه کې چې زغم نه وي هلته کرکه، بدبیني، دښمني، تعصب، تبعیض، قانون ماتونه او ورانۍ وده کوي او د یو هر اړخیز تعبیر په توګه ویلای شو چې زغم یاني په هر حالت کې د بل چا ژوند او شخصیت ته ارزښت ورکول.

د نه زغم او تشدد په اړه وتلی پاکستاني لیکوال سکندر خان بلوچ لیکلي: د زغم نه شتون یو داسې ذهني حالت دی چې د هغه له مخې یو کس هر څه، هر انسان او هرې پېښې ته صرف له یوه اړخه ګوري او یوازې ځان پر سمه ګڼي چې دا حالت بالاخره وده کوي او په دې ناروغۍ اخته شخص د خپل ځان، خپلو عقایدو او نظریاتو خلاف هر مخالف کس پر باطله یا کافر ګڼي او قتل یې غوره ګام یا ثواب بولي.

سره له دې چې په فردي ژوند کې انسانان د ژوند له پیله د خپل فکر او سلوک پر اساس د زغم له مفهوم او مصداق سره اشنا وو او اوس هم ورڅخه کار اخلي خو زغم د یوې ټولنیزې-فلسفي مقولې په توګه په اروپا کې د رنسانس تر دورې وروسته دود شو. په دې اړه یو عرب لیکوال ډاکټر حسن عزوزي لیکي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

" لقد ترجمت لفظة «Tolérance» عربيا إلى «التسـامح»، ومـع ذلك لابد من الإقرار بأن المفهوم يعتبر وليد حركة الإصلاح الديني الأوروبي، حيث نشأ عن تغير في الذهنية ناتج عن علاقة جديدة هي علاقة الاعتراف المتبادل بين مختلف القوى التي استمر صراعها خلال الحروب الدينية الأوروبية.

د انګليسي Tolérance په عربي کې په تسامح (زغم) ژباړل شوی. خو بايد ومنو چې دا مقوله په اروپا کې د ديني سمون زېږنده ده او هغه مهال راوټوکېده چې د اروپا په ديني جګړو کې د مختلفو متخاصمو قواوو تر منځ نوې اړيکه ومنل شوه او ذهنيت تغيير وکړ."

نومورې يو بل ځای د زغم يا تسامح په اړه کاږي:

" يسجل مفهوم التسامح حضوره في عمق التجربة الإنسانية من خلال مختلف الآداب الفكرية للأديان السماوية والوضعية على السواء. وقد عرفت الحضارات الإنسانية مفهوم التسامح كواحد من المفاهيم التي تندرج في إطار حقوق الإنسان مقابلا لمفاهيم العنف والتعصب واللاتسامح.

د اسماني او بشري اديانو د بېلابېلو فکري ادابو له لاري د زغم مفهوم د انساني تجربې په عمق کې ځای لري او انساني ټولنې د بشري حقوقو په ډګر کې زغم د تشدد، تعصب او نه زغم د يوه مقابل مفهوم په توګه پېژني."

د ښاغلي عزوزي څرګندونو ته پام ويلای شو چې د زغم نه شتون په حقيقت کې د تشدد، تعصب او شخړو د رامنځته کېدو سبب ګرزي. اوس پوښتنه دا ده چې په يوه ټولنه کې زغم ولې له منځه ځي؟ ياني هغه کوم علتونه دي چې زغم له منځه وړي او څرنګه کولای شو چې د ژوند په مختلفو فکري، علمي، فرهنګي،مذهبي، ټولنيزو او سياسي ډګرونو کې د زغم کلتور ته وده ورکړو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زغم د له منځه تلو عوامل: بي سوادي

نالوستي وګړي تر ډېره د زغم له تشې سره مخ وي، ځکه دوی د ژوند په چارو کې ډېر محدود فکر کوي او داسې انګېري چې کوم څه دوی ته ښه ښکاري او یا یې دی کوي هغه باید نور هم ورسره ومني. له بلې خوا په نالوستې ټولنه کې د روزنې او پالنې داسې بنسټونه، مراکز او اشخاص نه وي چې خلکو ته د نړۍ په کچه د ګڼو افکارو، کړنو، دودونو، ارزښتونو او ډول-ډول فکري، مذهبي، سیاسي او ټولنیزو جوړښتونو په اړه معلومات ورکړي. په نالوستې ټولنه کې هر ډول مروج فکرونه، ارزښتونه، اخلاق، جوړښتونه او عملونه وروستي ګڼل کېږي او مفکوره دا وي چې له دې پرته بل هر ډول دود، عمل او فکر باید رد شي ځکه همدا حقیقت دی له دې پرته بل هیڅ حقیقت نه شته. که څوک زموږ د فکر، عمل او حاکم چاپېریال مخالفت کوي هغه په حقیقت کې زموږ د ښمن دی او باید له منځه یووړل شي. مطلب دا چې نالوستي وګړي په هرڅه کې انحصاري فکر لري او د مخالف منلو له کلتور سره نه وي اشنا. همدا وجه ده چې په نالوستو ټولنو کې فکري، اخلاقي او عملي بدلون له سختو ننګونو سره مخ وي او یوازې هغه مهال امکان لري چې وګړي زده کړه وکړي، له نورو نړۍ سره اړیکه پیدا کړي او په دې پوه شي چې د ځمکې پر مخ ټول انسانان یو ډول نه دي بلکې د طبیعي تنوع تر څنګ یې فکرونه او عملونه هم جلا دي.

فقر

د انسانانو تر منځ ډېری شخړې اقتصادي جرړې لري. په یوه ټولنه کې د مادي سرچینو ناسم ویش او طبقاتي توپیر د کرکې او دښمنۍ سبب ګرزي چې له کبله یې د یو-بل زغمل او منل له منځه ځي. د نړۍ په کچه د لویو او وړو جګړو او شخړو یوه غوښنه برخه د اقتصادي ګټو پر سر وه/ده چې په راتلونکې کې یې هم امکانات کم نه دي او موږ یې اوس هم شاهدان یو. سره له دې چې پلمې او بهانې به بیلې وي خو که سړی د مسایلو ژورو ته کوز شي نو بیا خبره د مادي امتیازاتو او مالي منابعو وي. فقر ځیلې ټولنه د خپلو اړتیاوو د پوره کولو لپاره په ډېره اسانۍ دې ته چمتو کېږي چې د بل په وړاندې ودرېږي او د یو بل چینل له خوا د ډېر عادي امتیاز په تر لاسه کولو په ټولنه کې شخړو، لانجو او تشدد ته لمن ووهي. زموږ په هیواد کې له څو لسیزو روان تاو تریخوالی او تشدد هم تر ډېره له فقر او بیوزلۍ سره تړاو لري ځکه افغانان تر اوسه ملي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګټو ته ژمن نه دي او د خپلو ډېرو لومړنيو اړتياوو د نه پوره کېدو له کبله لا هم د دوی په ذهن کي ملت، هيواد او ملي ګټې ځای نه لري او په ارزښت يې نه پوهېږي. د همدې مادي اړتيا له کبله يې ګټې غرضي او مرضي کړې، د خپلو ناولو موخو لپاره کله د ملي او کله هم د مذهبي مقولو په نوم د هيواد، ملت او بشريت پر ضد کاروي چي له کبله يې کرکه، نفرت، دښمني، تشدد او ډول-ډول تعصبونه وده کوي، مذهبي، فرهنګي او سياسي زغم له منځه ځي او په ټولنه کي د خشونت او افراطيت مقولې، کليشه يي فکرونه، له کرکې ډک زړونه او افراطيت ډېرېږي. په حقيقت کي د مالي منابعو او اړتياوو د پوره کولو پر سر شخړې د زغم په له منځه وړلو انسانان قتل، جرم او جنايت ته هڅوي چي بيا ناروا ګټې او نامشروع اقتصاد په يو عادت بدلېږي چي له منځه وړل يې ډېر کار غواړي.

د روزنې او ښوونې ناسم چاپيريال

کله چي د يوې ټولنې/هيواد روزنيز سيستم معياري او پر بشري اصولو برابر نه وي نو له هغه ځايه ټولنې ته وړاندي کېدونکي کسان هم د نه زغم او کرکې په ناروغی اخته کېږي. د ځينو ټولنو بېلابېل فکري جريانونه، ټولنيز جوړښتونه او سياسي بهيرونه داسي وي چي د خپل اغېز په ساحه کي د نورو پر خلاف کرکه او نفرت شيندي، د خپل نفوذ په ذهني او عيني ساحه کي هڅه کوي چي د خشونت، تنګ نظرۍ او مختلفو تعصبونو تخمونه وکري او له دې لاري خپلو موخو ته ورسېږي. د دوی روزنيز او ښوونيز بنسټونه او مرکزونه د بشري منطقي اصولو پر ځای ځانګړي قومي، سمتي، ژبني او مذهبي نفرتونه پالي. په دغسي روزنيز او ښوونيز چاپيريال کي تربيه شوي افراد هم زغم نه لري او د مخالف منلو له فرهنګ څخه په شعوري ډول کرکه کوي، ځکه دوی ته له نورو څخه کرکه د يوه رښتيني حقيقت په توګه ور ښودل شوې وي او نه پالل يې ورته جرم يا د خپلو ګټو بايلل ښکاري.

د کرکې او نه زغم خپرولو له دې ميتود څخه تر ډېره د وروسته پاتو ټولنو فکري، قومي او مذهبي بهيرونه کار اخلي او خپلو کسانو ته داسي تلقين ورکوي چي د فکر او نژاد له ځانګړې دايرې بهر هيڅوک بايد و نه زغمي. که يې توان وي، هغه دي له منځه يوسي او که يې د له منځه وړلو توان نه لري نو پر خلاف دي يې د کرکې تبليغ وکړي چي دغه ډول ذهنيت په ټولنو کي سوله، مينه، ارام ژوند او له فکري، قومي، ژبنيو او جغرافيي توپيرونو سره-سره د ګډ ژوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګ ته زيان رسوي چي بالاخره يو پراخ بشري ناورين رامنځته کوي او د شخړو يو نه ختمېدونکي بهير پيلېږي. په دې برخه کي د کور چاپيريال هم داخلولای شو ځکه کورني چاپيريال هم د وګړو د تربيې او روزنې يو ډېر بنسټيز سيستم دی. په ځينو کورنيو کي د روزنې او پالنې طريقه پر خشونت، وهلو، ترټلو او د ماشومانو د مشروع اړتياوو پر نه پوره کولو ولاړه وي چي په همدغه چاپيريال کي روزل شوي کسان د کرکې، حقارت او تشدد له ذهنيت سره ټولنې ته ورځي او د نه زغم په سخت رواني حالت اخته وي.

قومي، مذهبي او جنسي توپيرونه او تعصبات

د ځانګړي نژاد، مذهب او جنس پر اساس د امتيازاتو تر لاسه کولو فکر هم د نه زغم لامل ګرزي چي هر يو يې پر خپل ځای د زغم، مينې، له نظري اختلاف سره-سره د ګډ ژوند فرهنګ او د بل منلو دود ته نه جبيره کيدونکي زيان اړوي. د نړۍ په تاريخ کي د مذهب او نژاد پر بنسټ بې شمېره جګړې شوي دي او لا هم دوام لري. جنسي يا صنفي تبعيض هم په انساني ټولنه کي زغم يا برداشت له منځه وړي او يو ځانګړی صنف د ژوند په ټولو چارو کي خپل برلاسی يو منل شوی حق ګڼي. د ښځو په وړاندي د تاوتريخوالي بېلابېل ډولونه له همدغسي فکر څخه سرچينه اخلي او علت يې دا دی چي په نر واکه ټولنه کي نارينه ځانونه د ښځو د شخصيت مالکان ګڼي او داسي انګېري چي ښځه يو محکوم موجود دی چي تل بايد د نارينه اطاعت وکړي، د هغه په خدمت کي وي او نران چي ورته کومه لارښاکي پر هغه ولاړه شي. پر همدې اساس چي کله يو شمېر ميرمنې غواړي دغه حالت له منځه يوسي، يا خپل بشري حق وغواړي او يا د تېروتني له مخې د نارينه د خوښي مخالفت وکړي نو نران تاوتريخوالي ته لاس اچوي، ښځې ډبوي، ترټي او ان وژني چي دغه ډول ذهنيت هم ممکن د ځينو مذهبي تعبيرونو او فرهنګي ادبياتو کي ريښه ولري.

له بده مرغه زموږ مروج مذهبي ادبيات او فرهنګ په مستقيم او غير مستقم ډول مذهبي او نژداي توپيرونه او تعصبونو ته لمن وهي او خلکو ته داسي ذهنيت ورکوي چي دغه ډول توپيرونه او تعصبونه پالل زموږ په ګټه دي او يا د مذهب غوښتنه ده. جنسي تبعيض هم له يادو دوو سرچينو الهام اخلي او په دغسي چاپيريال کي اوسيدونکي کسان پر دې تبعيض پوخ باور لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوږده جګړه

که څه هم جګړه په خپله د نه زغم له امله رامنځته کیږي خو په کومه ټولنه کي چي اوږدې جګړې دوام وکړي هلته د کرکې، مختلفو تعصبونو، تشدد او خشونت داسي فضا او ذهنيت رامنځته کیږي چي د زغم، برداشت، بل منلو او مخالف نظر د تحمل ټول امکانات له منځه وړي او د دغسي جنګ ځیلو ټولنو وګړي دومره توند وي چي د خپل مخالف قتل، ترټل، وهل او ځورول ورته ډېر اسانه او ساده کار ښکاري بلکي قتل او خشونت په یو عام فرهنګ بدل شي. جګړه چي د هرې موخې لپاره وي نو پر پراخو مادي زیانونو سربېره د انسان پر ذهن او روان داسي اغېز کوي چي د تسامح او زغم له دایرې یې د وحشت او دهشت نړۍ ته بیایي او د مخالفت د منلو فرهنګ سخت ځپي.

وچ طبعي محيط

طبيعي محيط هم تر یوه حده د نه زغم په دودولو کي رول لري. د کومو هیوادونو طبعي اقلیم چي مناسبه هوا او شین محیط لري د هغو ځایونو خلک تر ډېره نرم، خندان، خوشاله او د نورو زغمونکي وي. مګر په کومو هیوادونو کي چي طبیعي محیط وچ، سپېره، ښوی ډاګ، بې ځنګله ډبرین غرونه وي او د ژوند لپاره طبیعي مناسب زرغون چاپیریال ونه لري، د هغو هیوادونو او سیدونکي سخت مزاج لري، توند وي او مخالفت نه شي زغملای.

د زغم دودولو لاري چارې: کورنۍ

تر هر څه لومړی باید د یوې کورنۍ مشران خپلو ماشومانو ته د صبر، زغم او حوصلې روزنه ورکړي، تر خپل منځ چي د چارو په ترسره کولو کي تفاهم، حوصله او همغږي ولري، د یو-بل نظر او شخصیت ته احترام وکړي، د ستونزو پر مهال خشونت ونه کړي او یوازي په خبرو یې حل کړي. همدراز د هر چا شخصیت ته په درنه سترګه وګوري. د ماشومانو د ویرولو، ډبولو، تحقیر او محرومیت کلتور پای ته ورسوي، د هغوی مشروع او منطقي اړتیاوې پوره کړي، پوښتنو ته یې په مینه ځواب ووایي او د محبت و صمیمت په فضا کي یې لوی کړي. د نه زغم ذهنیت د کورنۍ له ناسم چاپیریال سره ډېره ژوره اړیکه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښوونې او روزنې معياري کول

پر معياري اصولو برابر ښوونيز او روزنيز سيستم کولای شي چې د زغم په ترويج کې د پام وړ مرسته وکړي. په کومو هيوادونو کې چې د ښوونې او روزنې سيستم پر منطقي او بشري اصولو برابر دی هلته د رنګ، نژاد، مذهب، سمت او ژبې په نوم کرکه او تعصب ډېر کم دی او په ملي مسايلو کې چندان رول نه شي لوبولای مګر د دې برعکس چې د کوم هيواد د ښوونې او روزنې سيستم کمزوری وي او زده کوونکو ته پراخ بشري ليد نه شي ورکولای هلته بيا تر مختلفو نومونو لاندې تشدد، افرطيت او سخت دريځي وده کوي، زغم له منځه ځي او د مخالف د منلو کلتور خپل ځای د ښمنيو ته خوشي کوي.

د مذهبي نصاب اصلاح

د نړۍ په ډېرو مذهبونو کې تر يوه حده د کرکې او خشونت موارد موندل کېدای شي چې يا د هغو په متن کې وي او يا د ناسم برداشت له کبله وي. سره له دې چې اسلام د سولې، امن او انساني اخوت دين دی مګر له بده مرغه دا مهال په ټوله نړۍ کې له ترورېزم، کرکې، خشونت او د نورو مذهبونو له نه زغم سره تړلی بلل کېږي. علت يې په نړۍ کې د مسلمانانو چلند او کړنې دي چې دا ځو پېړۍ يې نورې نړۍ ته له وحشت او ترهګرۍ پرته بل څه نه دي وړاندې کړي. بدمرغي لا دا ده چې مسلمانان په خپل منځ کې په سختو کرکو او شخړو اخته دي. په مجموع کې اسلامي نړۍ د نه زغم او تشدد په يوه پراخه ساري ناروغۍ اخته ده چې ورځ تر بلې ډېرېږي او په ډول ډول بڼو ځان څرګندوي. له همدې امله بايد د اسلامي نړۍ وينې او مخکښو پوهان او ديندارانو د دې حالت د مخنيوي لپاره جدي ګامونه واخلي. د خواشينۍ ځای دا دی چې د اسلامي نړۍ په لرو برو کې تدريسيدونکي مذهبي اثار په داسې روحيه ليکل شوي چې نړۍ ته په مطلق ډول د حق او باطل يا مسلمان او کافر په سترګه ګوري چې دې ذهنيت خورا لوی ناورين رامنځته کړی دی. همدا اوس هم د اسلامي نړۍ د شخړو لويه برخه همدا مذهبي فکر دی چې د مسلمانانو په مذهبي ښوونيزو مرکزونو، مذهبي فکر، کلامي او فقهي بحثونو کې تلقينېږي. د اسلامي نړۍ د مذهبي سرچينو په مختلفو ساحو کې د زغم، حوصلې او نورو فکرونو او مذهبونو د زغم مفکوره يا بيخي نه شته او يا ډېره کمه ده. په داسې حال کې چې د اسلام ستر استازی وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

المسلم من سلم الناس من لسانه ویده. (مسند امام احمد)

مسلمان هغه دی چي نور خلک یې له ژبې او لاس څخه خوندي وي.

دا ډول څرګندوني نو په قران کریم او نبوي احادیثو کي بېخي ډیري دي، مګر له بده مرغه د نن ورځي مسلمان د غسي لارښوونو ته شا کړې او د خپلو سیاسي، نظامي او فکري ماتو له کبله د نورو په وړاندي د کرکې په داسي ناروغۍ اخته دي چي که اصلاح نه شي نو ممکن د اسلام دین د خپلې بقا په ساحه کي له لویي تنګوني سره مخ شي. لنډه دا چي د اسلامي نړۍ په کچه د مذهبي سوچ خورا ژور ریفورم ته اړتیا ده.

د مذهبي زغم په اړه وتلی مذهبي سکالر مولانا وحید الدین خان لیکي:

"د قرآن کریم په ۸ سورت کي راغلي دي چي: وَاصْبِرُواْ إِنَّ اللّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ (الانفال: ۴۶) (زغم وکړئ ځکه الله له صابرینو سره دی).

د یو روایت له مخي رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: واعلم أن فی الصبر علی ما تکره خیرا کثیرا وان النصر مع الصبر وأن الفرج مع الکرب وان مع العسر یسرا (مسند احمد، الجزء ۳۰۷/۱) (پوه شئ چي پر ناخوښه شي زغم ستاسي لپاره لویه ښېګڼه ده او بریالیتوب له زغم سره مل وي او ابادي له تکلیف سره).

اکثره خلک چي کله له ستونزمنو حالاتو یا یوې ترخې تجربې سره مخ شي نو د وارخطایۍ له مخي د تشدد ښکار شي، خو دا ډول عکس العمل له فطرت څخه د ناخبرۍ پایله ده. حقیقت دا دی چي د فطرت قانون تل له حقپلوو سره مل وي. حقپلوی فرد یا ډله که له عجلې څخه کار وانخلي او د زغم لمن ونیسي، خامخا یې بریالیتوب په برخه کیږي.

ډېری وختونه ناکامي د هغو خلکو په برخه وي چي له عجلې څخه کار اخلي او تر وخت وړاندي په توند اقدام لاس پوري کوي. برعکس کوم کسان چي د تحمل لار خپلوي د هغوی لپاره تل داسي اسباب منځته راځي چي د بریالیتوب پوړو ته یې رسوي."

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسنۍ

د زغم او ډول–ډول فکرونو، دينونو، فرهنګونو او جوړښتونو په منلو کي رسنۍ هم ډېر ښه رول لوبولای شي ځکه رسنۍ د معاصر جهان په ذهن جوړونه او عامه نظر بدلونه کي خورا مهم رول لري. که رسنۍ په سم ډول مديريت شي نو موږ په اسانۍ کولای شو د کرکي مخه ونيسو او مذهبي، سياسي او فرهنګي زغم دود کړو. رسنۍ د ذهنيت په جوړونه کي ډېر جوت رول لري چي بايد مثبتې کارونې ته ډېر پام وشي ځکه رسنۍ سرچپه هم کارېدای شي چي په دې صورت کي کرکې، تعصب او تبعيض په لمن وهلو به لوی سرخوږی جوړ کړي. اړتيا دا ده چي د رسنيو له رول څخه مثبته ګټه واخيستل شي او د کرکې پر ځای د زغم، مينې او سولي دودولو لپاره استخدام شي. په دې برخه کي به يو مثبت ګام دا هم وي چي بېلابېلي ډېغيزې او انځوريزې رسنۍ د مختلفو فکرونو کسان راوغواړي او په مخامخ بحثونو کي هر يوه ته د خپل فکر د بيان فرصت برابر کړي. په تېره دغه ډول بحثونه د مذهبي نظرياتو په برخه کي ډېره ګټه درلودای شي ځکه زموږ خلک تر اوسه په مذهبي ساحه کي يوازي له يوه فکر سره اشنا دي، مخالف نظريې هيڅ نه اورېدلی او نه ورته اجازه ورکړل شوي ده. د مختلفو سياسي، فکري او مذهبي نظرياتو رابرسېره کېدل به خلک د اختلاف او يو –بل د زغم له فرهنګ سره اشنا کړي.

حکومت

حکومت د يوې ټولنې سياسي رهبري پر غاړه لري او د هر هغه څه د مخنيوي مسؤول دی چي ټولنيز نظم او ډسپيلن ته زيان رسوي، امنيت ګواښي او شخړې پيدا کوي. له همدې کبله د زغم او د فکري، عقيدوي، سياسي او فرهنګي تنوع په چاپيريال کي د وګړو تر منځ د ګډ ژوند د روحيې پياوړي کول د حکومت مهمه او اساسي دنده ده. که حکومت دا کار ونه کړي نو له يوې خوا به يې مشروعيت له منځه ولاړ شي او له بلې خوا به ورو–ورو خپل وجود له لاسه ورکړي او بالاخره به ټولنه په انارشي اخته شي. حکومت کولای شي ټول هغه موارد ختم کړي چي تر بېلابېلو عنوانونو لاندي کرکه خپروي او زغم له منځه وړي ځکه حکومت هم مسؤوليت لري او هم امکانات.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library